

Torsdagen den 7 november

Kl. 10.00

§ 1 Justerades protokollet för den 29 oktober.

§ 2 Om ett statligt aluminiumverk i Jokkmokk

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr Lövenborgs (vpk) i kammarens protokoll för den 24 oktober intagna fråga, nr 286, och anförde:

Herr talman! Herr Lövenborg har frågat mig om jag anser att den av statens industriverk gjorda utredningen om aluminiumbehovet i Sverige bör aktualisera frågan om ett statligt aluminiumverk förslagsvis placerat i Jokkmokks kommun.

Genom beslut den 31 maj 1974 uppdrog Kungl. Maj:t åt statens industriverk att utreda vissa frågor rörande marknaden för aluminium och aluminiumprodukter i Sverige. I en nyligen avlämnad delrapport, "Aluminiumkonsumtionen i Sverige 1975-1990", kommer statens industriverk till slutsatsen att det under förutsättning av en höjd självförsörjningsgrad eller ökad export sannolikt skulle finnas utrymme för ytterligare en aluminiumanläggning för en produktion år 1980 av ca 50 000 årston. Statens industriverk avser att framlägga en slutrapport under mars månad 1975.

Jag är inte beredd att på detta stadium deklarerar en bestämd uppfattning vad gäller behovet av nya produktionsenheter på aluminiumområdet i Sverige. Jag finner emellertid att statens industriverk presenterat ett sådant underlag att frågan noga bör övervägas ej minst med hänsyn till att ett par företag inom branschen anmält intresse för en sådan utbyggnad. Beträffande lokalisering och statligt engagemang är det för tidigt att nu göra något uttalande.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret på min fråga. Den är föranledd av den oro som invånarna i Jokkmokks kommun känner inför de perspektiv som rullas upp genom att Vattenfall – som har varit den stora arbetsköparen – drastiskt skär ner antalet anställda i takt med att vattenfallsutbyggnaderna färdigställs.

Jag måste konstatera att svaret tyvärr inte kan skingra den oro man nu känner för framtiden i Jokkmokks kommun. Alla tycks vara överens om att statsmakterna måste göra någonting för att inte lämna kommunen i sticket. Men vad som skall göras vet ännu ingen riktigt. Som ett konkret

Torsdagen den
7 november 1974

*Om ett statligt
aluminiumverk i
Jokkmokk*

Torsdagen den
7 november 1974

*Om ett statligt
aluminiumverk i
Jokkmokk*

projekt har man diskuterat frågan om ett aluminiumverk förlagt till Jokkmokk.

Länge kretsade diskussionerna kring Grängesbergslagens planer på en utbyggnad av sin aluminiumproduktion. Den delen av debatten får nu betraktas såsom avslutad, sedan Gränges med hjälp av 60 miljoner kronor bygger ut – inte i Jokkmokk men väl i Sundsvall.

Sedan dess har det blivit nya turer. I NSD kunde man fredagen den 25 oktober läsa bl. a. följande: "Etableringen av ett aluminiumsmältverk i Jokkmokk är nu klart. Sent på torsdagskvällen kom beskedet från industridepartementet: Vårt mål är att satsa på Jokkmokk. Industrin som kommer att sysselsätta ca 500 anställda blir mycket energikrävande."

Det blev naturligtvis glädje ungefär som i Kapernaum, men säg den glädje som varar beständigt. Nästa dag fick man genom lästidningar och radio veta att Rune Johansson anser att frågan alls inte är löst och att det inte finns anledning att tända stora förhoppningar.

Det är klart att sådana där omväxlande varma och kalla bad inte är särskilt nyttiga för kommuninvånarna. Men något är alltså på gång. Det kan man konstatera också av industriministerns svar. Hela tiden kretsar emellertid resonemanget kring ett samgående med ett privat bolag. Visserligen är väl Jokkmokks kommun i den situationen att man måste välkomna varje sysselsättningstillskott, i vilken form det än kommer, men jag vill fråga varför man inte som ett reellt alternativ redan nu kan tänka sig en helt statlig företagsutbyggnad. Då skulle ju staten göra en inbrytning på ett mycket viktigt produktionsområde.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Det torde inte vara obekant för herr Lövenborg att staten via Statsföretag satsar utomordentligt mycket i Norrbotten. Jag bara nämner Stålverk 80 och NJA:s investeringar. Vi har anledning att gå fram med en viss försiktighet i fråga om utbyggnadsplanerna och det engagemang som vi tar på oss. Jag vill inte på något sätt utesluta möjligheterna att vi ägnar ett större intresse åt aluminiumproduktionen. Men man skall inte bortse från att kostnaden är hög. Att bygga ett aluminiumverk för produktion av 50 000 ton kostar 350 miljoner kronor. Ett sådant verk kräver ca 1 miljard kilowattimmar i energi, och i den energidebatt vi för kan vi inte bortse från vad det betyder i vår totala konsumtion. Men frågan kommer alltså att fortsättningsvis ägnas betydande uppmärksamhet.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Det senaste är värt att notera och också det förhållandet att industriministern säger att man visar stort intresse för det här aluminiumverket. Men när det gäller frågan om energin kan man också skänka någon tanke åt att Jokkmokks kommun under årens lopp har levererat en enorm mängd energi till det övriga Sverige. Om någon kommun skulle ha moralisk rätt att kräva inte bara snabba utan också rejäla

åtgärder borde det alltså vara Jokkmokks kommun. Varje år har där hämtats energi för ca 1 500 miljoner kronor, och det är inte stor procent av de belopp det här rör sig om som skulle behöva återböras för att man skulle klara sysselsättningen och framtiden för kommunen.

Det talas om utredningar och undersökningar, men det måste betonas att det här verkligen är bråttom. Industriverket säger i sin rapport att behovet av aluminium nu är så stort och växande att det krävs ännu ett aluminiumverk, även om Gränges skulle verkställa sin utbyggnad i Sundsvall – vilket nu sker. Och det är mot den bakgrunden vi har anledning att aktualisera frågan om ett helt statligt engagemang. Det privatföretag som nu finns med i bilden är ett till 77 procent engelskägt företag och med hänsyn till det tycker jag att man bör ha en litet klarare målsättning än den nuvarande. Det finns rätt dystra erfarenheter av privata engagemang i Norrbotten, och vi tror att det skulle vara bättre med ett statligt aluminiumverk än att privata intressen är inblandade. Det skulle skapa större trygghet, och det skulle också ge svenska staten en möjlighet att göra en inbrytning på ett mycket viktigt produktionsområde.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Ang. följderna för den svenska neutralitetspolitiken av svensk anslutning till samordningsorgan för oljeimportländer

Herr utrikesministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr *Olof Johanssons* i Stockholm (c) i kammarens protokoll för den 29 oktober intagna fråga, nr 295, och anförde:

Herr talman! Herr Olof Johansson i Stockholm har till mig ställt frågan vilka bedömningar regeringen gör angående följderna för den svenska neutralitetspolitiken vid ett eventuellt beslut om svenskt inträde i de rika oljeimportländernas samordningsorgan (ECG) mot bakgrund av dess uppgifter, sammansättning, röstnings- och utträdesregler.

Regeringen har noga prövat de utrikespolitiska aspekterna av ett svenskt deltagande i det nämnda organet och kommit till slutsatsen, att ett sådant deltagande är förenligt med neutralitetspolitiken. Avtalet innehåller inga förpliktelser som står i strid med neutralitetspolitiken. Från neutralitetssynpunkt är det snarast en fördel att redan under normala förhållanden kunna ingå ett avtal som skyddar försörjningen av en så väsentlig vara som olja. Försök till uppgörelser om sådan försörjning, som görs sedan en krissituation uppstått, riskerar att möta krav om motprestationer från svensk sida, vilka kan väcka betänkligheter från just neutralitetssynpunkt. I detta hänseende är våra erfarenheter från de båda världskrigen entydiga.

Vi har också frågat oss om en svensk medverkan i fredstid i ett program av skisserat slag kan tänkas försvaga tilltron till vår vilja och förmåga att iakttä neutralitet i krig. Regeringen tror inte att så skulle vara fallet.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Ang. följderna för
den svenska
neutralitetspoliti-
ken av svensk
anslutning till
samordningsorgan
för oljeimportlän-
der*

Torsdagen den
7 november 1974

*Ang. följderna för
den svenska
neutralitetspoliti-
ken av svensk
anslutning till
samordningsorgan
för oljeimportlän-
der*

Sverige har redan tidigare deltagit i liknande fördelningssystem för olja. Det nya organet skall knytas till OECD, en organisation som Sverige tillhört sedan dess tillkomst. Samtliga de stater som avses ingå i det nya organet ingår i OECD-kretsen.

Under hösten har ett kontinuerligt och nära samråd ägt rum mellan regeringarna i de tre neutrala länder i Europa som överväger att delta, dvs. Schweiz, Österrike och Sverige. Regeringarna i de tre länderna har en likartad syn på neutralitetsaspekterna. Samtidigt är de ense om att göra sin anslutning till programmet beroende av ett neutralitetsförbehåll. Ett sådant förbehåll avser att ge oss full handlingsfrihet för den händelse vi skulle bedöma att ett deltagande i avtalets praktiska genomförande skulle strida mot neutralitetspolitiken.

Under förutsättning att Schweiz och Österrike kommer att delta samt att de tre länderna kan få sitt önskemål om ett neutralitetsförbehåll beaktat, kommer regeringen att fatta beslut om svenskt deltagande i det planerade internationella energiprogrammet. Beslutet kommer senare att underställas riksdagen för godkännande.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret på min enkla fråga. Jag har med hänsyn till den tidsbegränsning som gäller för en frågedebatt inga illusioner om att kunna diskutera alla konsekvenser – neutralitetspolitiska eller andra – av ett svenskt inträde som medlem i ECG, i dagligt tal kallad oljeklubben. Jag valde frågeformen av ett enda skäl som jag uppfattar som väsentligt, nämligen för att få en chans att diskutera dessa spörsmål i riksdagen innan väsentliga läsningar inträder.

Nu har redan väsentliga läsningar skett, som jag uppfattar det utan tillräcklig information. Eller hur många av kammarens ledamöter tror utrikesministern har studerat regelsystemet för ECG?

Dessa läsningar har vidare skett utan en bred debatt. En retorisk fråga: Hur många gånger har det inte betonats hur viktigt det är att den svenska utrikespolitiska linjen är förankrad hos svenska folket? Vi brukar ju säga att vi själva bestämmer vår neutralitetspolitik. Vilka är då "vi" i det sammanhanget?

Det har således inte givits möjlighet till diskussion i riksdagen innan läsningarna i betydande utsträckning blivit ett faktum.

Därför vill jag till utrikesministern ställa följande frågor, som vi borde ha rätt att få svar på:

Varför denna brådska i handläggningen av inträdet i ECG?

Vem anser utrikesministern till sist bestämmer den svenska neutralitetspolitikens innebörd?

På vilket sätt kommer riksdagen att ges tillfälle att ta del av informationen?

När avses riksdagen få tillfälle att behandla ECG-medlemskapet som ratificeringsärende?

En ytterligare fråga: Hur länge kommer det svenska neutralitetsför-

behållets formulering att vara hemlig?

Jag ställer dessa frågor mot bakgrunden av uppgifter i pressen, som är den informationskälla jag främst har haft tillgång till. Jag är alltså inte helt informerad om alla grunder för inrättandet av den nya organisationen. Jag har läst en del i oljebolaget Shells internationella tidskrift, och det var med tanke på detta jag framställde min enkla fråga. Denna fråga i dag skall också ses mot bakgrunden av intervjuuttalandet av USA:s biträdande utrikesminister Thomas Enders i Svenska Dagbladet för en vecka sedan om att ingenting hindrar ett senare inträde och att man inom ECG överväger associationsalternativ.

Det är bl. a. dessa spørsmål som jag tycker kan diskuteras inom ramen för en enkel fråga. Det svar jag har fått avviker en del från vad som har sagts i den allmänna debatten, där utrikesministern vid något tillfälle har uttalat att detta med neutralitetsförbehåll mera är en psykologisk fråga. Det skulle egentligen inte finnas någon anledning att alls diskutera neutralitetspolitiken i detta sammanhang. Jag vore tacksam om utrikesministern ville förklara skillnaden mellan det uttalandet och svaret på min enkla fråga.

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Jag medger att det har blivit en brådiskande handläggning. Vi är icke skyldiga till detta. Vi har inte haft något som helst inflytande över ECG-staternas tidsschema eller program. Skall vi ansluta oss måste det ske nu, och vi har haft kort tid inom regeringen. Frågorna har behandlats i riksdagsgrupperna och i utrikesnämnden. Det är vad man har hunnit med.

Om det blir fråga om anslutning, vilket vi ännu inte vet, kommer den saken att föreläggas riksdagen i början av nästa år, föreställer jag mig. Först och främst är det ju ett tillfälligt arrangemang, och inte förrän den 1 maj nästa år – eller kanske den 1 juni – skall hela programmet träda i kraft, sedan staterna har ratificerat avtalen.

Frågan om vilka möjligheter det finns att vänta och komma efteråt är helt oklar. Skall man ha ett neutralitetsförbehåll, vilket de tre neutrala stater som räknar med anslutning utgår ifrån, kan det ske nu. Den inbjudan vi har fått avser ett deltagande nu, och oavsett vad någon amerikansk tjänsteman har sagt är det ett faktum att man räknar med att organisationen skall träda i kraft i mitten av november. Skall man vara med i organisationen gäller det att täcka in även den här vinterns eventuella kriser på oljeområdet.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Nu kommer utrikesministern in på ännu en viktig fråga. Vad innebär det egentligen att organisationen träder i kraft den 18 november, långt innan någon stat – i varje fall inte Sverige – har haft chansen att ratificera avtalet? Vår medverkan är alltså fullständigt villkorlig. På vilket sätt är vi då låsta fr. o. m. den 18 november? Läsningen

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Ang. följderna för
den svenska
neutralitetspoliti-
ken av svensk
anslutning till
samordningsorgan
för oljeimportlän-
der*

Torsdagen den
7 november 1974

*Ang. följderna för
den svenska
neutralitetspoliti-
ken av svensk
anslutning till
samordningsorgan
för oljeimportlän-
der*

redan då borde vara ett skäl just för ett avgörande senare så att riksdagen åtminstone fick ratificera avtalet innan vi utsätts för några bindningar i det här sammanhanget.

Det blir många frågor här, och jag är ledsen för det, men jag kan inte hjälpa den saken, för informationsläget är sådant. Utrikesministern har sagt vid något tillfälle i pressdiskussionerna efter det att utrikesnämnden haft sitt sammanträde, att ingen regering kan passivt åse hur det svenska näringslivet kollapsar i brist på olja. Det skulle alltså vara alternativet till inträde i den här oljeklubben. Får jag fråga: Finns det då någon reell möjlighet att utträda i en krissituation, om man bedömer alternativet på det sättet? Det är ett av de många frågetecken som jag skulle vilja ha utträtade.

Jag fick inte något besked om varför utrikesministern säger att neutralitetsförbehållet är en fråga om psykologi. Jag frågade också om det finns någon möjlighet att säga någonting om neutralitetsförbehållets innehåll mera konkret. Nu vet vi, enligt uppgifter i massmedia, att Schweiz och Österrike har sagt ja, och därmed är det villkoret ur världen.

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Tyvärr hinner jag inte svara på alla frågor, och jag är ledsen för det.

Det som i praktiken träder i kraft är ett tillfälligt arrangemang för oljefördelning mellan staterna. Det är den automatiska oljefördelningsproceduren, som alltså skall träda i kraft någon gång i slutet av november.

Mitt uttalande om alternativet behöver jag väl inte upprepa. Alternativet, om vi står utanför, kan vara att vi i en viss situation inte får de raffinerade oljor som vi måste ha för att hålla det svenska samhället i gång. Det beror på hur dystert man bedömer en eventuell ny oljekris.

Mina uttalanden innebär inte bara att det är en psykologisk fråga, utan jag har ju slagit fast att de tre staterna är överens om att vi skall ha ett neutralitetsförbehåll, trots att avtalstexten i och för sig inte strider mot våra neutralitetsbestämmelser eller mot den allmänna neutralitetsrätten. Men eftersom vi inte kan bedöma vilka olika situationer som uppstår i framtiden, tar vi det säkra före det osäkra, och vi har – naturligtvis av olika skäl – enat oss om detta neutralitetsförbehåll som de tre staterna har förhandlat sig fram till.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Jag vill upprepa att jag bara delvis kan bedöma grunden för de ställningstaganden som har gjorts hittills.

Men jag tror att det är viktigt som en följd av denna diskussion – och jag antar att vi är överens på den punkten – att frågor av den här karaktären egentligen aldrig kan förankras hos människor om man hanterar frågorna på det sätt som har skett i det här fallet. Och eftersom neutralitetspolitiken just bygger på att den är förankrad i folkmeningen, tycker jag att det är en allvarlig brist. Det är en brist som borde ha

lett oss till att allvarligt överväga i varje fall en uppskovslinje, så att vi hade kunnat få den breda debatten och kunnat väga skäl för och emot.

Jag tror i och för sig utrikesministern på hans ord, när han säger att det i avtalet inte finns någonting som strider mot den svenska neutralitetspolitiken. Men det vore bra att under mindre tidspressade förhållanden kunna utbyta tankar om detta. Jag tror inte att vi i vår utrikespolitik vinner på att göra tolkningar av den svenska neutralitetspolitiken till en fråga för ett litet fåtal och en liten grupp.

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Jag delar nästan allt vad herr Olof Johansson säger i det senaste anförandet. Vi är under tidspress, men vi har icke själva haft inflytande över detta. ECG-staterna har bestämt en tidsordning. Vi har kommit in sent i bilden genom en inbjudan, och vi har att ta ställning. Då har vi använt de organ som finns för att komma i kontakt med partierna och partiledarna, och vi har givit tillfälle åt riksdagsgrupperna och utrikesnämnden att behandla frågorna. Mer har vi tyvärr inte hunnit med. Tidningsdebatten har naturligtvis pågått mycket kort tid. Men vi får, om överenskommelsen undertecknas, chansen att diskutera den fram till dess att riksdagen nästa vår skall få möjlighet att ratificera avtalet.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Jag tackar för den öppenhet som jag tycker i någon mån skymtade fram i vad utrikesministern nu sade. Det är endast en sådan öppenhet som stämmer någorlunda väl med t. ex. statsministerns uttalanden i remissdebatten i går, när han betonade vikten av en bred debatt kring de energipolitiska frågorna över huvud taget. Detta är naturligtvis en del av energipolitiken i det stora perspektivet. Det pågår en bred diskussion i olika grupper ute i vårt samhälle, och den här frågan hör hit.

Sedan anser jag också att det finns anledning att i debatten väga alternativ emot den här möjligheten att gå in i oljeklubben. Jag är medveten om att exempelvis raffinaderikapaciteten är otillräcklig, men det finns naturligtvis möjligheter att på relativt kort sikt lösa också den frågan.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om åtgärder mot narkotikamissbruket

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Bengtssons i Göteborg (c) i kammarens protokoll för den 29 oktober intagna fråga, nr 296, och anförde:

Herr talman! Herr Bengtsson i Göteborg har frågat mig om jag är beredd

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Om åtgärder
mot narkotika-
missbruket*

Torsdagen den
7 november 1974

*Om åtgärder
mot narkotika-
missbruket*

att med hänsyn till det förvärrade läget på narkotikafronten ta initiativ till kraftigare åtgärder för att förbättra situationen och förhindra en ytterligare ökning av missbruket.

Kampen mot narkotikamissbruket pågår ständigt genom omfattande insatser av berörda samhällsorgan. Polisen har fått förstärkta resurser. Jag vill vidare erinra om att vårdinsatserna förstärkts bl. a. genom statsbidrag till social jourtjänst och vård i enskilt hem och genom en betydande uppräknig av bidragen till behandlingshem och inackorderingshem. Ändrade bidragsregler för vårdcentraler har medverkat till en starkare inriktning på uppsökande fältarbete. Frivilliga insatser med bl. a. okonventionella vårdformer har fått ökat stöd. Informationen har förstärkts. Allt fler missbrukare söker vård. Myndigheternas bedömning är att antalet missbrukare totalt sett minskar.

Polisens resurser för narkotikabekämpning har starkt inriktats på den internationellt organiserade narkotikahandeln. Det sker i nära samarbete med polisen i andra länder. De polisiära insatserna har avslöjat att heroin nu börjat tillföras den illegala marknaden i Stockholm. Detta är självfallet oroande. Samhället har reagerat genom att döma ut mycket hårda straff för langarna. Den omständigheten att införseln kunnat uppdagas på ett tidigt stadium ger emellertid hopp om att man med kraftiga åtgärder skall kunna få grepp om situationen.

Samhällets insatser i narkotikabekämpningen samordnas bl. a. genom kontakter inom det brottsförebyggande rådet. Rådets narkotikagrupp följer utvecklingen genom olika lägesrapporter och frekvensstudier från de myndigheter som är representerade i gruppen. Även om det föreligger stora svårigheter att kvantitativt bedöma missbrukets omfattning, är myndigheternas bedömning att en minskning har inträtt när det gäller bruket av centralstimulerande medel och i viss mån hasch. I stort sett är missbruket en storstadsföreteelse. I flertalet fall är missbruket ett symptom på svåråtkomliga sociala problem. Här krävs ytterligare uppmärksamhet från samhällets socialvårdande och medicinska organ, samtidigt som polisen och tullen fortsätter sin skärpta bevakning av de internationella narkotikalangarnas verksamhet.

Herr BENGTSSON i Göteborg (c):

Herr talman! Jag tackar socialministern för svaret på min fråga, som är föranledd av det ökade narkotikamissbruket och av den omständigheten att på senare tid även heroinet kommit in på den svenska marknaden, vilket gör situationen ännu mer allvarlig.

Socialministern räknar upp en mängd åtgärder som vidtagits från samhällets sida. Det är bra – det är åtgärder som vi redan känner till. Men något mer konkret finns inte i svaret om ytterligare åtgärder från regeringens sida med anledning av läget i dag.

Narkotikaproblemet i vårt samhälle är bekymmersamt och svårbemästrat. I olika sammanhang tas diskussioner upp om hur samhället skall komma till rätta med problemet eller i vart fall medverka till att antalet

missbrukare minskas. För dagen är läget ganska allvarligt, och jag betecknar den svenska narkotikasituationen som alarmerande efter kontakter med olika organisationer och myndigheter.

Vad som ytterligare förvärrar situationen är som sagt att heroinet kommit in i bilden. Därtill kommer att missbruket av de olika gifterna tydligen går allt längre ner i åldrarna. Jag vill med detta ha sagt att antalet nya grupper av missbrukare under senare tid har ökat, vilket måste bedömas som mycket allvarligt.

Under ett tidigare skede var missbruket ett storstadsproblem, men under senare tid har det blivit ett problem även utanför storstäderna. Det är därför utomordentligt väsentligt att föräldrar, lärare och ungdomsledare – ja, alla som har med barn och ungdom att göra – informeras om vilka oerhörda faror för den enskildes hälsa och framtid som blir följden, om någon bara av ren nyfikenhet sniffar eller röker hasch. Jag tar bestämt avstånd – det vill jag understryka – från de personer som i olika sammanhang påstår att det inte ligger några risker i att exempelvis röka hasch. Jag vill också påpeka att en omfattande forskning pågår på olika håll i världen, där cannabissmissbruket betecknas som farligt. Den allmänna uppfattningen bland forskarna på området är ju att detta missbruk medför både medicinska och sociala skadeverkningar.

Det finns åtskilliga synpunkter att lägga på det här problemet. Men jag anser att skall vi lyckas bemästra situationen någorlunda måste kampen mot narkotika lyftas upp på internationell nivå, så att man via FN eller andra organ går direkt på källan och begränsar framställningen i odlingsländerna.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Både frekvensstudierna och lägesrapporterna från de ansvariga myndigheterna ger underlag för myndigheternas bedömning att det totala antalet missbrukare synes minska. Samtidigt uttrycker man dock oro över att en del missbrukare tycks gå över till opiatmissbruk och att heroin på senare tid har uppträtt på den illegala marknaden i Stockholm. Något konkret belägg för att heroin skulle förekomma utanför Stockholmsområdet föreligger emellertid inte. Däremot är det klart att införsel av heroin har förekommit över Göteborg vid åtminstone ett tillfälle.

Beträffande förhållandena i Göteborg, som jag utgår från att herr Bengtsson särskilt har haft uppmärksamheten på, har jag inhämtat att Göteborgspolisens under oktober månad företog 63 anhållanden för narkotikabrott. Det innebär en påtaglig ökning jämfört med föregående månader, då antalet anhållanden höll sig omkring 40. De flesta anhållandena gällde cannabis och var resultatet av särskilda spaningsinsatser från polisens sida. Man har uppenbarligen bedrivit en mycket aktiv uppsökande verksamhet, där polisen har samarbetat med de sociala myndigheterna.

När det gäller vårdinsatserna sker det, som jag nämnde i mitt svar, en fortlöpande förstärkning och utbyggnad. Nya behandlingsformer tillkommer efter hand. Ett positivt inslag i bilden är att det förefaller som

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Om åtgärder
mot narkotika-
missbruket*

Torsdagen den
7 november 1974

*Om åtgärder
mot narkotika-
missbruket*

om polisens och tullens insatser och det ökade utbudet av olika vårdformer i förening med vidgad information och uppsökande verksamhet har haft effekt och bidragit till att minska missbrukets omfattning.

Samhällets insatser mot narkotikamissbruket kommer självfallet att fortsätta med all kraft, det kan jag försäkra herr Bengtsson.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c):

Herr talman! Uppgifterna om att narkotikamissbrukarnas antal har minskat tycker jag inte verkar riktiga, herr socialminister. Jag fick i går uppgifter från ett stort antal platser här i landet, och de pekar i annan riktning. Vilka uppgifter som är riktiga vet jag inte, men jag utgår från att de uppgifter jag har fått från olika myndigheter inte är felaktiga.

I Göteborg hade vi för någon vecka sedan enligt uppgift omkring 100 anhållna eller häktade, och det är något mer än vad socialministern angav. Jag har också uppgifter från Stockholm, Norrköping och andra platser, där läget i dag är ganska kritiskt – eller i varje fall besvärande – och där man säger att man inte kommer åt alla ungdomar som missbrukar narkotika. Det finns dolda missbrukare på olika platser.

Klart är också att det har kommit in en ny våg av narkotika. Vid Stockholmspolisen säger man att vi antagligen har kommit in i en epok med ett nytt slags missbruk, där den tidigare narkotikan har ersatts med heroin, och om heroinet biter sig fast, så är vi inne på farliga vägar. Då får vi problem som är enormt svåra att bemästra.

Jag anser därför att heroinfrågan är värd särskild uppmärksamhet och förutsätter att man från regeringens sida följer utvecklingen med stor uppmärksamhet, ty läget är allvarligt.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Som framgått av mitt svar är det en ytterst viktig angelägenhet att just heroinfrågan är och i fortsättningen blir föremål för skärpt uppmärksamhet. Så sker också. Om vi skulle få in heroin i landet vore det mycket oroande. Den saken behöver jag här inte understryka. Kraftiga åtgärder måste sättas in för att så långt möjligt förhindra det.

Sedan sade herr Bengtsson i Göteborg att narkotikamissbruket har ökat på olika håll. Till det vill jag bara säga att jag har refererat de uppgifter som myndigheterna f. n. har kunnat ge, och redovisat den tendens som framkommer av de uppgifterna.

Låt mig sedan till sist bara säga till herr Bengtsson i Göteborg – vi har ju diskuterat detta förut – att jag helt instämmer i hans synpunkter på hasch, cannabis etc. Jag behöver inte upprepa detta – jag har sagt det tidigare i kammaren.

På det internationella planet, herr Bengtsson, har Sverige under flera år, kanske i större utsträckning än många andra nationer, bedrivit en utomordentligt aktiv verksamhet när det gäller narkotikaproblemen, och vi kommer att fortsätta med denna verksamhet i de internationella organen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om åtgärder för att förbereda läkarna för uppgifter enligt den nya abortlagen

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr *Jadestigs* (s) i kammarens protokoll för den 29 oktober intagna fråga, nr 300, och anförde:

Herr talman! Herr *Jadestig* har frågat vilka åtgärder socialstyrelsen och andra berörda myndigheter, t. ex. landstingen, har vidtagit för att förbereda läkarna inför den nya roll som väntar dem enligt den nya abortlagen.

Med anledning av den nya abortlagen, som träder i kraft den 1 januari 1975, har socialstyrelsen tillsatt en arbetsgrupp för att utarbeta närmare anvisningar om tillämpningen av abortlagen och om verksamheten beträffande preventivmedelsrådgivningen m. m. Detta arbete har nu resulterat i anvisningar som fastställts av socialstyrelsen den 25 oktober 1974. I dessa anvisningar behandlas utförligt de frågor som herr *Jadestig* har tagit upp. Jag vill också erinra om att socialstyrelsen i maj 1974 publicerat råd och anvisningar om lämplig organisation och resursdimensionering för den tidiga abortverksamheten.

Sedan ett par år anordnar socialstyrelsen kurser i antikonception och preventivmedelsrådgivning för läkare och barnmorskor. Avsikten med läkarkurserna är att deltagarna även skall svara för undervisning av andra personalgrupper inom respektive sjukvårdsområde. Kurserna för barnmorskor syftar till att ge deltagarna erforderliga kunskaper för medverkan i preventivmedelsrådgivningen. Denna kursverksamhet kommer att fortsätta.

Även Landstingsförbundet medverkar på olika sätt i upplysningsarbetet med anledning av den nya abortlagen. Landstingsförbundet har bl. a. sänt ut ett cirkulär till samtliga landsting med rekommendationer om ökade insatser beträffande information och rådgivning inom preventivmedelsområdet. Därvid har också rekommenderats lokala och regionala kurser för berörd personal. Sådan kursverksamhet pågår nu i flera landsting.

Av vad jag här anfört framgår att ett omfattande arbete pågår för att förbereda läkare och annan personal för deras roll med anledning av nya abortlagen.

Herr *JADESTIG* (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för detta svar på min enkla fråga. Det är av stor vikt att det finns goda förutsättningar för att i det praktiska arbetet förverkliga syftet med abortlagen. Väsentligt är att den abortsökande medborgaren får allt det stöd och all den vägledning som lagstiftarna så klart syftat till.

Jag är tacksam för denna redogörelse för det förberedelsearbete som gjorts. Socialstyrelsens anvisningar är naturligtvis mycket viktiga i sammanhanget. Det är angeläget att socialstyrelsens anvisningar är så klara

*Om åtgärder för att
förbereda läkarna
för uppgifter enligt
den nya abortlagen*

Torsdagen den
7 november 1974

*Om åtgärder för att
förbereda läkarna
för uppgifter enligt
den nya abortlagen*

och utförliga att gynekologerna kan ge råd och anvisningar och själva får ett underlag för en sådan handläggning av abortärenden att det rådgivande momentet för den enskilde blir det stöd som så väl behövs i den svåra situation som den abortsökande befinner sig i.

Eftersom socialstyrelsens anvisningar och Landstingsförbundets cirkulär inte kommit till allmän kännedom, undrar jag om statsrådet något ytterligare kan utveckla tankegångarna i dessa. Jag har kunnat konstatera att det ute på fältet råder en viss tveksamhet, trots att den begränsade kursverksamhet som statsrådet berörde har kommit i gång. Socialutskottet har i sitt betänkande nr 21 år 1974 föreslagit att en kuratorsutredning inte skulle vara obligatorisk, vilket riksdagen också beslutade. Jag delar givetvis denna uppfattning, men innebörden av utskottets skrivning aktualiserar vissa praktiska frågor vid abortlagens tillämpning, och det är dessa som jag i min fråga velat fästa statsrådets uppmärksamhet på. Innebörden av utskottets skrivning – som ju också riksdagen antog – var något oklar.

Jag skulle alltså vilja ha litet fylligare upplysningar om detta. Jag tror att det är viktigt att de anvisningar som kommer från myndigheterna skall kunna ge denna information. Det vore otrevligt om abortlagen i praktiken skulle komma att utnyttjas så att aborter blir en ersättning för preventivmedel. Så har ju inte varit meningen. Jag tycker också att statsrådets anförande ger besked om att reformen ändå har förberetts mycket noga, och det är vi mycket tacksamma för.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Som jag nämnt i mitt frågesvar har socialstyrelsen den 25 oktober nu i år fastställt ett cirkulär med anvisningar om tillämpningen av abortlagen. I cirkuläret behandlas bl. a. förfarandet vid abortrådgivning och särskild utredning. När det gäller de tidiga aborterna sägs i cirkuläret att oavsett med vilken befattningshavare kvinnan tar den första kontakten i abortärendet bör hon redan vid detta tillfälle upplysas om var hon kan få abortrådgivning, hur denna är utformad, vilka alternativ i fråga om sådana samtal som kan erbjudas och vilka mottagningstider som gäller. Samtidigt skall det framgå att detta är en frivillig sak. Abortrådgivningen bör, enligt socialstyrelsen, i första hand skötas av kuratorer. Det preoperativa besöket hos läkare bör däremot avse medicinsk undersökning samt information till kvinnan om lämplig abortmetod och dess innebörd i olika avseenden.

Aborter efter 12:e men före utgången av 18:e graviditetsveckan kräver i regel en utförligare medicinsk utredning med hänsyn till bl. a. de större risker för fysiska och psykiska skadeverkningar som då kan föreligga. Även i dessa fall skall kvinnan givetvis erbjudas frivillig kuratorsrådgivning. I dessa fall skall dessutom i princip alltid ske en särskild utredning av kurator dels som stöd för kvinnan, dels som underlag för läkarens medicinska bedömning. Även dessa frågor behandlas utförligt i de anvisningar som socialstyrelsen nu har fastställt. I dessa anvisningar

understryker socialstyrelsen angelägenheten av att erforderliga undersökningar och utredningar alltid utförs mycket skyndsamt.

Herr JADESTIG (s):

Herr talman! Det hänger också mycket på sjukvårdshuvudmännen och deras möjligheter att skapa personella resurser om denna reform skall lyckas.

Jag noterar med tacksamhet de kompletterande uppgifter jag fått. Jag konstaterar också att det är mycket glädjande att denna kursverksamhet kommit i gång och att män i skrivningen från Landstingsförbundet också rekommenderar lokala och regionala kurser för all berörd personal. Det framgår av statsrådets svar att sådan kursverksamhet nu pågår i flera landsting. Det är angeläget att alla landsting verkligen mobiliserar sina resurser för att en sådan kursverksamhet skall komma i gång.

Jag ber att ytterligare en gång få tacka för svaret och hoppas att alla berörda parter gör allt vad de kan för att denna reform skall få en lycklig start och en god fortsatt utveckling.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Ang. ansvaret för sakskador i samband med rymningar från fängelser

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara fru *Anderssons* i Kumla (s) i kammarens protokoll för den 23 oktober intagna fråga, nr 274, och anförde:

Herr talman! Fru Andersson i Kumla har frågat mig om jag har uppmärksammat de svårigheter som kan drabba den enskilde då sakskador uppstår i samband med rymningar från fängelser och om jag anser det vara befogat med förtydligande anvisningar vid tillämpningen av bestämmelser om skadeslöshet vid brott.

Ersättning för sakskada vållad av person som avvikit från kriminalvårdsanstalt utgår från femte huvudtitelns förslagsanslag Ersättning för skador vållade av vissa rymningar m. fl. Socialstyrelsen, som förvaltar anslaget, har utfärdat anvisningar för tillämpningen av anslaget. Jag anser inte att det för närvarande är påkallat med några förtydliganden av dessa anvisningar.

Fru ANDERSSON i Kumla (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga, som är föranledd av ett aktuellt fall där enskild person ej har möjlighet att få skälig ersättning för sakskada som har uppstått i samband med rymning från fängelseanstalt.

Som justitieministern har sagt i sitt svar har vi ett s. k. rymningsanslag som gäller skador som orsakats av personer som rymt från ungdoms-

Nr 116

**Torsdagen den
7 november 1974**

*Ang. ansvaret för
sakskador i
samband med
rymningar från
fängelser*

Torsdagen den
7 november 1974

*Ang. sammansätt-
ningen av viss
utredning inom
kriminalvården*

vårdsskolor, fängvårdsanstalter, alkoholistanstalter eller liknande.

I det aktuella fallet har en fordonsägare under hot av rymlingar från- tagits sin bil. För att stoppa flykten rammades denna bil sedan avsiktligt av en annan bil som fördes av personal från anstalten.

Om jag har tolkat anvisningarna från socialdepartementet rätt om möj- ligheten att få ersättning skulle fordonsägaren hållas helt skadelös. Men med anledning av att det var personal från anstalten och ej internerna som förorsakade en del av skadorna förefaller det som om fordonsägaren själv får stå för en del av kostnaderna.

Under de här relaterade omständigheterna, under vilka skada helt oför- skylt har drabbat enskild person, borde enligt mitt sätt att se bestäm- melserna även i detta fall kunna tolkas så att den drabbade hålls skadelös. Det är därför angeläget att de i frågan efterlysta förtydligande anvis- ningarna kunde verkställas så att tillämpningen av bestämmelserna om skadeslöshet vid brott blir mera entydig.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Fru Andersson i Kumla har tagit upp ett enskilt fall, som jag inte kan gå in på i detalj. Jag vill göra den allmänna reflexionen att det givetvis i ett enskilt fall kan uppstå tvist om olika förluster som har drabbat den enskilde och om hur de skall värderas. Såvitt jag förstår föreligger det i det enskilda fall som fru Andersson knyter an till en tvist på en rätt väsentlig punkt, där olika värderingar har gjorts beträffande skadan. Det kan inte några anvisningar i sig klara ut. Om man inte kan komma överens får det i sista hand bli en domstolssak att avgöra vilken sida som har uppskattat skadan på rätt sätt. Men i princip har i enskilda fall erbjudits ersättning för skador som har uppstått.

Överläggningen var härmed slutad.

**§ 7 Ang. sammansättningen av viss utredning inom kriminal-
vården**

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *West- bergs* i Ljusdal (fp), i kammarrens protokoll för den 30 oktober intagna fråga, nr 306, och anförde:

Herr talman! Herr Westberg i Ljusdal har frågat mig om den av vår- riksdagen begärda utredningen rörande möjligheterna att ersätta isolering inom kriminalvården med andra åtgärder kommer att få parlamentarisk förankring.

Frågan om formerna för ifrågavarande utredning övervägs inom de- partementet. Jag är inte beredd att för dagen uttala mig om detta:

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Först ett tack till justitieministern för svaret på min fråga. Riksdagens beslut från i våras bygger bl. a. på en motion från det parti

som jag företräder, där vi begärde en skyndsam utredning av konsekvenserna av isolering inom kriminalvården och möjligheten att ersätta denna påföljd med andra. Vi hänvisade bl. a. till medicinska rön beträffande ensamhetssituationen.

Även om statsrådets svar inte innehöll särskilt mycket visar det ändå att man inom departementet arbetar med den här problematiken. Jag hoppas att man utan längre dröjsmål skall komma fram till ett ställningstagande och tillsätta den begärda utredningen. Jag skulle sätta värde på om man därvid kunde låta parlamentariker vara med i utredningsarbetet.

Vi anser att denna fråga är av stor vikt. Den är det för de berörda, men den är också av mycket stort allmänt intresse. I justitieutskottet var vi ense om att betydande risker är förenade med isolering, och i full enighet begärde vi en utredning av konsekvenserna av isolering inom kriminalvården och möjligheterna att ersätta denna åtgärd med andra. Men vi sade också att det rådde en viss tveksamhet i utskottet angående den lämpligaste formen för utredningsarbetet. Utskottet föreslog således riksdagen att överlåta åt Kungl. Maj:t att meddela närmare anvisningar för utredningsarbetet, vilket även blev riksdagens beslut. Min fråga anknöt till detta ställningstagande och gäller alltså formerna för utredningens bedrivande. Nu säger justitieministern att han inte funderat färdigt; det har ändå gått sju månader sedan riksdagen fattade beslutet, och jag beklagar att man inte kommit längre. Jag skulle sätta värde på om statsrådet ändå kunde säga någonting om hur han ser på detta och kanske t. o. m. när han tror att utredningen kan komma i gång.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att återstående på föredragningslistan upptagna enkla frågor skulle besvaras efter behandlingen av utskottsbetänkanden.

§ 8 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts propositioner
nr 138 till socialförsäkringsutskottet och
nr 158 till utrikesutskottet.

§ 9 Föredrogs och hänvisades motionerna nr 1895–1899 till civilutskottet.

§ 10 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Fru THORSSON (s):

Herr talman! Jag har kommit hem till denna hösts allmänpolitiska debatt direkt från överläggningar och förhandlingar i Förenta nationerna kring sådana överväldigande och akut angelägna problem som nedrust-

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

ning – eller rättare sagt, tyvärr, bristen på nedrustning –, befolknings-tillväxt och miljöpåverkan. Det senaste begreppet taget i vidaste mening och på både kort och lång sikt. Den allmänna känslan inom det internationella samfundet denna höst kan beskrivas med orden: nu eller aldrig. Vad som sker – och vad som inte sker – under dessa få år i mitten av 1970-talet kan få en avgörande inverkan på om och hur vi kan komma närmare en lösning av de världsvida problem, som också vårt lilla rike och gynnade land är helt beroende av.

Det borde därför vara angeläget att när detta märkliga år 1974 nu närmar sig sitt slut göra ett försök att ställa upp en balansräkning över vad det bringat oss av positiva och negativa åtgärder ingripande i det kraftspel som världssamfundet nu erbjuder, av insatser för en förnuftigare, rättvisare och mänskligare användning av våra gemensamma totala resurser. Hur ser vi i Sverige på vår situation vid den vändpunkt i mänsklighetens historia som vi enligt många sakkunniga bedömare befinner oss vid? Vad är svaret på den fråga som ställs allt oftare: Finns det hopp för mänskligheten? Att försöka finna det svaret framstår som desto mer angeläget en dag som denna, när världslivsmedelskonferensen i Rom, som så många talare kommenterade i går, befinner sig på sin tredje dag av strävanden att finna former för att rädda hundratals miljoner människor undan svält och död, medan världens spannmålslager befinner sig vid ett lågmärke.

Herr talman! Materialet för ett försök att ställa samman positiva och negativa faktorer i dagens situation är överflödande. Vetenskapliga rapporter publiceras, expertsammankomster, symposier och konferenser äger rum i en sådan omfattning att tanken utan vidare skulle gå till Arthur Koestlers lilla bok *Call Girls*, om ämnet inte vore så förtvivlat allvarligt och försöken att få bukt med problemen inte så uppriktigt menade. De senaste två bidragen till den internationella debatten är ännu inte en månad gamla: den deklaration som utfärdades från ett högnivåexpertmöte i Cocoyoc, Mexico, kring ämnet *Modeller för resursanvändning, miljöproblem och utvecklingsstrategier*, en deklaration som citerades av statsministern här i kammaren i går, och rapporten *Mänskligheten vid skiljevägen* av forskarna Mestrovic och Pestel, presenterad vid Romklubbens möte i Berlin för tre veckor sedan.

I en sådan balansräkning ställer man naturligtvis, av flera orsaker, på den negativa sidan det största missbruk av alltmer knappa resurser världen känner, nämligen rustningarna. Jag har tillåtit mig att säga, i de internationella nedrustningsförhandlingarna, – i Genève, att det faktum att – i en värld av nöd, svält och lidanden – resurser motsvarande någonting mellan 240 000 och 275 000 miljoner dollar eller 1 250 miljarder kronor i 1973 års priser årligen förbrukas på rustningar utgör en moralisk bankruttförklaring av det internationella system som vi för närvarande lever under och av dem som dominerar detta system. Inför första utskottet av årets FN-generalmöte uttalade den amerikanske senatoren Symington, i ett anfall av öppen hjärtighet utanför sitt skrivna anförande,

att Förenta staterna för närvarande är i besittning av ett antal kärnvapenladdningar motsvarande 615 385 Hiroshimabomber. Detta meningslösa hopande av förintelsemedel till ofantliga kostnader, jämsides med det tragiska faktum att mellan 30 och 100 miljoner människor kommer att dö av svält under de närmaste åren, står inför våra ögon som det mest talande beviset för sanningen i talet att denna värld *måste* slå in på en fundamentalt ny kurs, i riktning mot en ny ekonomisk världsordning.

Herr talman! I det system av ansträngningar att sätta stopp för rustningsvansinnet som är i funktion kan man registrera en del framgångar och åtskilliga misslyckanden. I en utomordentlig artikel i tidskriften *Scientific American's* oktobernummer har Alva Myrdal belysande skildrat resultatet av tolv års arbete på olika plan, bilateralt och multilateralt, med resultat av blandat värde såsom det partiella provstoppsavtalet, icke-spridningsavtalet, förbudet att utnyttja havsbotten för kärnvapenanvändning, det icke ikraftträdde förbudet mot biologiska vapen, osv. Mot dessa partiella framgångar står de hittills mycket begränsade resultaten av SALT, dvs. överläggningarna mellan USA och Sovjetunionen om begränsning av strategiska vapen, den fortsatta bristen på slutliga framsteg vid den europeiska säkerhetskonferensen, avsaknaden hittills av märkbara resultat av Wiensamtalen om ömsesidiga truppereduktioner i Europa.

Den vitala faktorn är emellertid att vi har ett multilateralt organ för nedrustningsförhandlingar, CCD i Genève, och att ledarna för de två supermakterna fortsätter sina kontakter kring dessa problem, i en uppenbar avsikt att bevara och vidareutveckla andan av ömsesidig avspänning. Den vidare politiska innebörden av detta supermaktssamgående skall jag i detta sammanhang inte gå in på. Det kvarstår att den senaste utvecklingen på rustningsområdet gör årets generalförsamling, med dess femtontal skilda nedrustningsärenden, till en av de viktigaste i senare tid.

Debatten i generalförsamlingens första utskott koncentreras kring kärnvapenproblematiken. Detta måste ses mot bakgrunden av två händelser under detta år, den indiska kärnsprängningen för fredliga ändamål den 18 maj och den satsning på en kraftig utbyggnad av kärnenergiprogram som äger rum i både i-länder och u-länder som ett av resultaten av oljekrisen. Medan överläggningarna kring en förnyad maning till kärnvapenmakterna att äntligen åstadkomma ett totalt provstopp följer sedvanliga politiska linjer, erbjuder problemet om fredliga kärnsprängningar, aktualiserat av den indiska explosionen, en ny och delvis komplicerad politisk FN-bild, en bild som till betydande del återspeglar grundläggande motsättningar mellan i-länder och u-länder. Flertalet i-länder och ett fåtal u-länder, som framhåller att skillnaden mellan en fredlig och en militär kärnsprängning endast är en skillnad i uttalad politisk avsikt och som hyser uttalad skepsis i fråga om det meningsfulla i att alls företa fredliga kärnsprängningar, är djupt oroade över den risk för spridning av kärnsprängningsteknologin och därmed av möjlighet till kärnvapen-

framställning som nu verkar akut. Ett stort antal u-länder upplever å andra sidan en känsla av triumf och stolthet över att ett av dem visat sig behärska en avancerad teknologi, som hittills varit förbehållen den rika världen, och detta oavsett kort- eller långsiktiga politiskt-militära konsekvenser. Ingen bör dock blunda för att till dessa konsekvenser måste räknas en påtaglig risk för att vad som kallats skorpionerna i flaskan, ömsesidigt förgörande varandra, och som för närvarande är sex ganska snabbt kan bli tio, femton, kanske tjugo. Och den s. k. flaskan vidgas till att omfatta hela vår mänskliga gemenskap.

Det blir alltmer uppenbart att till samma resultat kan, på något längre sikt, bidra den snabba expansionen av kärnenergiens utnyttjande för energiförsörjningen. Det pågår en internationell debatt kring denna allvarliga problematik, en debatt som också har börjat ge allt starkare genljud här hemma. I denna debatt har det påpekats i många inlägg, inte minst vid en inofficiell s. k. förkonferens i mitten av september i Divonne utanför Genève till den officiella konferensen för granskning av ickespridningsavtalet i maj nästa år, hur ett alltmer ambitiöst och avancerat kärnenergiprogram sprider kännedom om kärnsprängningsteknologin och multiplicerar riskerna för missbruk, olyckshändelser, sabotage och stöld i samband med de kritiska faserna i kärnbränslecykeln. I brännpunkten står den ökning av det s. k. plutoniumberget som med ett mycket mildt ord kan kallas snabb. Med den expansion av kärnenergiprogrammet som nu planeras produceras om tio år 64 000 kg av det högaktiva, supertoxiska och långlivade plutoniet – med 24 000 års halveringstid – jämfört med de 8 000 kg som produceras nu. Det är en åttadubbling på tio år. Mängden ökar fram mot århundradets slut till åtskilliga 100 000-tals kilo.

Herr talman! Det är obestridligt så, att *ingen* nation har löst säkerhetsproblemen kring transporter, förvaring och upparbetning av den mängd plutonium som ens i dag produceras, att *inget* nu träffat internationellt avtal är utformat med tanke på dagens, än mindre morgondagens plutoniumproblem, att faran är stor och växande för att klyvbart material i den civila bränslecykeln på olika sätt kan användas för icke avsett ändamål eller komma i orätta händer, att man icke har löst, vare sig nationellt eller internationellt, de hälso- och miljöproblem som skapats av det övriga högaktiva avfallet, att de gaskylda högttemperaturreaktorer och snabba brytareaktorer som är i vardande skapar än allvarligare sidoproblem. Mot den bakgrunden, herr talman, kan slutsatsen bara bli en: det snabbt expanderande civila kärnenergiprogrammet skapar ett internationellt problem – för denna och kommande generationer – i fråga om kärnvapenspridning, säkerhet och miljö, som *ingen* enskild nation, stor eller liten, kan bemästra på egen hand. Skall världens framtida energiförsörjning baseras på kärnenergi i tillnärmelsevis den omfattning som nu sammanlagt planeras, krävs ett internationellt säkerhetssystem, som inte kan fungera annat än inom ramen för ett effektivt internationellt organ med omfattande mandat, betydande kompetens och resurser.

Detta problem har förts upp av den svenska delegationen vid som-

marens möte med nedrustningskonferensen i Genève liksom vid den pågående generalförsamlingssessionen. Vi kommer att fortsätta att belysa det i olika sammanhang, där vi har tillfälle att verka. Men det står klart för mig att vi här inte har att vänta snabba resultat, i form av en nu ådagalagd gemensam vilja av världssamfundet att ta itu med problemet. I det politiska tänkandet överskuggar dagens bekymmer – i form av ännu saknade påtagliga resultat av supermakternas bilaterala förhandlingar, de fortsatta kärnvapenproven, spridningen av kärnsprängningsteknologin och avsaknaden av direkta framsteg i nedrustningskonferensen arbete sedan 1971 – morgondagens kanske än allvarligare bekymmer. Den lilla ljusglimt som jag hittills har tyckt mig finna i nedrustningsdebatten i generalförsamlingens första utskott är den ökade vikt som trots allt läggs vid nedrustningskonferensens – CCD:s – existens och insatser, liksom att fem nya stater, inklusive de bägge tyska staterna, från årsskiftet inträder i CCD. Debatten måste föras vidare, med ytterligare intensitet och vilja till nya insatser, där och i andra internationella fora, inte minst granskningskonferensen beträffande icke-spridningsavtalet i maj nästa år. Under tiden fortsätter balansräkningen att få sin negativa sida hårt belastad av ständigt ökat missbruk av resurser genom kapprustningarna.

Herr talman! I den korta summariska översikt som jag har gett av nedrustningsarbetet vid årets generalförsamling, ett arbete som pågår ännu drygt två veckor, har en aspekt av energiförsörjningens problematik haft en berättigad plats. Jag avser emellertid inte att här diskutera energiproblemet i annan mån än i perspektivet av u-ländernas krav på en ny ekonomisk världsordning och som en av de viktigaste faktorerna i den totala framtidskvationen befolkningstillväxt, resurstillgång, ekonomisk utveckling, miljöpåverkan.

Det finns skäl att peka på, och jag ansåg det angeläget att göra det när jag i fredags, i generalförsamlingens andra utskott, presenterade de svenska synpunkterna på Maurice Strong's årliga rapport från FN:s miljöprogram, att den nuvarande ekonomisk-politiska situationen i världen tenderar att skjuta akuta ekonomiska problem i förgrunden på bekostnad av det nyvunna miljötänkandet. Inte minst gäller detta energiförsörjningens problematik, där ett sådant agerande framstår som troligen mer riskabelt, på både kort och lång sikt, än på de flesta andra områden.

Det finns också skäl att peka på att de rika ländernas omsorger om sin aktuella och framtida energiförsörjning inte får skymma blicken för den kanske mest uppenbara globala orättvisa som existerar rörande fördelningen mellan rika och fattiga, nämligen den mest avgörande utvecklingsfaktorn energin. Så länge den nuvarande groteska fördelningen av energiresurser mellan rika och fattiga består – 86 procent i händerna på de rika 25 procenten, 14 procent hos de fattiga 75 procenten – så länge består också den värld, splittrad mellan fria och slavar, rika och fattiga, som enligt ett hundra år gammalt uttalande av Abraham Lincoln icke kan i längden överleva.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Detta, herr talman, är perspektivet bakom mina bestående intryck av FN:s världsbefolkningskonferens i Bukarest, som avslutades för något mer än två månader sedan. Som ansvarig för det svenska agerandet vid konferensen och för dess fortsatta uppföljning finner jag det angeläget att utnyttja denna debatt för att inför kammaren, i största korthet, redovisa några av dessa intryck från den första politiska internationella befolkningskonferensen.

En avgörande faktor vid en sådan bedömning är själva den omständigheten att konferensen ägde rum i augusti 1974 och inte, säg ett år, tidigare. Det nya internationellt-politiska klimatet, som en följd av energikrisen och den sjätte speciella generalförsamlingssessionen i april, kom att starkt prägla både debatter och beslut i Bukarest. Det är därför på inget sätt förvånande att u-länderna så dominerade konferensen liksom att kravet på en ny ekonomisk världsordning, och inte hotet av den snabba befolkningstillväxten, utgjorde den röda tråden genom de dagliga och nattliga förhandlingarna. Kanske bör det dock noteras som något förvånande att u-länder, framför allt i Asien, som bevisligen bedriver en medveten och aktiv familjeplaneringspolitik, förhöll sig så relativt passiva i jämförelse med andra mer militanta delegationer från Afrika och Latinamerika.

Några preliminära formuleringar av konferensens huvudresultat, som jag bedömer dem, kan sammanfattas i sex punkter.

1. Befolkningsproblemet har en gång för alla erkänts vara ett politiskt problem, ett led i den totala utvecklingsproblematiken.

2. U-länderna har avvisat varje tendens att betrakta befolkningstillväxten som en isolerad orsak till fattigdom och utvecklingssvårigheter. Problemet är mindre ett befolkningsökningssproblem, säger man, än effekten av ekonomiska och sociala orättvisor. U-ländernas majoritet ådagalade en obenägenhet att tillräckligt beakta det ömsesidiga orsak-effektsammanhanget mellan underutveckling och snabb befolkningsökning.

3. Medan kravet på nya internationellt-ekonomiska strukturer och relationer restes oavslått, kom den internationella utvecklingsstrategins krav på nya nationellt-ekonomiska och sociala strukturer liksom på interna förändringar avsevärt i skymundan.

4. Befolkningsproblemet har otvetydigt länkats samman med resurs-, energi-, miljö- och internationella omfördelningsproblem, och det har därmed blivit en faktor i den globala resursekvationen i stället för ett u-landsproblem. Vad detta leder till i form av ökat moraliskt och politiskt tryck på världens rika med deras per invånare mångfaldigt högre resursförbrukning kommer det säkert att bli anledning att återkomma till.

5. Konferensen antog en världshandlingsplan. I sitt slutliga skick återspeglar den väl mindre en känsla för det brådskande angelägna i åtgärder på området än det förslag som förelades konferensen. Men den representerar i andra avseenden framsteg: befolkningsproblemet globala karaktär och dess samband med övriga världsproblem är starkare markerade liksom det påföljande ansvaret för i-länderna att beakta sin egen be-

folkningsutveckling och sina konsumtionsmönster.

6. Trots att under konferensen familjeplaneringsaktiviteter kom i skymundan för ekonomiska utvecklings- och rättvisefrågor har redan nu, efter två månader, framställningar från u-länder om stöd åt familjeplaneringsprogram ökat så kraftigt hos FN:s befolkningsfond, att de överstiger fondens resurser med ca 50 procent. Konferensen har otvivelaktigt här spelat en betydande roll.

Herr talman! Vad kan befolkningskonferensen leda till för konsekvenser för Sveriges del? Vi har aktivt verkat både för att den totala och globala karaktären av problematiken skulle erkännas och för att därmed kravet på i-landsansvaret skulle få sitt nödvändiga eftertryck. Mot bakgrunden av att riksdagen gav detta klart till känna som sin mening för snart två år sedan bör det finnas skäl att räkna med att vi i konferensens uppföljningsarbete noga utnyttjar möjligheterna att fortsätta efter en s. k. svensk linje. Vad betyder det i praktiskt-politiska termer? Ja, innan höstens generalförsamling i slutet av denna månad tar ställning till konferensresultatet är den frågan väl för tidigt väckt.

Men några reflexioner är ändå värda att göras. Många ord sades och många beslut fattades i Bukarest. En av de många svenska journalister som vi hade glädjen att sammanträffa med under konferensen, kooperatören och u-landskännaren Elly Jannes, citerar i en artikel ett yttrande i flygplanet hem: "Ord har aldrig mättat några svältande eller botat någon sjuk." Och i en annan kommentar uttrycktes farhågan att vi skapar ett konferensmaskineri som reser runt och antar allt mer radikala resolutioner, medan klyftan mellan fattiga och rika fortsätter att växa och jorden snurrar vidare mot förödelsen.

Herr talman! Detta är ett allvarligt memento för oss konferenshästar. Och det är skäl att komma ihåg att det inte är på FN det i första hand beror, om de många orden i Bukarest leder till positiv handling, det är på oss aktiva medlemsstater och deltagare i de många viktiga konferenserna. Hur tänker Sverige agera, frågar Elly Jannes i sin artikel. Ja, vi har ett ansvar som framdrivare av många vackra ord. Denna riksdag har ett ansvar, som för två år sedan talade om industriländernas ansvar som högkonsumtionsländer inför världens fattigdom och befolkningsutveckling. Skall utfästelserna få sin uppföljning i ett konkret handlande för rättvisare fördelning, för mindre av slöseri och mera av varsamushållning, för handfasta bidrag till de fattiga ländernas utveckling? Gör vi, i vårt relativt sett unika välstånd, tillräckligt?

Svaren på dessa frågor, herr talman, hänger nära samman med vad vi gör för att möta u-ländernas krav på en ny ekonomisk världsordning, med vad vi gör som ansvariga politiker för att analysera konsekvenserna av detta i svensk politik, en analys som måste karakteriseras av helhetssyn och framtidsinriktning, med vad vi gör för att ständigt hålla debatten och beredskapen för handling levande.

För min del är jag inte beredd att instämma med dem som kräver att Sverige som ett av jordens rikaste länder skall begränsa eller stoppa

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

sin ekonomiska tillväxt, dvs. sin produktionskapacitet. Vår värld med, i dagsläget, över 400 miljoner undernärda människor, med över tusentalet miljoner människor som inte får sina mest fundamentala mänskliga behov tillgodosedda, en sådan värld har inte råd att avvara produktionskapacitet någonstans. Men frågan som ställs, och som bör ställas med ständigt ökad intensitet, gäller *vad* som skall produceras och *hur* det skall fördelas.

De två forskarna Mestrovic och Pestel säger i rapporten Mänskligheten vid skiljevägen, som jag har refererat till tidigare, att om man år 2025, dvs. 50 år från nu, skall ha minskat standardklyftan mellan rika och fattiga länder till 3:1 för Latinamerika och 5:1 för Afrika och Sydasiien, krävs det resursöverföringar från de rika till de fattiga från nu och fram till år 2000 på omkring 1 100 miljarder kronor årligen – man kan jämföra med siffran för nuvarande totala resursöverföringar, som är omkring 75 miljarder. Beloppet kan också med fördel jämföras med nuvarande totala rustningskostnader i världen, 1 250 miljarder. Det är som sagt, om vi accepterar det rättvisa och rimliga i de båda forskarnas utgångspunkt, en fråga om *hur* jordens resurser skall användas, *vad* som skall produceras och *hur* det skall fördelas, och den frågan har giltighet även för det lilla rika Sveriges del.

Vi kommer, herr talman, att möta många och stora svårigheter i försöken att få till stånd de förändringar i de ekonomiska systemen, nationellt och internationellt, som kommer att bli nödvändiga. Låt mig bara peka på en, ganska speciell, sådan svårighet. Vetenskapsmännen, experterna, teknikerna, som skall göra analyserna, dra slutsatserna, ge råden, är inbördes djupt oeniga på område efter område och presterar helt motstridiga slutsatser och råd, det må gälla energiteknologi, ekonomisk utveckling, underutvecklingens orsaker, inflationsbekämpande eller nedrustningsdiplomati. Och de politiska beslutsfattarna är därmed lämnade i en situation av osäkerhet i fråga om beslutens innebörd och konsekvenser. Detta försvårar deras val av rörelseriktning och blockerar handlingsviljan, i en tid då det är viktigare än någonsin att bevara helhetssynen och långtidsperspektivet, då det är viktigare än någonsin att verka för de nödvändiga förändringarna av system och strukturer.

Detta enligt min mening mycket allvarliga problem ligger bakom en svenskinitierad resolution från Bukarestkonferensen, som vi nu följer upp vid årets generalförsamling. Den syftar till att centralt inom Förenta nationerna skapa en framtidsinriktad forskningscentral som fortlöpande följer och studerar politiska beslut och handlingar, deras effekter, sidoeffekter och långtidseffekter, och därmed successivt ökar våra kunskaper om beslutsfattandets totala effekter och våra möjligheter att också i ett längre tidsperspektiv överblicka följderna av politiska beslut och åtgärder. Det är naturligtvis en blygsam början som vi inriktar oss på, om nu resolutionsförslaget godkänns, men det bygger på en tankegång som vi tror är viktig och riktig. Politikerna behöver, på både det nationella och det internationella planet, ett betydligt bättre och säkrare besluts-

underlag än i dag, om vi skall kunna fatta beslut med ansvar för nutid och framtid.

Herr talman! Mitt anförande har blivit långt, längre än vad jag från början hade avsett. Men de problem som jag har tagit upp till diskussion, alltför generellt och summariskt, är allvarliga och återspeglar en tragisk verklighet, accentuerad av förhandlingarna på livsmedelskonferensen i Rom, som nu är på sin tredje dag. Det gäller överlevandet för hundratals miljoner människor. Det gäller en tillvaro i ett minimum av mänsklig värdighet för halva jordens befolkning.

Låt mig sluta med att citera vad mötet i Cocoyoc avslutade sin rapport med, i ett tonläge som motsvarar vad den nuvarande världssituationen kräver av oss, i form av i grunden positiv stämning och uppfordrande till handling:

”Vi tror på mänsklighetens framtid. Vi tror att livsformer och sociala system kan utvecklas som är rättvisare, mindre materiellt krävande, mer respekterande ramarna för den globala miljön. Vägen framåt skall inte fastläggas av domedagsprofeterna, inte heller av de teknologiska optimisterna. Den måste planeras genom ett omsorgsfullt studium av de yttre gränserna för jordens bärkraft, genom ett gemensamt sökande efter möjligheter att förverkliga den mänskliga rättigheten till en acceptabel livsnivå, genom skapandet av de sociala strukturer som är nödvändiga för att uppnå detta och genom livsdugliga och livsskapande utvecklingsstrategier.”

Herr talman! Balansräkningen för 1974 är ännu icke färdig. Kan man räkna med att den kan få ett mer positivt slut än många har vågat förutse?

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag lyssnade med mycket stort intresse på fru Thorssons inlägg. Fru Thorsson är alltid intressant, och de ämnen som hon väljer att tala om är i regel mycket betydelsefulla, de hon tog upp i dag inte minst.

Men det var naturligtvis inte bara för att säga detta som jag nu har utnyttjat min replikrätt utan främst för att instämma i fru Thorssons tanke på en utbyggd internationell kontroll över den fredliga kärnenergianvändningen, exempelvis i fråga om hantering och transport av farliga ämnen på det här området.

Detta kan naturligtvis mot bakgrunden av de många större problemen tyckas vara en liten fråga. Det stora problemet är att åstadkomma en verklig nedrustning och ett effektivt förbud mot kärnvapen. Men även om frågan om den fredliga användningen är relativt sett mindre än de andra, så har den den fördelen att den lättare borde kunna lösas.

Den fredliga användningen kan också, som fru Thorsson framhöll i sitt anförande, vara en frestande inledning till en militär användning. Jag har själv i en interpellation, som jag framställde för ett par dagar sedan, pekat på de utomordentligt oroande tendenser som föreligger på skilda håll i världen – att gå över från fredlig användning till militärt

bruk. Det är därför det är angeläget och nödvändigt, fru Thorsson, att arbeta fram något slags kontroll över den fredliga kärnenergihanteringen.

Om IAEA skall utnyttjas i det här syftet eller om man skall bygga upp något annat internationellt organ i samma syfte lämnar jag därhän. Att kontroll behövs är det som jag har velat understryka, liksom också att Sverige i skilda internationella sammanhang bör verka för tillkomsten av sådan kontroll.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Uppgiften är makaber men dess värre riktig: Under den tid som den allmänpolitiska debatten i Sveriges riksdag pågått har tusentals människor i fattigvärlden dött av svält. Det är kanske detta som den här debatten borde ha handlat om. Något har sagts men ändå ganska litet, om man jämför med den omsorg vi ägnat problemet hur vår egen välfärd skall ökas. Världen är nu en gång sådan. De rika vill bli ännu rikare, de fattiga kommer att bli ännu fattigare – många så fattiga att de inte har råd att överleva.

Statsministern fick en fråga i går från Gunnar Helén: Skall vi från Sveriges sida anse oss ha råd att satsa 1 procent av våra samlade resurser det här året på att hjälpa dem som svälter? Vi får se, sade herr Palme.

Sveriges statsminister är ganska lik alla andra statsministrar i den privilegierade delen av världen. I själva verket är alla vi som är rika varandra ganska lika; i första hand tänker vi på oss själva. Får vi någonting över kanske vi hjälper dem som har det svårt. Vi får se.

Ibland träffar vi de fattigas representanter vid stora FN-konferenser. Då säger de rika kritikerna till sina utsända representanter att konferenser kan de fattiga inte bli mätta av. Och visst har de rätt – så långt. En konferens räddar inga liv, en konferens gör ingen mättare, en konferens löser inte världens problem. Det enda man med säkerhet vet är att konferenser kostar pengar.

Blir slutsatsen då att vi kan sluta att ordna möten där vi talar om världssvält, befolkningsproblemen, energifrågor och nedrustning? Nej, det vore givetvis en felaktig slutsats. Det sägs många kloka saker på de här konferenserna, det antas många resolutioner och det utformas många olika dokument som ganska väl och inträngande beskriver världens svårigheter och som även innehåller många riktiga recept på hur problemen skall angripas.

Det är inte konferenserna det är fel på. Felet är att vi så ofta i den praktiska politiken gör så litet för att visa att vi menade allvar med det vi sade när vi träffades i New York, i Bukarest, i Rom eller någon annanstans.

Resultatet av det som sades från svensk sida vid FN:s extra general-församling i New York i våras måste bli att vi åtminstone avstår 1 procent av det här rika landets samlade resurser under detta budgetår i bistånd.

Resultatet av det våra svenska representanter just nu säger vid FN:s

livsmedelskonferens i Rom – och vad de får höra där om den fruktansvärda svältkatastrof som nu drar fram över fattigvärlden – måste bli att vi sätter av mycket mer än de 75 000 ton av vårt spannmålsöverskott som det har talats om.

Frågan är: Vem skall i så fall ha resten? Svin- och kreatursuppfödare i Europa har råd att köpa, men de som sedan skall äta de köttproteiner som produceras där kan få det behovet tillgodosett på mycket billigare vis. De fattiga i Indien, Bangladesh, Etiopien och Västafrika däremot har inte råd att köpa, och många av dem kommer att dö om Sverige och andra rika länder säljer sina spannmålsöverskott som djurfoder för rikemansvärldens heliga biffkor, som Roger Fjellström uttryckte saken i en DN-artikel i går.

Herr talman! Det kusliga är alltså, om man tänker efter, att världen svälter alldeles i onödan. Det finns tillräckligt mycket mat i världen för att alla de 4 miljarder som nu befolkar vårt klot skulle kunna bli mätta. Att en halv miljard ändå svälter beror på att livsmedel och andra resurser är så orättvist fördelade.

Det var detta FN:s världsbefolkningskonferens i Bukarest, som jag själv deltog i, handlade om. För när man diskuterar befolkningsproblemet är det ingenting annat än ett av många sätt att ta upp underutvecklingens och resursfördelningens problem.

Överbefolkning är ett relativt problem. Indien är ett överbefolkat land, inte i och för sig därför att det finns så många indier, men därför att de resurser som finns i Indien i form av livsmedel, utbildningsmöjligheter och investeringskapital inte räcker till att ge människorna en rimlig standard.

Det finns de i den svenska debatten som av detta drar slutsatsen att den snabba folkökning som nu pågår – om 25 år bor det dubbelt så många människor på jorden som i dag – inte är något problem. Det är givetvis en felaktig slutsats. Om det blev man ganska överens i Bukarest. Det finns utvecklingskapacitet också i de i dag fattiga länderna. Men den snabba folkökningen gör att den kapaciteten bara räcker till för att bevara den svältstandard man nu lever på; de många nya munnar som skall mättas varje dag, varje månad, varje år är ett hinder för en reell standardförbättring. Man hamnar i en ond cirkel: undernäring, dålig utbildning, enkla produktionsmetoder, ingenting att sälja till utlandet, inga pengar att köpa konstgödsel för från utlandet, dåliga skördar, kalorifattig mat, undernäring. Det är den cirkeln som måste brytas, annars kan vi aldrig göra någonting åt överbefolkningen.

Till bilden hör också att fattiga föräldrar föder många barn. Orationellt, tycker kanske någon, men egentligen inte: många barn betyder trygghet, en hjälp i arbetet på de små jordlotterna, någon som försörjer föräldrarna när de blir gamla och inte längre själva kan arbeta. Ganska få av dem som föds överlever sina föräldrar. Vart fjärde u-landsbarn dör före fem års ålder.

Vad det alltså handlar om är att på annat sätt ge fattigvärldens män-

niskor en trygghet för framtiden. För det krävs utveckling och reformer i u-länderna som leder till en annan inkomstfördelning. Också i länder som är fattiga finns människor som är rika. Men det behövs också hjälp utifrån. Inte bara i form av biståndspengar, men genom helt andra relationer i handelsutbytet och t. ex. en mindre i-landsegoistisk investeringspolitik.

Betyder nu det som jag här sagt att överbefolkningens problem måste lösas med sociala och ekonomiska insatser, att familjeplaneringen inte spelar någon roll? Har de rätt som säger att familjeplanering är fascism, ett sätt för den rika världen att genom tvångsåtgärder hindra de fattiga från att föröka sig så att de själva – vi själva – kan fortsätta att kapa åt oss merparten av jordens gemensamma resurser? Nej, det betyder det inte. Och även om detta var de flesta i Bukarest överens. De svenska skrivbordsradikaler som bredde ut sig i spalterna före, under och efter Bukarestmötet skulle ha känt sig ganska isolerade om de vågat sig på en konfrontation med dem där nere i Bukarest som har folkökningsproblemet inpå sig. De har inte tid med den kontemplativa verksamhet som det innebär att försöka hitta lösningen på 1970-talets sociala problem i marxistiska 1800-talsskrifter.

Kritiker har sällan fel i allt som de säger. Visst finns det exempel på misslyckade familjeplaneringsprojekt, visst är många av de reklam-slogans för färre barn som tillverkats på Madison Avenues annonsbyråer i New York ganska malplacerade bland lerhyddorna i de indiska byarna. Men de försök man gjort i en del debatter att göra exempel på misslyckanden representativa för hela denna verksamhet är en otillåten, i bästa fall omedveten, cynism. Vad det handlar om är att ge u-ländernas kvinnor rätten att själva bestämma hur många barn de vill ha och när de vill föda dem.

Vad det också handlar om är att genom upplysning om och tillgång till moderna preventivmedel ge dessa kvinnor ett alternativ till den blodiga hantering som kallas illegala aborter; för många i dag den enda möjligheten att undvika oönskade havandeskap. Det utförs 30 å 40 miljoner illegala aborter varje år i u-länderna, enligt Världshälsoorganisationens rapporter.

Säger vi alltså att det behövs drägligare sociala villkor för fattigvärldens människor om de skall komma loss från underutvecklingens onda cirkel, då kan vi inte samtidigt blunda för den del av den sociala verklighet som det här rör sig om.

Vi må ha vilken uppfattning vi vill om familjeplaneringens direkta effekt på befolkningsutvecklingen. De medicinska och humanitära aspekterna räcker som motiv för mångdubbelt större insatser på familjeplaneringens område än de som görs i dag.

Bara knappa en procent av de få promille av industriländernas resurser som satsas på bistånd går för närvarande till familjeplanering.

Av svenskt bistånd är andelen dess bättre ganska mycket större.

Jag började med att säga att det inte är något fel att anordna FN-

konferenser. De blir meningslösa bara om de inte leder till att resolutionstexterna omsätts i praktisk politik.

Beskedet från Bukarest var entydigt; det behövs större insatser för familjeplanering.

För att handla om familjeplanering och vara framsagt på en FN-konferens var det ett historiskt besked.

Jag hoppas att de som nu sitter i kanslihuset och på utrikesdepartementets u-avdelning, sysselsatta med att finslipa nästa års biståndsbudget, drar de riktiga slutsatserna av att den svenska delegationen vid Bukarestmötet var med om att formulera det historiska beskedet.

Herr KRISTIANSSON (c):

Herr talman! Jag kommer att använda den tid jag har till mitt förfogande för att tala jordbrukspolitik. Jag vill förutskicka att jag inte tänker tala om jordbrukets aktuella ekonomiska läge, detta därför att det är reglerat i ett avtal som löper fram till den 30 juni 1977. Jag har heller ingen anledning att förmoda att det inte kommer att hållas av statsmakterna.

Med dessa utgångspunkter skulle kanske dessa minuter kunna besparas kammaren. Å andra sidan finns det fullgoda skäl att – dels med hänsyn till det förflutna i jordbruksdebatten, dels också med hänsyn till världens livsmedelssituation, som så drastiskt beskrivits tidigare i dag – i varje fall göra en stilla erinran om vilka oerhörda felbedömningar de makt-havande politikerna i detta land gjorde just på jordbrukets område.

När man har i färskt minne tonerna från 1960-talets jordbruksdebatt med allt tal om dåligt använda resurser, om orimligt höga livsmedelspriser beroende på att vi hade ett svenskt jordbruk och om angelägenheten att så långt möjligt minska den inhemska jordbruksproduktionen, och samtidigt hör världens rop på hjälp för att rädda liv undan svält och död – i denna vecka från det mest auktoritativa forum som finns på området, nämligen FN:s världslivsmedelskonferens i Rom – så finner man, som föreläsare för jordbruket, att det finns starka skäl att, som det brukar heta, begära resning i målet. Jordbruket borde med andra ord få något av ett officiellt erkännande som en oundgänglig och viktig näringssgren och icke enbart betraktas som en vikande näring. I varje fall borde verksamheten som jordbrukare erkännas som fullt jämförlig med annan yrkesutövning.

Jag har redan hänvisat till livsmedelskonferensen i Rom. Jag vill något referera den bakgrund mot vilken konferensen hålls.

Enligt rapporten till världslivsmedelskonferensen är världens livsmedelssituation mycket kritisk sedan det dåliga skördeåret 1972. Världens spannmålsproduktion minskade då för första gången på 20 år. Minskningen uppgick till 33 miljoner ton. Världsproduktionen av spannmål uppgår för närvarande till 1 200 miljoner ton och måste öka med ca 25 miljoner ton årligen för att hålla jämna steg med den stigande efterfrågan. Denna efterfrågeökning beror till största delen på befolkningsökningen,

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

som uppgår till ungefär 2 procent eller 76 miljoner människor per år, alltså ungefär tio gånger Sveriges folkmängd. Denna akuta livsmedelskris har ytterligare förvärrat ett kroniskt globalt livsmedelsproblem som de senaste 20 åren inneburit svält för ca 20 procent av de fattiga ländernas befolkning. Enligt en försiktig beräkning uppgick antalet människor med allvarlig undernäring till ca 460 miljoner 1970.

Sedan vill jag säga något om livsmedelslagren, främst då vetetillgångarna. Vetelagret uppgick till 40 miljoner ton 1971-1972. Det sjönk året därpå till 29 miljoner ton och nästa år till 20 miljoner ton – det är alltså den senaste siffran. Prognoserna tyder på en ytterligare sänkning av dessa lager.

Vad detta betyder kan illustreras med några andra siffror. Man kan då konstatera att den samlade globala livsmedelsreserven i början av 1960-talet motsvarade 90 dagars konsumtion. 1970 hade vi lager för 70 dagars konsumtion och 1974 fanns ett lager som endast motsvarade 27 dagars konsumtion. Det har således gått mycket snabbt nedåt.

När denna tragedi på världsscenen i dag spelas upp så går det inte att säga att det här kom överraskande och att vi inte har vetat om det. Det är som herr Fälldin sade i debatten i går – alla fakta i målet var kända den gången vi i detta land diskuterade den framtida jordbrukspolitiken under 1960-talet. Det har också hela tiden funnits väckarklockor, som med statistisk precision förutsagt vad som skulle komma att hända på livsmedelsområdet. Möjligen kan man säga att det blivit ännu värre än man förutsagt. Men larmklockorna var ändå så starka och högljudda att de politiker som hade ansvaret borde ha förstått allvaret i varningarna.

I dag torde det väl i alla fall stå klart att om intentionerna från 1967 – alltså socialdemokraternas jordbruksprogram – följts upp, så skulle vi i dag behövt täcka åtminstone en femtedel av vårt livsmedelsbehov på världsmarknaden. Det hade blivit dyrt, det är vi medvetna om i dag. Men vad värre är – vi skulle ha dragit undan denna livsmedelskvantitet för människor som i dag svälter. Dimensionen av detta får man först om man beaktar att det rör sig om livsmedelsbehovet för 10-15 miljoner människor i u-länderna, beroende på den annorlunda konsumtionsinriktningen med tyngdpunkten lagd på vegetabilier och den lägre kaloriförbrukningen där.

Jag kan i detta sammanhang inte underlåta att göra några reflexioner med anledning av finansminister Strängs replik till herr Fälldin i gårdagens debatt. Herr Sträng försökte, såsom många andra, komma ut bakvägen från de socialdemokratiska ställningstagandena i jordbrukspolitiken. Jag kan försäkra både herr Sträng och hans socialdemokratiska kolleger att det aldrig kommer att lyckas inför svenska folket. Den socialdemokratiska jordbrukspolitiken har nämligen aldrig gått hem. Det går inte att säga – jag har redan med siffror bevisat det – att det är fråga om marginella kvantiteter. Det går heller inte att försvara sig med att säga att den svenska jorden alltför mycket brukas maximalt. Ja, dess bättre

har nedläggningen bromsats upp.

Men detta är inte tack vare utan trots socialdemokraternas jordbrukspolitik. Avsikten var, som herr Fälldin sade i går, att man med olika medel skulle lägga ner 1 miljon hektar. Då hade ju situationen varit helt annorlunda. Nu har ju inte dessa intentioner fullföljts – och tack och lov för det. Ingen skulle väl heller i dag vilja stå upp och säga att man skall fullfölja dem. Verkligheten har ju efter hand korrigerat intentionerna ganska hårdhänt. Jordbrukarna har därtill gjort ett segt motstånd, inte minst grundat på känslan och respekten för jorden som en omistlig produktionsfaktor. Därför är det också möjligt för vår nuvarande jordbruksminister att inför världslivsmedelskonferensen avisera svenskt bistånd på 75 000 ton vete. Det är förmodligen en betydligt angenämare sats än om han i nuläget skulle ha behövt stå som köpare av betydligt större kvantiteter. Men att situationen i dag är denna kan han inte tacka sin föregångare för, i varje fall inte förre jordbruksministern Holmqvist.

Enligt TT har vår nuvarande jordbruksminister i ett enligt min mening mycket bra tal på FN:s livsmedelskonferens anklagat de makthavande, dem som har ansvar för dagens livsmedelssituation, för att de inte har ordnat livsmedelsförsörjningen bättre. Han dramatiserade så långt att han sade att det har varit möjligt för människorna att landstiga på månen, men de har inte lyckats klara problemet att odla jorden och få fram livsmedel. Det där är ju bra sagt. Det värsta är – och det måste vara besvärande för herr Lundkvist – att han inte kan hänvisa till den av socialdemokraterna förda jordbrukspolitiken i det här landet. Den får han tala tyst om. Herr Holmqvist har inte givit honom anledning att dra fram jordbrukspolitiken i Sverige som ett föredöme, och vi vet alla att så sent som 1972 var herr Lundkvists företrädare i ämbetet Ingemund Bengtsson mycket skakad över att vi här i landet hade lyckats bärga en stor skörd och därigenom fått ett relativt stort spannmålsöverskott att exportera.

En bister verklighet har således bevisat att det krav som vi från centern många gånger framfört, att frågan om huruvida vi optimalt skall utnyttja våra odlingsresurser inte enbart skall ses som en intern svensk angelägenhet utan fogas in i det globala sammanhanget, var riktigt.

Även om det kan vara tacknämligt att i en akut bristsituation på livsmedelsområdet kunna lämna ett svenskt bidrag till omvärlden och även om vår export av spannmål innevarande år åtskilligt förbättrar vår handelsbalans – exporten av spannmål uppgår värdemässigt till hälften av vår malmexport; vår situation kunde ha varit ännu bättre om vi inte hade lagt 400 miljoner kronor på att importera socker som vi själva kunde ha producerat – är naturligtvis jordbrukets primärt betydelsefullaste uppgift att förse det svenska folkhushållet med livsmedel. Det är kanske i och för sig inte så märkvärdigt om denna insats värderas olika, beroende på vad det kostar att köpa livsmedel utifrån, men i dag skulle således denna prestation vara värd ett högt pris.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Låt mig här göra en parentes för undvikande av missförstånd. De sedan en tid tillbaka onormalt höga världsmarknadspriserna på spannmål, socker, protein och fettråvaror, ja, över huvud taget på hela vegetabiliesidan, gläder emellertid inte mitt hjärta, inte ens mitt bondehjärta. De kan omöjligen vara produktionskostnadsbetingade och rimmar ännu mindre med u-ländernas betalningsförmåga. De är sannolikt lika litet kostnadsbetingade som de tidigare världsmarknadspriserna har varit kostnadstäckande. Ytterligheterna åt båda hållen är snarast ett bevis på hur illa organiserad denna världshandel är och har varit och hur snabbt en överskottssituation kan förbytas i det omvända. Dagens situation visar också riskerna med att vara importberoende även i andra situationer än krig och avspärrning.

Det är hög tid att kasta över bord det gamla talet om vad gränsskyddet kostar. Debatten på den punkten har aldrig varit rättvisande. Och sättet att föra den, där gränsskyddet summerats till så och så många miljarder, har varit helt orimligt, så mycket mer som vi därtill sannolikt aldrig har kunnat importera de kvantiteter vi totalt skulle ha behövt. Vad vi har haft och alltjämt har är ingenting annat än en kostnadsanpassad prissättning på jordbruksprodukterna, en prisnivå som är anpassad till löner och övriga produktionskostnader med beaktande av de alldeles speciella krav – hygienkrav inte minst – som ställs på produktionen i det här landet.

Vill man odla tesen om gränsskydd så har vi naturligtvis ett sådant även på andra områden, t. ex. på arbetsmarknaden inte minst. Den är inte så klart utskriven men finns där ändå och den är minst lika effektiv. Ingen ifrågasätter här några världsmarknadspriser, ingen mäter heller kostnaden för gränsskyddet ehuru den sannolikt skulle bli ganska stor. Vad är för övrigt världsmarknadspris här? Tyvärr, säger jag, är arbetskraften den största överskottsvara som finns i vår värld.

Ser man bakåt i tiden spänner den svenska jordbrukspolitiken över ett tidsskede med starkt skiftande förhållanden vad gäller såväl priser som tillgång på livsmedel på vad vi brukar kalla världsmarknaden. Jag sade, när vi 1967 diskuterade jordbrukspolitiken – det var då man fick föra ett uppehållande försvar för jordbruket gentemot socialdemokraterna – ungefär så här, att om vi då skulle ha gjort ett jordbrukspolitiskt bokslut visavi producenter och konsumenter, som man så gärna ville ställa mot varandra, skulle kontona sannolikt väga ganska jämnt. Vi hade bakom oss 1930-talet med världsdepression och orimligt låga priser och 1940-talet med krig och avspärrning, kännetecknat av bristsituation och höga livsmedelspriser. Vi hade bakom oss 1950-talet med efterhand en återgång till rikligare tillförsel och låga priser, ett förhållande som rådde också in på 1960-talet och som av åtskilliga politiker och experter då bedömdes som ständigt bestående. Frågetecknet var som jag då såg det 1970-talet, men alla långsiktiga bedömningar talade för att vi ånyo skulle få en stramare marknad och att den sannolikt skulle bli bestående. Ett bokslut i dag ger säkerligen heller ingen anledning till process om vinst och

förlust olika parter emellan. Jordbrukspolitiken, evad det gäller skyddet för den inhemska marknaden som varit och är det fundamentala i sammanhanget, har varit till gagn för oss alla och bör ges sin alldeles särskilda värdering i ett vidare och större sammanhang.

Utöver det solidariska ansvaret för vår omvärld ligger det åtskilligt av värde, som vi ofta förbiser i den renodlade jordbrukspolitiska debatten, i att ha en optimal jordbruksproduktion. Utanför värdet av en garanterad och riklig livsmedelstillgång, tillgång till högvärdiga livsmedel därtill, ligger också exempelvis värdet av att veta vad livsmedlen kommer att kosta; en inte oväsentlig sak i en tid med stabiliseringspolitiska påfrestningar. Det kan i dag finnas skäl att exemplifiera med sockret, som enligt den ursprungliga socialdemokratiska modellen inte längre skulle odlas i landet. Vad kostar importsockret i dag? Svar: 4 kronor och 30 öre per kilo. Priset är alltjämt i stigande. Vi fördyrar i dag varje kilo socker som en svensk husmoder köper med 52 öre per kilo för att kunna betala det högre priset på importsockret, detta på ett område där vi utan vidare kunde ha varit självförsörjande. Vi har i jordbruket en näringspolitisk stabiliseringsfaktor, en sysselsättningsfaktor av inte ringa mått som sträcker sig långt utanför det egentliga jordbruket. Ett optimalt jordbruk, som innebär jordbruk över hela landet, har i sig också stora regional- och lokaliseringpolitiska fördelar. Det finns anledning att därtill lägga – som vi så många gånger har sagt – också miljömässiga och försvarspolitiska aspekter på jordbruksfrågan.

Jag sade att utvecklingen har korrigerat åtskilligt i 1967 års beslut. Norrlandsstödet, utan vilket jordbruket där skulle ha varit helt olönsamt och omöjligt, var det första avsteget som tvingades fram. Det s. k. B-stödet på rationaliseringssidan kom därefter. Det stora och alldeles övergripande var den ändrade mjölkprispolitiken; utan vilken förändring det sannolikt skulle varit mycket ont om både mjölk och kött.

Herr talman! Jag sade inledningsvis att jag inte skulle komma att beröra de ekonomiska förutsättningar som råder i dag. Jag hänvisade till det nu löpande jordbruksavtalet, och jag förutsätter att det kommer att fungera.

Därmed har jag emellertid inte sagt att situationen är problemfri, men problematiken har förskjutits från ren lönsamhetsproblematik till problem som hänger samman med rationalisering, markförvärv, jordvärden och kapitaltillgångar. Detta är framtidsproblem i ett knippe som berör jordbrukets framtida struktur och ägandeförhållanden och inte minst ungdomen. Åtskilliga av dessa frågor befinner sig nu under utredning och jag skall, herr talman, självfallet inte närmare beröra desamma. Jag vill bara avslutningsvis uttala förhoppningen att dessa utredningar icke drar alltför långt ut på tiden. Åtskilligt av detta brådskar.

Herr SÖDERSTRÖM (m):

Herr talman! Som en följd av skatteutredningens delbetänkande och Hagaöverenskommelsen har vi fått propositionen 132 med förslag till

sänkning av den statliga skatten. Den stora svagheten med denna proposition är att den bara får effekter för en mycket kort tid. Tyvärr är det inte första gången så är fallet – det har snarare blivit en dålig vana under de senaste åren att göra selektiva ingrepp i vårt skattesystem.

När det nu föreliggande förslaget antagits av riksdagen, kommer främst marginalskatterna att lindras för inkomsttagare i mellanlägen och högre inkomstlägen. I andra hand blir det smärre sänkningar för inkomsttagare med lägre inkomster.

Så långt är allting bra, men förslaget får tyvärr mycket negativa effekter, inte minst för kommuner och landsting. Det förhållandet var förresten uppe till debatt i går kväll mellan finansministern och herr Bohman. Jag tyckte att finansministern inte kunde motsäga herr Bohmans argument om att staten övervältrar extra kostnader på kommunerna. Sålunda beräknas att införandet av ett enhetligt grundavdrag på 4 500 kronor minskar skatteunderlaget för kommuner med ca 56 miljoner skattekror, vilket vid en kommunal utdebitering av 26 kronor motsvarar ca 1 450 miljoner kronor.

Det extra avdraget för folkpensionärer med 500 kronor innebär för kommunerna ett bortfall av ca 450 000 skattekror eller ca 10 miljoner i förlorade skatteintäkter.

Kostnaderna för skatteomläggningen föreslås finansieras genom höjda arbetsgivaravgifter, vilket även skulle bidra till minskade krav på löneförhöjningar från arbetstagarnas sida. För kommunernas del får detta en dubbel effekt, dels därför att de är stora arbetsgivare och därmed får ökade utgifter, dels därför att det kommunala skatteunderlaget kommer att öka i lägre takt än vad som beräknats. Hur stora belopp det rör sig om är ännu svårt att beräkna, men det är inga små summor.

Finansministern har avvisat kommunernas krav på kompensation för minskad tillväxt av skatteunderlaget. Över huvud taget får kommunerna ingen kompensation förrän budgetåret 1977. Innan vi kommer så långt hoppas jag att vi har ett mera långsiktigt förslag från skatteutredningen, fast man måste bli tveksam därom när man vet att finansministern givit utredningen tilläggsdirektiv, innebärande en provisorisk skattereform även för 1976 års inkomster. Även i detta fall har man antytt att höjda arbetsgivaravgifter eller socialutgifter bör räknas som medel för finansieringen.

Det förslag som finansministern nu lagt fram i sin proposition har fått ganska hård kritik från många håll, inte minst från fackföreningshåll. LO:s tidning Fackföreningsrörelsen skriver i nr 22/1974 i en ledare: "För LO:s vidkommande kan man väl säga, att anslutningen" – till Hagaöverenskommelsen och till propositionen – "skett utan någon mera uttalad entusiasm." Det blir den fjärde reformen sedan 1971 års reform. De årliga skatteomläggningarna har på ett olyckligt sätt försenat arbetet i 1972 års skattekommitté. I stället för att inrikta sig på att finna långsiktiga lösningar har kommittén att utföra dagspolitiskt betingade beställningsarbeten åt finansministern. Detta går naturligtvis inte i längden.

LO har svårt att föreställa sig att radikala förändringar i skattesystemet kan ske utan att också kommunalskatterna kommer in i bilden, ty den slår hårdast på alla som inte har minst 70 000 kronor i årsinkomst. LO föreslår därför, enligt tidningen, att herr Sträng slår ihop skatteutredningen, företagsskatteberedningen och kommunalekonomiska utredningen och ger den nya utredningen sådana direktiv att ett nytt och radikalt skattesystem kan utformas.

För att komma från LO är detta hårda ord och i sak en kraftig kritik, men det ligger mycken sanning bakom. När finansministern i gårdagens debatt polemiserade mot att LO skulle vara kritisk mot skatteförslaget, gjorde han gällande att ledningen inom LO var positiv men att, som han sade, kanske ledningen för tidningen hade en annan uppfattning. Jag trodde att en ledande artikel i en fackföreningstidning gav uttryck för vad majoriteten inom LO tyckte och tänkte. Är det möjligen så att man inte lever som man lär – nog borde man tänka på att "lyssna på rörelsen" innan man binder sig.

LO är heller inte ensam i sin kritik av nuvarande förhållande mellan stat och kommun. Finansutskottets värderade vice ordförande Sven Ekström – ordförande i kommunalekonomiska utredningen – har säkert starka skäl för sitt utspel om sammanslagningen av statlig och kommunal skatt, något som skulle innebära att principen om kommunernas självständighet skulle försvinna. Han har blivit föremål för mycken kritik, men hans förslag kan inte bara avfärdas som verklighetsfrämmande och orealistiska. Personligen anser jag att frågan är väl värd att underkastas en allvarlig prövning. Inte heller borde alla de kommuner som i dag brottas med dåligt skatteunderlag och höga kommunalskatter ställa sig avvisande till en saklig prövning som eventuellt kunde leda fram till bättre avvägningar. Den enkla sanningen i dag är nog att vi inte länge till kan ha det som det är, för då kommer vi att få oacceptabla effekter på många håll.

Tidskriften Statstjänstemannen har i nr 17/1974 en ledare med rubriken: "Varför inte begränsa de kommunala skatteuttagen?" Där konstateras att våra kommuner och landsting är så gott som uteslutande hänvisade till skatter för att finansiera sin verksamhet. Kommunala taxor har enligt tidningen marginella effekter. När nu statsskatten sänkts och arbetsgivaravgifterna höjts, sker omfattande skattehöjningar i en rad kommuner och landsting. Detta betyder att slutresultatet blir avsevärt urholkat för den enskilde medborgaren. Tidningen skriver: "Detta aktualiserar frågan om statens, landstingens och kommunernas helt olika möjligheter att finansiera sin verksamhet."

Tidskriften ställer sig även frågande till om staten verkligen tar det fulla ansvaret för de uppgifter som påförts kommuner och landsting och slutar med frågan om det inte inom en snar framtid är dags att ta upp en diskussion om rätten för kommuner och landsting att själva bestämma sina skatteuttag: "Är det en orimlig tanke att riksdagen fastställer ett högsta skattetak för kommuner och landsting? Inom ramen för ett maxi-

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

merat skatteuttag är det sedan fritt fram för lokala politiska initiativ att verka och erbjuda invånarna en så god service som möjligt. — De statsbidrag som redan nu utgår till kommunerna kan byggas ut och användas som en regulator så att servicemöjligheterna blir någorlunda lika över hela landet.”

I dagens nummer av Svenska Dagbladet kan vi läsa om ett nytt krav på skatterättvisa, där man vänder på steken och föreslår att staten skall fräntas rätten att beskatta enskilda personer. Det kommer från Huddinge som har den lägsta skattekraften inom Stockholmsregionen, samtidigt som de sociala problemen är mycket stora. Där vill man nu att kommunalekonomiska utredningen skall få tilläggsdirektiv, så att den kan diskutera även detta förslag. Enligt tidningen är läget i Huddinge så kärvt att man vid budgetberedningen t. o. m. ansett sig tvungen att slopa anslaget till kommunala julgranar. Även om virkespriserna numera har stigit kraftigt, får väl detta anses som ett ganska drastiskt steg i budgetsancerande syfte, tydande på att resurserna i det närmaste är uttömda.

De här aktualiserade problemställningarna borde av de flesta riksdagsmännen kunna hanteras med stor sakkunskap, eftersom de som regel även är kommunalt aktiva. Då har de också helt nyligen medverkat till de skatteökningar som mer eller mindre tvångsmässigt genomförts i kommuner och landsting över hela landet. Troligen har de även klart för sig att de genom vidtagna åtgärder inte medverkat till några lösningar på lång sikt av kommunernas ekonomiska problem. Redan nästa höst kommer samma svårigheter att torna upp sig, och vad händer då? Är det enda botemedlet fortfarande nya skattehöjningar? Om så är fallet är vi verkligen illa ute, inte minst från social synpunkt. Man kan nämligen påstå — om än något förenklat — att varje höjning av kommunalskatten bidrar till att slå ut nya grupper av människor, speciellt låginkomsttagare. De kommer att berövas den sista möjligheten att kunna klara sig själva för att i stället bli beroende av socialhjälp.

En nyligen publicerad utredning, gjord i en av våra större kommuner, visade klart att om kommunalskatten där höjdes med tre kronor skulle samtliga två- och trebarnsfamiljer med inkomster upp till 35 000 kronor bli nödsakade att ta understöd hos de sociala myndigheterna. Utredningen konstaterar att vad vi håller på med i våra kommuner är med andra ord att ”skaffa fram ökat socialhjälsbehov”.

Jag vågar tro att ingen aktiv kommunalpolitiker eller riksdagsman medvetet vill medverka till en sådan lösning.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! För några år sedan förde vi en diskussion här i landet om ”västindoktrinerings”. Ett antal debattörer påstod att orimligt mycket av nyhetsförmedlingen i svenska tidningar och svensk radio-TV byggde på nyhetskällor och korrespondenter i västländerna, i första hand Väst-europa och Förenta staterna. Åsikter och fakta från andra delar av världen blev inte tillräckligt belysta. Asiens länder, Afrika, Latinamerika och

kommuniststaterna bevakades bara sporadiskt. I den löpande rapporteringen blev, påstod man, s. k. västliga synpunkter dominerande samtidigt som informationen kom att begränsas till en snäv kulturkrets där bara en mindre del av jordens befolkning lever.

En del av den debatten byggde, enligt min mening, på missuppfattningar. Det är naturligt att nyhetsförmedlingen i Sverige i hög grad handlar om demokratierna. Det är ju de länderna som på olika sätt står oss närmast: genom styrelseskicket, handeln och våra kulturella och andra förbindelser.

Att vår information om omvärlden i stor utsträckning bygger på nyhetsbyråer och tidningar i västländerna är lika självklart. Det är ju där som tidningarna är fria att skriva vad de anser. Det är ju i främst Väst-europa och USA som nyhetsbyråerna kan arbeta utan censur och direktiv från statsmakterna. I demokratier finns alltid ett rikare nyhetsurval än i auktoritärt styrda stater. Det är inte konstigt att vår press, vår radio och vår TV utnyttjar denna fria nyhetsförmedling och fria debatt som källor för sin rapportering.

Men andra aspekter på den debatten för några år sedan var värdefulla och befogade. En mycket stark koncentration på Väst-europa och USA leder med nödvändighet till att *mindre viktiga* händelser i de länderna får en starkare bevakning än *mycket viktiga* händelser i de delar av världen som man inte följer särskilt noga. Centrala skeenden i Asien, Afrika, Latinamerika och Östeuropa riskerar att försvinna ur vårt synfält, när inte korrespondenter på platsen följer dem på ort och ställe och under längre tid. Resultatet av denna typ av "västindoktrinering" av nyhetsförmedlingen kan vara att *små* nyheter i demokratierna får stort utrymme i massmedierna, medan *stora* nyheter i t. ex. tredje världen får obetydlig publicitet eller ingen täckning alls.

Jag har påmint om den här debatten därför att vi i Sverige står inför en drastisk omläggning av viktiga delar av vår nyhetsförmedling. Det är en förskjutning av intresse och bevakning *från* Asien, Afrika, Latinamerika och Östeuropa *till* Väst-europa och USA som redan inletts. Den kommer att fullföljas under de månader som ligger framför oss.

Jag talar om nyhetsförmedlingen i våra båda TV-kanaler och våra tre radiokanaler. Det har ännu inte uppmärksammats i debatten vilka betänkliga konsekvenser som det ekonomiska läget på Sveriges Radio får för företagets utlandsbevakning. Jag har de senaste veckorna haft flera samtal med olika befattningshavare på Sveriges Radio för att få en bild av nedskärningarna. Detta är vad som kommer att hända:

Latinamerika har på senare år haft fast bevakning från Sveriges Radio. Den har nu upphört. Inga planer finns, såvitt jag vet, på att återbesätta tjänsten.

Östeuropa har bevakats för Sveriges Radio av en korrespondent som varit stationerad i Östberlin och tidigare i Wien. Den tjänsten har nu dragits in. Inga planer finns, såvitt jag vet, att återbesätta tjänsten.

I Tel Aviv har Sveriges Radio tidigare haft en korrespondent, som

tillsammans med en rapportör från Beirut kunnat ge en allsidig information om läget i Mellersta östern. Uppdraget i Israel har nu upphört, varför radio-TV:s egen nyhetsförmedling från detta krisområde numera i huvudsak enbart kommer från Libanon.

I Hongkong har Sveriges Radio i dag en korrespondent som skall täcka östra och södra Asien. Från årsskiftet dras den här tjänsten in. Inga planer finns för närvarande att upprätta den igen.

Av helt andra skäl har dessutom tjänsten i Moskva varit obesatt på senare tid; Sovjet utvisade ju Olle Stenholm. Den kommer däremot att återbesättas vid nyår.

Sveriges Radios korrespondentnät i Västeuropa och Förenta staterna kommer däremot att behållas i stort sett intakt.

Detta är en av konsekvenserna av de felbedömningar i budgetbedömningen som Sveriges Radios ledning gjorde i början av detta år och den kallsinniga attityd som regeringen senare visade i våras när det gällde krav på tilläggsanslag för att täcka underskottet. Den dramatiska uttunning av korrespondentnätet som nu sker är en av följderna av de misstagen och av den politiken.

Nedskärningen går alltså främst ut över rapporteringen från Asien, Afrika, Latinamerika och Östeuropa. Det är paradoxalt att i en situation, då allt fler människor här i landet börjat intressera sig för sådana områden, upphör i stort sett Sveriges Radios egen fasta bevakning av dem. I en tid av vidgad internationalism kommer radio och TV i sin nyhetsförmedling att präglas av ökad provinsialism. Den imponerande uppbyggnad av korrespondentnätet som skedde under Olof Rydbecks tid håller på att brytas sönder under den nuvarande radiochefens ledning.

Ta t. ex. Hongkongfallet! Sveriges Radios korrespondent där har ett enormt arbetsområde. Det gäller bl. a. länder som Kina, Japan, Vietnam, Indien och Bangladesh. Hongkong är basen för Sveriges Radios regelbundna rapportering från nationer med ungefär halva jordens befolkning. Den tjänsten dras alltså nu in. I fortsättningen får radio och TV i Sverige enbart bygga på nyhetsbyråernas telegram och tillfälliga medarbetare.

Inte nog med det. Den nödvändiga sparsamheten gör det också omöjligt för de korrespondenter som är kvar att resa lika mycket som tidigare. Eftersom Sveriges etermedier inte har råd att hålla journalister i alla länder, är man beroende av att kunna sända ut journalister på uppdrag till områden där akuta händelser eller långsiktiga tendenser fordrar en särskild bevakning. Också de möjligheterna minskar nu drastiskt. Man kan därför inte motivera indragningen av korrespondenttjänster med att man i fortsättningen kommer att bevaka olika områden med utsända från t. ex. Stockholm. Dels är det ytterst otillfredsställande att rapportera från de flesta håll i världen enbart med journalister som är på tillfälligt besök. Dels kommer också dessa tillfälliga besök av allt att döma att minska när resekontot måste bantas.

Det är klart att inte all nyhetsförmedling i Sverige sker genom Sveriges Radio. De stora tidningarnas rapportering står inte inför någon motsva-

rande nedskärning. Men radio och TV är för miljoner människor i Sverige en utomordentligt viktig och för många den helt dominerande källan för information om utlandshändelser. När den källan sinar är det därför en allvarlig sak för hela den utrikespolitiska debatten och nyhetsförmedlingen i vårt samhälle.

Några exempel visar detta allvar. Kriget i Vietnam fortsätter – bevakningen av det i radio-TV minskar. Kina blir allt viktigare i världspolitikerna – har hittills av radio-TV bevakats från Hongkong. Svältkatastrofen på Indiska halvön blir allt värre – ingen korrespondent följer den. Utvecklingen i Afrika efter t. ex. de portugisiska koloniernas frigörelse är dramatisk – ingen korrespondent i hela världsdelen. Östeuropas ekonomiska utveckling skapar nya politiska förutsättningar – ingen fast bevakning. I Latinamerika ser vi diktaturerna breda ut sig – Sveriges Radios tjänst är indragen.

Här blir det alltså alltmer en återgång till kommentarer, gjorda i Stockholm, till de telegram som rasslar fram på teleprintarna. Det kan – jag upprepar det – aldrig ersätta egna rapportörer på platsen. Den uppbyggnad av korrespondentnätet som började i slutet av 1950-talet och fullföljdes med sådan kraft tio år senare håller nu på att raseras.

Så kan det gå när Sveriges Radios ledning misslyckas med att företräda sitt företags intressen och regeringen samtidigt vägrar känna *sitt* ansvar för den situation som då uppstår. De som drabbas är inte bara journalister och andra anställda på Sveriges Radio. De främsta offren för den här politiken är den svenska allmänheten som nu blir avskuren från en viktig del av sin information om världen omkring oss.

Herr JOSEFSON (c):

Herr talman! I den debatt om skattesänkningar som nu pågår ges allmänheten ofta den uppfattningen att staten verkligen minskar sina anspråk på den enskildes inkomster. Tyvärr är den skildringen ganska diskutabel.

Vårt nuvarande inkomstskattesystem är ju så utformat att beskattningen automatiskt skärpts genom inflationen. Egentligen innebär därför skatteomläggningarna efter 1970 ingenting annat än att skatteuttaget vid den direkta beskattningen i oförändrat penningvärde återställs till 1970 års nivå. Men vi skall dessutom uppmärksamma att en klar målsättning vid samtliga skatteomläggningar efter 1970 har varit att statens inkomster inte får minskas på grund av ändringar av den statliga direkta inkomstbeskattningen. Med andra ord: staten sänker den direkta skatten eller rättare sagt återställer skatteuttaget till 1970 års nivå, men den tar på annat sätt in det högre totalbelopp som med oförändrade regler på grund av inflationen skulle ha influtit.

Vem betalar då denna del? Jo, det gör vi själva. Inte på exakt samma sätt som tidigare, men utan tvivel får vi alla vara med och tillskjuta en del genom högre priser och en indirekt beskattning. Visserligen heter det så vackert att man överflyttar skattiekostnaderna på företagen, men

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

en stor del av företagen arbetar med så små marginaler att en prishöjning är ofrånkomlig om företagen skall kunna bestå. Dessutom innebär omläggningen att kommunerna, som tidigare inte erlagt skatt till staten, nu plötsligt blir ålagda att genom arbetsgivaravgift till staten erlagga stora belopp. Kommunernas möjligheter att täcka de nya utgifterna är i huvudsak att ta in medlen genom en höjd kommunalskatt. Cirkeln är sluten: staten sänker den direkta skatten, men man gör inte avkall på sina anspråk på sin andel av den enskildes inkomster totalt sett, och konsekvensen blir – och måste bli – fortsatta prisstegringar med åtföljande högre indirekt skatt och med allt hårdare påfrestningar på våra kommuners ekonomi. Vi kommer att befinna oss i denna onda cirkel så länge vi inte kan vidta skattesänkningar utan att samtidigt överflytta anspråken till ett annat område där de ändå till syvende og sist drabbar den enskilde.

Hur skall vi då komma ur denna besvärliga kretsgång? Jag skall villigt erkänna att det reformarbete som pågått och pågår på olika områden har varit och är av stor betydelse. Besluten har också i stor utsträckning fattats i enighet. Men även om så skett finns det i dag tendenser som tyder på att kravet på samhället är starkare än vad resursökningen tycks medge. Det är därför som vi ständigt måste ha uppmärksamheten riktad på var besparingar kan åstadkommas.

Man kan aldrig komma ifrån sambandet mellan resurser och reformarbete. För såväl löntagare som företagare skulle det vara av stor betydelse om regeringen kunde dämpa den starka pris- och lönekarusell som vi befinner oss i. För några år sedan såg vi en prisstegring på några procent som nödvändig och acceptabel, men i år kommer den väl att gå upp till över 10 procent. Konsekvensen blir framför allt för låginkomsttagarna – oberoende av om de är företagare eller löntagare – att deras situation snarare försämras än förbättras. Starkare åtgärder borde vidtagas för att åstadkomma ett fastare penningvärde. Här fordras ett samarbete mellan alla parter – partierna, arbetsmarknadens parter, näringslivet och servicegruppen. Centern har påtalat detta vid otaliga tillfällen och bl. a. krävt att försök bör göras att få alla parter att inse detta. Kravet på stabiliseringskonferenser är väl motiverat men har hittills i huvudsak nonchalerats av regeringen.

Det aktuella skatteomläggningsförslaget kommer att diskuteras någon gång vid månadsskiftet. Jag skall här med några ord endast beröra arbetsgivaravgiften. Höjningen av denna har en prisstegrande effekt och drabbar hårdast de arbetskraftsintensiva företagen. Därför kan jag inte acceptera en större höjning av dessa avgifter än vad reformkostnaderna kräver. Vid uttagande av arbetsgivaravgiften tas ingen hänsyn till företagets produktionsvolym och inte heller till vinstsituationen, utan avgiftens storlek bestäms endast av den utbetalade lönesumman. Service sektorn som är särskilt arbetskrävande drabbas därför, liksom också småföretagen, särskilt hårt. Nog borde större hänsyn tagas till företagets bärkraft, vilket vi också starkt understrukit i centerns motion. Detta utgör också motiv för de förslag som där framförts.

Redan vid 1970 års skatteomläggningsbeslut framfördes i samband med särbeskattningsbeslutet kravet på att också de makar som båda arbetar i ett gemensamt företag skulle få beskattas var för sig. Sedan dess har flera skatteomläggningsförslag framlagts, men inget av dessa berör beskattningen av denna grupp. Ett sådant förslag skulle kunna rätta till den orättvisa som jag anser att denna grupp blir utsatt för. Man blir förvånad, ja kritisk, när skatteomläggningsförslag för det stora flertalet inkomsttagare kan presenteras på några månader, medan ett förslag att åstadkomma rättvisa åt äkta makar som arbetar i eget företag inte kan presenteras på årtal. Här gäller det visserligen en relativt liten grupp, men det gäller också att för en liten grupp åstadkomma rättvisa i beskattningen, och det är detta vi har krävt i motionen. Det kan inte vara försvarligt att företagsformen skall vara avgörande faktor vid beskattningen. Vi har också i år krävt att förslag skulle framläggas till årets riksdag, men även i år tycks regeringen nonchalera detta krav att skapa likvärdiga beskattningsregler för denna grupp inkomsttagare.

En annan skattefråga som man i dag med oro också ser fram emot är konsekvenserna på inkomst- och kapitalbeskattningen med anledning av den nu pågående fastighetstaxeringen. Det kan inte vara rimligt att den starka penningvärdeförsämring som nu sker skall vara motiv för en väsentlig skärpning av beskattningen av fast egendom, detta vare sig det gäller inkomst- eller kapitalbeskattningen.

Riksdagen beslöt i våras om vissa ändringar av kapitalbeskattningen. Beslutet skedde i stor enighet med bl. a. kravet på fortsatt utredning beträffande de mindre och medelstora företagarnas svårigheter vid generationsväxlingar.

Enligt de uttalanden som gjorts beträffande den pågående fastighetstaxeringen kommer denna i många fall att få konsekvenser som vida överstiger de lättnader i vissa fall som beslutades om i våras. Reellt sker inte några förändringar i inkomsthänseende för den enskilde på grund av höjda taxeringsvärden. Med nuvarande beskattningsregler skärps såväl inkomst- som kapitalbeskattningen. Inkomstbeskattningen skärps genom att värdet av bostadsförmån uppräknas, och här bör inför tillämpningen vid taxering av de kommande höjningarna en höjning av bostadsavdraget vid den statliga beskattningen verkligen ske.

Lika nödvändigt är det att en justering av kapitalbeskattningen vidtages med hänsyn till de konsekvenser som fastighetstaxeringen medför. Kapital bundet i fast egendom som exempelvis i jordbruk ger i regel en mycket låg förräntning. Höjda taxeringsvärden medför ingen förbättring i inkomsthänseende, men kan även för jordbruk under 50 hektar medföra ökade kapitalskatter på flera tusentals kronor. Även om värdet vid avvecklingen blir högre genom inflationen, så kan det inte vara rimligt att på grund av en allmän penningvärdeförsämring, genom kapitalbeskattningens nuvarande utformning, ålägga dessa ständigt ökade utgifter. Det är därför jag redan nu vill fästa finansministerns och regeringens

uppmärksamhet på den oro man i dag känner inför de konsekvenser som fastighetstaxeringen kan medföra.

Vid de senaste fastighetstaxeringarna har regeringen föreslagit vissa justeringar i kapitalbeskattningen i anledning härav. Behovet tycks sannoligen inte bli mindre med anledning av nu pågående fastighetstaxering. Det är nödvändigt med en översyn av här berörda bestämmelser, och jag förväntar verkligen att förslag härom kommer att framläggas inför nästa års riksdag.

Herr WACHTMEISTER i Staffanstorp (m):

Herr talman! Den kommunala ekonomin har på den senaste tiden varit föremål för en berättigad uppmärksamhet mot bakgrunden av aviserade kraftiga skattehöjningar. Innan man ger sig in på ett försök att analysera problemen kan det vara motiverat att, utan att för mycket fördjupa sig i siffror, göra en tillbakablick.

År 1960 hade vi en sammanlagd kommunalskatt på mindre än 15 kronor per skattekrona, 1972 var den nästan 25 kronor. Under 1973 och 1974 har vi som bekant haft ett frivilligt kommunalt skattestopp, och höjningen dessa år blev sammanlagt endast 23 öre, varav 17 öre föll på primärkommunerna och 6 öre på landstingen. Alla tycktes belåtna med skattestoppet, vilket ger anledning till den förmodan att människor i allmänhet föredrar oförändrad skatt framför utbyggd service.

Vid Landstingsförbundets kongress i juni i år diskuterades ett förlängt skattestopp, något som dock finansministern vägrade medverka till. Herr Sträng yttrade då bl. a.: "Då jag tycker mig finna ett mera tveksamt gehör för en omedelbar förlängning av skattestoppet kan jag tänka mig att man avvaktar ett år innan frågan blir aktuell på allvar. År 1975 blir inkomstmässigt så pass bra för kommunerna att man kan räkna med en mycket måttlig höjning av medelutdebiteringen för riket."

Jag tror knappast att finansministern i dag, fem månader senare, vill upprepa den spådomen, när nu den kommunala utdebiteringshöjningen för 1975 förefaller att bli 1 krona och 28 öre per skattekrona, varav 40 öre beräknas falla på primärkommunerna och 88 öre på landstingen. Man kommer då ganska nära det svenska rekordet från 1971 på 1 krona och 54 öre.

Vad beror då dessa ständiga krav på skattehöjningar på? I det längre perspektivet har naturligtvis den förändrade samhällsstrukturen spelat en stor roll. Under 1960-talet ökade antalet invånare i tätorterna med ca en miljon med allt vad det medför av bostadsbyggande och all annan samhällsservice. Kommunerna har köpt in mark för en miljard om året, vilket, i den mån marken inte åter försålts till bostadskonsumenter, ofta i onödan belastat den kommunala ekonomin.

Kravet på sjukvård har ständigt stigit på grund av både positiva och negativa faktorer. Bland de positiva kan nämnas den högre medelåldern och den förbättrade levnadsstandarden som gjort det möjligt för människor att på ett helt annat sätt vara frånvarande från sina arbetsuppgifter

för att vårda sin hälsa. Till de negativa faktorerna hör betydligt fler trafikskador, narkotikamissbruk samt ett ökat antal hjärt- och kärlsjukdomar.

Under det senaste decenniet har det skett en fortlöpande kraftig övervältring av uppgifter från stat till kommuner och landsting utan att tillräcklig kompensation i form av statsbidrag lämnats. Jag behöver bara som exempel nämna gymnasieskolan, mentalsjukvården och läkarutbildningen.

AMS-bidrag och tillfälliga, tidsbegränsade höjningar av vissa statsbidrag, s. k. stimulansbidrag, har också medverkat till ökade kommunala kostnader för drift av igångsatta anläggningar och andra åtaganden. Den absolut tyngsta posten i utgiftsexpansionen är dock personalkostnaderna. Under 1975 beräknas kommunernas lönekostnader springa upp till 16,5 miljarder kronor och landstingens till 9,2 eller sammanlagt 25,7 miljarder. Varje procents ökning av exempelvis arbetsgivaravgiften medför alltså en ökad kostnad för kommuner och landsting på mer än 250 miljoner kronor.

De här nämnda lönekostnaderna är utomordentligt svåra att bemästra då man inom vård- och utbildningssektorn inte, som inom industrin, nämnvärt kan öka produktionen genom rationaliseringar och mekaniseringar. En sjuksköterska kan exempelvis inte vårda mer än ett visst antal patienter och en lärare inte undervisa mer än ett begränsat antal elever.

Hur kunde då finansministern spå så fel om kommunalskatten den där gången i Örebro för fem månader sedan? Det har talats om Hagaöverenskommelsen som boven i dramat, men dess verkningar kommer först senare eftersom 1975 års långsammare direktlönestegring inte återspeglas i kommunala budgetar förrän 1977. Skattestoppet 1973 och 1974 har naturligtvis medfört ett uppdämt behov, som kommunalmännen inte ytterligare kunnat skjuta framför sig, i synnerhet som man nästa år, med 1976 års val i sikte, kan vänta sig ett nytt skattestopp. Osäkerheten om kommunerna kan påräkna kompensation för skatteomläggningen i 1977 års och följande års budgetar har säkert också medverkat till att kommunalpolitikerna velat vara garderade. I detta sammanhang kan man med fog fråga sig om det över huvud taget är någon mening för kommuner och landsting att lägga ner så mycket tid på långtidsbudgetarbete, då regeringens ständiga skatteprovisorier kullkastar alla kalkyler.

Den tvåprocentiga diskontohöjningen, varav en procent var känd vid Örebrokongressen och den andra anad, har betytt en del. Kommuner och landsting har en stor långfristig upplåning. Första halvåret i år lånades mer än en miljard, samtidigt som banktillgodohavandena tenderar att minska och därmed också ränteinkomsterna.

Inflationens skadeverkningar har många gånger tidigare påpekats. Kommunerna får sina skattemedel av staten med två års fördröjning och då med pengar som på grund av penningvärdeförsämringen är betydligt mindre värda. Den kommunal-ekonomiska utredningen, som till-

Nr 116

**Torsdagen den
7 november 1974**

**Allmänpolitisk
debatt**

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

sattes trots socialdemokratiskt motstånd, har sannerligen uppgifter att ta sig an.

De höga kostnadsstegringarna har medfört att man tvingats minska på investeringarna. Enligt SCB:s augustienkät till kommuner och landsting visas en volymmässig investeringsminskning med 5-10 procent både för 1974 och 1975. Att mot bakgrund av detta tala om 400 000 nya jobb inom den offentliga sektorn ter sig mindre realistiskt i all synnerhet som erforderlig väsentligt ökad statlig kompensation knappast kan påräknas.

Kommunerna måste också på ett helt annat sätt än staten upprätthålla balans mellan utgifter och inkomster och undvika underbalansering av budgeten. Det kan nämnas att kommunerna 1972 skattefinansierade sina investeringar till 39 procent och landstingen till 56 procent.

Man kan fråga sig om lagen om arbetsmiljöfonder och förslaget till lag om investeringsfonder för att kapa de s. k. övervinsterna kommer att beröra kommunernas ekonomi. Finansministern angav i debatten i går att så inte skulle vara fallet. Helt utan verkningar blir det naturligtvis inte. Om enligt beräkningarna 3,5 miljarder steriliseras i fonderna så betyder ju det att kommunalskatt först kommer att utgå när beloppen återuttagas från fonderingen. Även om man från de 3,5 miljarderna skall draga vad som normalt skulle ha avsatts till de vanliga investeringsfonderna för rörelse – 1972 var det 1,2 miljarder – så blir det ändå avsevärda belopp för vilka kommunal beskattning kommer att uttagas först vid en senare tidpunkt.

Den 1 januari i år gjordes ersättningen från sjukförsäkringen skattepliktig. Av tidigare maximalt 52 kronor om dagen skattefritt har det nu blivit 150 kronor skattepliktigt. Reformen som sådan är utmärkt, och den beräknas öka de kommunala skatteintäkterna med 1,8 miljarder. Jag påpekade redan i våras från denna talarstol det mycket egendomliga i att denna synnerligen välkomna inkomstförstärkning inte tillfaller kommuner och landsting utan behålls av staten. Förutom det principiellt säregna måste det också medföra administrativa svårigheter. Dessa 1,8 miljarder intjänas i år och skulle för kommuner och landsting i 1976 års budget ha medfört ett väsentligt gynnsammare utgångsläge. Som jämförelse kan noteras att den tidigare här nämnda beräknade skattehöjningen nästa år på 1:28 inbringar ca 1,5 miljarder i ökade kommunala skatteintäkter. Må man tillåtas uttrycka den förhoppningen att finansministern kommer att visa större generositet än tidigare vid de stundande överläggningarna med Landstings- och Kommunförbunden, överläggningar som för övrigt tjuvstartade redan i tisdags.

Kommunalskatten är som bekant till skillnad från statsskatten proportionell och drabbar därmed de lägre inkomstagarna förhållandevis hårdare. För inkomstagare med inkomster upp till 65 000 à 70 000 kronor är kommunalskatten kännbarare än statsskatten. Man kan då fråga sig om det ur regeringens synpunkt är klok politik att vältra över skattetrycket från stat till kommun och landsting. Anser man att den ur jäm-

likhetssynpunkt påtagliga nackdelen av ett sådant förfarande uppvägs av att våra landsting och kommuner, som till mer än 50 procent är borgerligt styrda, nu i stor utsträckning tvingas till den negativa handling som en skattehöjning innebär, medan regeringen alltså skulle kunna ta åt sig äran av sänkningen av statsskatten. Kommer finansministern nästa år att säga att kommuner och landsting inte känt sitt ansvar och att regeringen därför måste införa ett nytt skattestopp? Hugs-kottet för någon tid sedan att slopa den kommunala beskattningsrätten kanske rent av varit i herr Strängs säck innan den kom i herr Ekströms påse? Som väl är står beskattningsrätten inskriven i grundlagen och kan alltså inte ändras i en handvändning. Vad detta land behöver är inte en massa provisoriska skatteomläggningar utan en rejäl långsiktig skattereform som bl. a. skulle göra det möjligt för kommuner och landsting att i lugn och ro planera för framtiden utan för många obekanta faktorer i kalkylerna.

Herr talman! Det diskuterades så mycket i går om den kommunala demokratin. Därför må det vara mig tillåtet att avslutningsvis kommentera länsberedningens förslag till nytt valsätt för länsstyrelsernas lekmanastyrelser. Tidigare har lekmanastyrelsen bestått av tio ledamöter plus landshövdingen. Fem av dessa har utsetts av landstingen och de resterande fem av regeringen. På så sätt har man kunnat se till att även län med borgerlig majoritet fått lekmanastyrelser med sosseövertikt. Detta har ur demokratisk synpunkt varit illa nog, men det nya förslaget är än värre. Länsberedningens socialdemokratiska majoritet har föreslagit att den till tolv ledamöter utökade lekmanastyrelsen helt skall utses av regeringen men att fyra av ledamöterna vardera skall nomineras av Kommunförbundets länsavdelningar och landstingen. Om detta förslag går igenom är det uppenbart att s-majoriteten kommer att kunna bibehållas i alla län. Efter förra årets landstingsval är det annars borgerlig majoritet i elva län och socialdemokratisk i elva, medan det väger jämnt i Kalmar län. På Gotland, som inte har landsting, är det också borgerlig majoritet.

Vad som ur demokratisk synpunkt är minst lika allvarligt med det socialdemokratiska förslaget som det nyss nämnda nya valsystemet är att det skulle medföra en helt och hållet felaktig fördelning mellan partierna. Eftersom ett så litet antal som fyra ledamöter skall nomineras av de båda lokala organen, länsförbund och landsting, betyder det att nästan enbart kandidater från de båda största partierna kommer att bli valda. Sker dessa val enligt proportionella regler skulle resultatet bli närmast skrämmande. För hela landet skulle de lokalt utsedda fördelas på följande sätt:

Socialdemokraterna	ca 100 = ca 52 procent
Centerpartiet	ca 75 = ca 39 procent
Moderaterna	ca 15 = ca 8 procent
Folkpartiet	ca 2 = ca 1 procent
Kommunisterna	ca 1

De båda största partierna skulle alltså lägga beslag på 91 procent av mandaten, moderaterna skulle bara få 15 mandat, vilket motsvarar 8 procent, folkpartiet skulle få 2 mandat eller blott en procent och kommunisterna högst 1 mandat – vilket är så litet att det inte kan mätas i procentenheter. Därtill kommer att resterande fyra ledamöter per län skulle utses direkt av regeringen.

Det socialdemokratiska förslaget visar hur man nonchalerar de mest elementära kraven på demokrati. Motiveringen, att lekmanstyrelserna på detta sätt får en bredare förankring, är givetvis bara ett svepskäl för att klamra sig fast vid makten. Den borgerliga reservationen innebär något ganska självklart, nämligen att landstingen skall utse alla tolv ledamöterna. Ett sådant system skulle bli rättvisare, och styrelserna skulle återspegla den politiska strukturen i länen. Vinner denna reservation bifall och vi sedan också får ett lika rättvisande valsystem med utjämningsmandat i landstingen har vi tagit ett stort steg emot en bättre länsdemokrati.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Den breddning av undervisningen som beslutet om grundskolans genomförande innebar i vårt land företogs under stark uppslutning från samtliga politiska partiers sida. Man var ense om att skolan genom denna breddning skulle bidra till större rättvisa i fråga om bildningsutbudet och ge elever med sämre socialt utgångsläge bättre möjligheter att hävda sig i konkurrensen med sina kamrater.

Så långt var allt gott och väl. – Under de år som grundskolan varit i funktion har vi emellertid fått erfara att den ingalunda är problemfri. Den kritik som riktats mot den har framför allt gällt dess svårighet att hjälpa till rätta de s. k. svagpresterande eleverna. Trots att stora ekonomiska resurser satsats på att ge specialundervisning åt olika kategorier har man inte kunnat förhindra en fortsatt social snedrekrytering i den gymnasiala och postgymnasiala utbildningen. Disciplinära svårigheter i skolan, framför allt på högstadiet, har också vållat oro inte bara bland lärare och välanpassade elever utan också bland föräldrar och skilda grupper av samhällsansvariga. Att sådana svårigheter hör samman med bl. a. bristande studiemotivation står också klart. En bristande studiemotivation kan naturligtvis ha orsakats av flera faktorer. I detta avseende torde bl. a. skiftande förhållanden i hemmen spela en avsevärd roll. I vilken utsträckning skolan kan kompensera eleverna för bristfälligheter i fråga om stödet från hemmet är naturligtvis ovisst, men alla torde vara ense om att åtgärder i den riktningen bör främjas. Färdighetsträningen i skolan har också varit föremål för kritik, särskilt i fråga om undervisningen i språk och matematik. Rader av motioner under de senaste åren, som avsett åtgärder för att komma till rätta med bl. a. här påtalade förhål-

landen, har hänvisats till den utredning om skolans inre arbete som vanligen kallas SIA-utredningen och som för ungefär en månad sedan lade fram sitt slutbetänkande.

Utan att på något sätt vilja göra anspråk på att ge en uttömmande analys av alla förslag i betänkandet vill jag ändå, herr talman, här knyta några reflexioner till detsamma. En huvuduppgift för utredningen har varit att finna former för en problemstyrd resursanvändning. Man har varit medveten om att om alla resurser som nu finns tillgängliga för specialundervisning i olika former kunde användas till att sänka elevantalet i klasserna skulle detta vara en mycket god hjälp att individualisera undervisningen och ge varje elev en meningsfull skolgång.

Man har dock inte valt den vägen i sina förslag. Man har menat att förhållandena skiftar från plats till plats och från ämne till ämne, vilket gör det svårt att ge generella regler för undervisningsgruppernas storlek. Man har t. o. m. menat, att det inom samma rektorsområde finns skiftande behov av resurser för t. ex. stödundervisning mellan skilda skolenheter. Detta tror jag är riktigt resonerat, och jag hälsar därför med tillfredsställelse utredningens förslag att de ekonomiska resurser som av statsmakterna ställs till förfogande i förhållande till antalet elever skall handhas och fördelas på kommunal nivå och därvid styras dit där de bäst behövs. Detta innebär att undervisningsorganisationen i någon mån kommer att variera från kommun till kommun, t. o. m. mellan kommunens skolenheter, i fråga om t. ex. skoldagens längd. En sådan decentralisering av beslutsfattandet kan för många i skolans värld verka revolutionerande. Den ligger dock i linje med den utveckling till när-demokrati som inte minst folkpartiet på ett aktivt sätt medverkat till att driva fram.

Utredningen har emellertid vållat oro på många håll bland elever, föräldrar och lärare med sitt starka betonande av flexibiliteten i fråga om undervisningsgruppernas sammansättning. Jag tror att det är lika viktigt – om inte viktigare – att framhålla möjligheten till stabilitet i gruppe-ringarna. I normalfallen torde det vara önskvärt att använda resurserna för att bilda relativt små och fasta undervisningsgrupper.

I detta sammanhang vill jag också ifrågasätta lämpligheten av att överge klassbegreppet. Redan i nuvarande läge händer det ju att elever kommer och försvinner till olika former av specialundervisning utan att det skapar förvirring i fråga om klassbegreppet. Däremot verkar det förbryllande för i första hand föräldrarna att konfronteras med nya begrepp som "kontaktmän" och "undervisningsgrupper" i stället för "klassföreståndare" och "klasser". Utredningen hade gjort det psykologiskt lättare för sig genom att följa folkpartistens reservation på den punkten.

Frågan om skoldagens längd har också vållat bekymmer. Utan att närmare gå in på alla de frågor som reser sig i detta avseende vill jag ändå understryka vikten av att det ges möjlighet att utforma skoldagen efter lokala behov och förutsättningar. Det säger sig självt att man har skiftande önskemål i detta hänseende i storstadssamhällen och i glesbygder.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

Allmänpolitisk debatt

En annan viktig del av utredningens betänkande handlar om samarbetet mellan hem, skola och samhälle. Strävanden som går ut på att öka ett sådant samarbete är synnerligen välkomna. Skolans ansträngningar i denna riktning har inte alltid krönts med framgång, även om man i detta avseende haft god hjälp av Hem och skola-föreningarna. Utredningen tar emellertid in också föreningslivet och organisationerna i samarbetet för skolan. Detta innebär en påbyggnad av de försök i denna riktning som utan större framgång gjorts inom ramen för fritt valt arbete. Kontakterna med föreningslivet är avsedda att knytas till såväl fria som frivilliga aktiviteter i skolan.

Tanken att man den vägen skulle hjälpa eleverna in i en meningsfull fritidssysselsättning är naturligtvis god. Frågan är emellertid om man kommer att lyckas och om föreningslivet klarar uppgiften. Risker finns att engagemanget i skolan leder till en splittring av organisationernas krafter i sådan utsträckning att organisationen som helhet lider avbräck. Finns organisationens egna lokaler i närheten, bör dessa kunna utnyttjas även för de aktiviteter som kanaliseras genom skolan. Ett sådant förfarande skulle ju dessutom underlätta för kommunerna att klara den nog så besvärliga lokalfråga som SIA-utredningen aktualiserar.

Samtidigt som ett samarbete med skolan öppnar intressanta möjligheter för organisationerna medför sådana kontakter problem av olika slag. Det hade därför varit naturligt om betänkandet skickats på remiss till de större organisationer som är engagerade i ungdomsarbete, t. ex. idrotts- och nykterhetsorganisationer och religiösa organisationer. Remissen till statens ungdomsråd är ingalunda till fyllest. Från samhällets synpunkt sett är det väsentligt att samlivsfrågan från början får förankring i Folkrorelsesverige och att folkrörelsernas arbetsmöjligheter garanteras.

Beträffande sammansättningen av den bestyrelse som enligt SIA-utredningens förslag skall få ett avgörande inflytande i rektorsområdet vill jag också göra ett påpekande. Det är förslaget att skolstyrelsen formellt skall utse medlemmarna i bestyrelsen. Vill man emellertid ha ett förtroendefullt samarbete mellan hem, skola och samhälle, är det så långt jag förstår viktigt att föräldrar och elever liksom lärare och övrig personal verkligen känner sig representera sina olika grupper. De skolanknutna grupperna har ju var sina organisationer, som kan ge förslag till skolstyrelsen, och föräldrarnas representanter bör nomineras av föräldraföreningarna.

En detaljfråga där meningarna varit delade gäller huvudlärarskapet. Enligt SIA-utredningen skall detta avskaffas och ersättas av ett system med studieledare. En studieledare kommer att få en mycket tung arbetsbörda. Han eller hon skall leda konferenser, gemensamma för arbetslagen inom en arbetsenhet, samordna den pedagogiska planeringen, leda elevvårdsarbetet, handleda mindre erfarna lärare osv. En väsentlig del av en huvudlärares uppgifter i dag består i att följa den pedagogiska utvecklingen inom sitt ämne i facktidsskrifter och läroböcker och förmedla kännedom om dessa ting till övriga lärare. Detta är en nog så tidskrävande

uppgift i *ett* ämne. Hur man som studieledare skall kunna överta dessa uppgifter i flera ämnen är mig en gåta. Dessutom är arvoderingen av huvudlärarskapet ett resultat av fackliga förhandlingar, ett faktum som inte utan vidare kan nonchaleras. Jag menar att den reservation som på denna punkt är fogad till utredningens betänkande är fullt berättigad.

De som är verksamma inom skolan har då och då upphävt ett nödrop: Ge oss arbetsro i skolan! Detta har ibland tolkats som ett utslag av bristande samarbetsvilja när det gäller reformer. Enligt mitt förmenande är det en grovt felaktig tolkning. Jag skulle i stället vilja påstå att bakgrunden till sådana nödrop är en djup lojalitet mot skolan och en verklig omsorg om eleverna. Var och en som har någon praktisk erfarenhet av undervisning vet att varje förändring på skolans område medför en påfrestning i undervisningen. Det tar tid för både lärare och elever att anpassa sig till det nya. Alltför tätt kommande förändringar innebär en svårighet i undervisningssituationen som ytterst går ut över eleverna.

De förslag som SIA-utredningen för fram griper djupt in i skolans värld. Föräldrar, elever och lärare behöver få tid på sig för att sätta sig in i dessa långtgående reformer, som kräver alla berörda parter lojala medverkan, om de skall kunna genomföras på ett lyckligt sätt. Därför är det viktigt att remisstiden förlängs. När det sedan blir dags att förverkliga det som är realistiskt i SIA-förslagen, låt oss då skynda långsamt i en takt som från början främjar stadga och stabilitet i reformerna. I första hand bör denna friare resursanvändning genomföras, medan t. ex. förlängningen av skoldagen kan komma senare. Att genomföra reformer i SIA-utredningens anda så snabbt att berörda parter inte hinner förbereda förändringarna skadar säkert det goda syftet mer än det gagnar.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Jag är inte beredd att i dag ge mig in på de intressanta skolfrågor som fröken Hörnlén här har talat om, men jag förmodar att den debatt som nu pågår kommer att tas upp här i riksdagen i andra sammanhang. Jag är förvånad – utan att därför säga att fröken Hörnlén gjorde det – över att man i massmedia och annorstädes diskuterar utredningens förslag som om de redan vore beslutade här i riksdagen. Ännu är det endast fråga om ett utredningsbetänkande, och vi vet inte ens vad det leder till.

Statsministern deklarerade i går beträffande vår framtida energiförsörjning att regeringen inte har bundit sig och ej tagit någon slutlig ställning i energifrågorna utan vill invänta resultatet av den studieverksamhet som är på gång. Jag är glad för att statsministern ännu en gång gav en sådan deklaration. Jag tror nämligen också att detta är en så viktig fråga att det är värdefullt med de många människornas engagemang. Det är bara att hoppas att argumenten och kanske dokumenten för eller emot olika alternativ får en seriös och objektiv behandling så att de olika studiecirkelarna förutsättningslöst kan studera och diskutera dessa viktiga men svåra spörsmål och att resultatet kan ligga till grund för

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

ett väl underbyggt ställningstagande i någondera riktningen av regering och riksdag när den dagen kommer. Det är därför jag finner statsministerns förklaring så värdefull. Det är nödvändigt att alla dessa människor känner regeringens öppna inställning och känner att deras arbete kommer att betyda någonting.

Som vanligt i remissdebatterna har olika ämnesområden tagits upp av de olika talarna. Ett av dessa områden har gällt jämlikhetsfrågor eller frågor om ökad jämställdhet, och jag vill gärna säga något i den delen.

När det gäller dessa problem tror jag det är nödvändigt att vi inte fortsätter att tala om manligt kontra kvinnligt, utan att vi talar om ett samhälle för människor. Vi har områden där det är männen som är diskriminerade och andra där det är kvinnorna. Vårt mål skall inte vara t. ex. en arbetsplats som passar för män och en annan som skall anpassas till kvinnor, utan vi måste få arbetsplatser lämpliga för kvinnor och/eller män – för att ta ett exempel på vad jag menar.

När Socialdemokratiska kvinnoförbundet från början tog upp frågorna om en ny familjepolitik med rätt till arbete för såväl kvinnan som mannen och möjlighet/rättighet för båda föräldrarna att umgås med varandra och barnen, så väckte detta uppseende och debatt. Inte minst här i riksdagen kritiserades förslaget från övriga partier. I dag vill man framställa sig som den första och främsta förespråkaren för de olika reformförslagen i kvinnoförbundets program och frånta det socialdemokratiska kvinnoförbundet initiativrätten. Men sådant är vi ju nu vana vid.

Ännu kan man också i debatten få höra att kravet om allas rätt till arbete är detsamma som att alla hemmafruar skall tvingas ut på arbetsmarknaden. Ett faktum är att allt fler kvinnor söker sig ut i produktionen. Vi har endast önskat underlätta detta för dem och visat på de hinder som ännu kan finnas.

Från regeringen har man varit lyhörd för Kvinnoförbundets krav, och vi har uppnått mer än vad vi vågade hoppas på när vår kongress beslutade i dessa frågor. Olika arbetsgrupper inom partiet och Socialdemokratiska kvinnoförbundet har arbetat vidare med olika problem inom programmet. Ganska snart kom t. ex. debatten i gång om en förkortning av arbetstiden till sex timmars arbetsdag, och ett förslag har lagts fram av arbetsgruppen i den frågan.

Detta är ett koncentrat av vad som hänt, och det förvånade mig när fru Ryding i går i debatten påstod att det bara var kommunisterna som drev frågan om sex timmars arbetsdag, när det är Socialdemokratiska kvinnoförbundet som har fört debatten. Att frågan inte är så lätt att lösa och att det kommer att ta tid att lösa den är vi medvetna om, men att vi inte skulle driva den frågan är väl ändå ett absurt påstående. Den knapp som jag bär – liksom flera av mina kamrater – är också ett tecken på vår kampanj. Detta krav fanns med i Kvinnoförbundets familjepolitiska program och har drivits vidare i arbetsgruppen, tagits upp i jämställdhetsgruppen och även i arbetsmarknadsutredningen, om jag inte minns fel. Och vi kommer att driva frågan tills reformen genom-

förts. Det kommer att lyckas – så som åtta timmars arbetsdag och 40 timmars arbetsvecka en gång genomfördes efter hård strid.

När det gäller en annan av jämställdhetsfrågorna i programmet har ju en reform redan genomförts på det området genom att vi fått rätt även för fadern till ledighet vid barns födelse liksom vid sjukdom. Tyvärr hardenna rättighet inte utnyttjats i den utsträckning som man hoppades på. När nu tiden för ledighet utsträcks till sju månader, har Socialdemokratiska kvinnoförbundet rest förslag om att en åttonde månad för ledighet skall genomföras, men att den skall tas ut av fadern för att få utnyttjas – om inte starka skäl talar för att modern får ta ut även denna åttonde månad i samband med barnledighet.

Herr talman! Jag vill alltså uppehålla mig vid jämställdhetsaspekten men nu på ett område som jag från början hade tänkt att uppehålla mig längst vid, nämligen frågan om ökad jämställdhet mellan olika delar av vårt land, olika regioner och kommuner.

Såväl kommunerna som samhället har redan på olika sätt sökt jämna ut skillnaderna – jag är medveten om det – men det har inte räckt till. Det är alltså på det sättet, att vissa regioner har svårigheter t. ex. på sysselsättningens område. Likaså pågår utflyttningen ibland i större och någon gång i mindre omfattning. Trots att området t. ex. befinner sig i det s. k. inre stödområdet är andra orter mer attraktiva, kanske beroende på generösare erbjudanden av rikare kommuner. Den regionala jämlikheten kan inte den svagare kommunen åstadkomma på egen hand, trots stora ansträngningar och uppoffringar.

Den kommun som jag representerar är en sådan kommun. Även om jag är medveten om att kammarans ledamöter kan ge exempel på liknande förhållanden på andra orter vill jag ändå ta Ljusdal som exempel – och jag gör det av en speciell orsak.

Gävleborgs län har under sommaren haft besök av två riksdagsutskott som sysslar med den problematik det här gäller, nämligen näringsutskottet och inrikesutskottet. Ljusdals kommun fick besök av båda, medan övriga kommuner i länet besöktes av ettdera utskottet. Visserligen räckte inrikesutskottets besök bara någon timme – till vår besvikelse – men jag tror att man även på den korta tiden hann få situationen klar för sig, och kanske var man medveten om den redan förut.

Dessa båda utskotts besök har givetvis väckt förväntan bland kommunens invånare. Nu måste ändå något ske. Jag är väl medveten om att utskotten inte kan ge löften om särskilda företags placering och inte heller om så eller så många arbetstillfällen till just den eller den speciella orten. Det är ju inte så utskotten arbetar. Men det är nu nödvändigt, som jag ser det, t. ex. med etableringskontroll och starkare styrmedel än vi har för dagen, så att det blir möjligt med en mera direkt styrning till sådana regioner för att uppnå större balans och ökad jämställdhet mellan starkare och svagare regioner i vårt land.

De negativa prognoser i Länsplan 74 för Ljusdals kommun som talar om minskande sysselsättning och minskande befolkning är nog riktiga;

de visar ju hur det kommer att gå om ingenting görs för att vända trenden uppåt igen. Men det är just åtgärder för att vända trenden som måste vidtagas, och det bör enligt min uppfattning kunna ske om dessa utskott bl. a. skärper de styrmedel som finns och skapar nya t. ex. i enlighet med majoritetsförslaget i den nyligen framlagda utredningen om dessa frågor, den s. k. URS. Jag är medveten om att enbart detta inte kan göra underverk, men jag tror att en hel del ändå skulle uträttas om dessa åtgärder vidtogs.

Herr talman! Eftersom jag har valt att i dag uppehålla mig vid några viktiga jämlikhetsproblem skall jag inte nu falla ur ramen och ta upp t. ex. trafiksäkerhetsfrågor eller dessa frågor i kombination med miljöfrågor, såsom transporter efter våra vägar där gods innehållande livsmedel får samsas med last av giftiga varor osv. Jag återkommer till detta vid ett annat tillfälle.

Fru RYDING (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Fru Thunvall förvånade sig över vad jag sagt i går och hävdade att jag hade fel när jag då påstod att kommunisterna drivit frågan om sextimmarsdagen. Vad jag sade i mitt anförande var – som framgår av det snabbprotokoll från gårdagens debatt som delats ut i dag – att vpk som enda parti har tagit upp denna fråga här i riksdagen. När vår motion behandlades i april månad var vi ensamma om att rösta för motionen – vi hade ingen socialdemokrat med. Det finns inte heller någon socialdemokrat som i vare sig interpellation eller enkel fråga har tagit upp spørgsmålet om genomförande av sex timmars arbetsdag för alla. Med enbart debatt genomför vi inga reformer.

Jag hade alltså inte fel i mitt anförande i går.

Fru THUNVALL (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är sant att kommunisterna har väckt en motion som avslagits och som vi socialdemokrater inte kunde stödja. Men som jag sade i mitt anförande är detta svåra frågor som måste tas upp och lösas stegvis. Och det är ändå vi som har satt i gång och fört debatten.

Herr STRIDSMAN (c):

Herr talman! För närvarande håller man i kommuner och landsting på att avsluta ett intensivt arbete när det gäller att lämna förslag till länsstyrelserna avseende Länsplanering 1974. Sysselsättningsfrågorna spelar en stor roll i länsplaneringen. Därför tycker jag det är bra att kommunernas synpunkter utarbetats i samråd med företrädare för fackliga organisationer och att man på det sättet kunnat ge arbetstagarna möjligheter att påverka sysselsättningsutvecklingen.

Inom ramen för en sammantagen riksplanering är Länsplanering 1974 den tredje i ordningen. Hos de två förutvarande, Länsplanering 67 och Länsprogram 70, fanns det grundläggande felet att man i dessa inte hade någon uppfattning om den totala befolkningsutvecklingen för landet. Men

så blev också resultatet som det blev, länsprogrammets totala befolkningstal överensstämde inte med riksdagsbeslutet 1972. Jag vill därför säga att varje regional utvecklingsplanering är orealistisk om den inte baseras på en uppfattning om befolkningsutvecklingen för landet i dess helhet.

Det har nyligen publicerats en ny befolkningsprognos från statistiska centralbyrån. Den pekar på att vi i det här landet år 1980 skulle ha en folkmängd på ca 8,3 miljoner. Det intressanta i sammanhanget är därför vad regeringen har för uppfattning om befolkningsutvecklingen. Håller man fortfarande fast vid 1972 års antagande, att vi år 1980 har ca 8,5 miljoner människor, eller utgår regeringen från den befolkningsprognos som statistiska centralbyrån redovisat som den mest troliga, nämligen att vi blir ca 200 000 personer färre? Skulle det visa sig att regeringen även i den här planeringsomgången inte har någon bestämd uppfattning om befolkningsutvecklingen i landet i dess helhet – ja, då blir resultatet med Länsplanering 1974 liktydigt med Länsprogram 70, de befolkningstal man arbetar fram i länsprogrammen överensstämmer inte med landets totala folkmängd. Jag efterlyser ett besked från regeringen i frågan.

Jag skall inte ta upp någon debatt om riksdagsbeslutet hösten 1972, som berör den regionalpolitiska målsättningen. Framöver kommer tillfällena till detta. Så där i allmänhet gör man dock konstaterandet nu, att det var nog ett av de mest verklighetsfrämjande besluten riksdagsmajoriteten tog hösten 1972, när man uttalade att Stockholms läns folkmängd fram till 1980 skulle öka med 130 000 människor utöver födelseöverskottet. Centerns alternativ var att Stockholm och andra storstads-läns befolkningsökning skulle motsvaras av deras födelseöverskott. Uppgifter om befolkningsutvecklingen från statistiska centralbyrån bekräftar riktigheten i centerns regionalpolitiska ställningstagande.

Nyligen har betänkandet Samverkan för regional utveckling överlämnats till arbetsmarknadsministern. Som utredningsledamot kan jag inte underlåta att här i kammaren något kommentera betänkandet. Fru Thunvall var i sitt anförande här nyss inne på betänkandet.

Alla som tagit del av betänkandet känner till att majoriteten i utredningen – som jag tillhör – föreslagit att nuvarande regionalpolitiska medel kompletteras med en tillståndsprövning för expansion i olika delar av landet. Men detta innebär inte att utredningen i förväg pekat ut något geografiskt område eller någon sektor av samhället som skall beröras av tillståndsprövningen. Utredningens förslag bygger på en yttre ram och gäller åtgärder inom ett företag som utlöser kravet på provningstillstånd, val av handläggningsorgan samt underlag och former för handläggningsorganets ärendeberedning.

Det är den regionalpolitiska målsättningen, beslutad av riksdagen, som skall vara avgörande för när regionalpolitisk tillståndsprövning skall tillämpas. Jag vill för kammaren redovisa vilka komponenter utredningen föreslagit som underlag för bedömningen av frågan när tillståndsprövning skall användas:

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

1. de regionalpolitiska målen;
2. de miljömässiga målen samt kraven som ställs inom den fysiska riksplaneringen;
3. den aktuella arbetsmarknadssituationen i olika regioner;
4. de långsiktiga förändringarna i sysselsättnings-, produktions- och näringsstrukturen på nationell och regional nivå.

Utredningen understryker gång på gång betydelsen av flexibilitet och smidighet i handläggningen av tillståndsprövningen, som bör bygga på informationsutbyte och samråd mellan företagen och samhället.

För att ytterligare belysa hur vi i utredningen markerat just smidigheten och flexibiliteten kan jag nämna att vi har framhållit att tillståndsprövningen, om den varit i kraft under de från sysselsättningssynpunkt besvärliga åren 1971–1973, inte skulle ha tillämpats för tillverkningsindustrin i Stockholmsregionen, sannolikt inte heller för alla delar av industrisektorn i Göteborgs- och Malmöregionerna.

Men tydligen har alla ännu inte hunnit läsa utredningsförslaget, inte ens alla ledamöter av utredningen. På något annat sätt kan jag inte tyda uttalanden som enligt ett referat i en Hälsingetidning gjorts av ledamöter av utredningen. Enligt tidningsreferatet skulle socialdemokrater och centerpartister i styrmedelsutredningen ha föreslagit att ett centralt verk skall bestämma om ett företag skall ligga i Edsbyn eller Bollnäs.

Vi som tillhör utredningsmajoriteten har ansett att det behövs ett sektorsövergripande organ som kan göra samlande bedömningar, väga olika sektors behov mot varandra och handlägga de arbetsuppgifter som riksdagen beslutar. Vi har föreslagit att detta organ skall kallas statens lokaliseringsdelegation och omfatta 13 anställda. Att kalla lokaliseringsdelegationen med 13 handläggande personer för ett ämbetsverk är en felaktig beskrivning av utredningens förslag.

Men än värre är utredningsmannens påstående att ett centralt verk skall bestämma om ett företag skall ligga i Edsbyn eller Bollnäs. Jag kan bara försäkra kammarens ledamöter att utredningsmajoriteten aldrig föreslagit provningstillstånd för företag vare sig i Edsbyn, Bollnäs eller Hälsingland i övrigt, ej heller för företag i Arvika eller övriga Värmland.

När det gäller politiska utspel och uttalanden om styrmedelsutredningens förslag hoppas jag att utredningsledamöterna i fortsättningen skall bemöda sig att inte handskas alltför vårdslöst med innehållet i utredningen.

Som ledamot av utredningen sätter jag stort värde på den roll som utredningen vill tilldela de regionala och lokala organen. Utredningen föreslår att de regionala organen skall få ett direkt inflytande på handläggningen av tillståndsärendena.

Det kan avse fall när lokaliseringen till ett visst län har visat sig vara motiverad ur regionalpolitisk synpunkt men ortsvalet ännu är en öppen fråga. I sådana fall bör enligt utredningen beslutanderätten delegeras till länsstyrelsen. Givetvis hade det för mig varit mer motiverat att få beslutanderätten delegerad till landstinget än som nu till länsstyrelsen. Men

vi har ju ännu inte kommit så långt på demokratiseringsvägen att vi genomfört en länsdemokratireform som ger det folkvalda landstinget möjlighet att bedriva regional samhällsplanering.

Det jag också som utredningsman sätter stort värde på är att utredningen med sitt förslag kan fånga upp den mest expansiva sektorn, nämligen den statliga administrationens etablering av kontors- och förvaltningslokaler.

Inom den närmaste tiden är det nödvändigt att tillsätta en parlamentarisk lokaliseringsutredning som ser över våra lokaliseringspolitiska stimulansmedel, såväl generella som selektiva.

Ett område där jag anser att vi än så länge befinner oss på nybörjarstadiet i förhållande till många andra länder är när det gäller att använda skattelättnader i lokaliseringspolitiskt syfte. Det var ett steg i rätt riktning när höstriksdagen vid sin första plenidag biföll centermotioner om att utreda frågan om särskilda regionala investeringsfonder eller utvecklingsfonder. En ur skattesynpunkt förmånlig avsättning för företagen till en utvecklingsfond skulle bli ett elastiskt instrument som kunde riktas med selektiv verkan till områden där behoven är störst av nya arbetsstillfällen.

Höstriksdagens beslut att utreda frågan om skattelättnader i regionalpolitiskt syfte kunde överlåtas åt en kommande lokaliseringsutredning. I en ny lokaliseringsutredning kunde också prövas frågan att ge länsorganen befogenheter att själva få fördela lokaliseringsstödet. Vi måste komma ifrån den nuvarande stelbenta ordningen när det gäller regler för hur lokaliseringsstödet skall fördelas. Låt oss bygga ut företagarföreningarnas funktioner så att de även kan inrymma regionalpolitiken inom sitt arbetsfält. Om man överför beslutanderätten beträffande lokaliseringspengarnas fördelning i betydande omfattning från centrala organ till regionala organ så skapas större förutsättningar för punktvisa insatser till områden som bäst behöver stöd. Transportstödet har sedan det tillkommit successivt byggts ut och är i dag ett viktigt regionalt stimulansmedel. Men det är inte tillräckligt ännu.

Det nuvarande transportstödet måste utvecklas till att omfatta även ett särskilt inomregionalt transportstöd. Behovet av ett inomregionalt transportstöd är störst i områden som bl. a. Norrbotten med stora avstånd.

I Norrbotten har den senaste tiden förekommit en omfattande debatt som även förorsakat starka meningsbrytningar kring frågan om Norrbottens Järnverks möjligheter att etablera filialindustrier till länets inland och Tornedalen. Bl. a. har företagsledningen på Norrbottens Järnverk framhållit den bromsande faktor som interna transportkostnader kan bli ur kostnadssynpunkt vid filialetableringar. Norrbottens Järnverk skulle belastas med nya kostnader utan möjlighet till kompensation.

Jag tycker det är nödvändigt att vi så snart som möjligt utvecklar transportstödet till att även omfatta ett särskilt inomregionalt transportstöd. Från centerns sida kommer vi att föra fram det här kravet.

För Norrbottens del skulle ett särskilt inomregionalt transportstöd betyda att Norrbottens Järnverk fick helt andra ekonomiska förutsättningar

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

än för närvarande att etablera filialindustrier i länet. Ett inomregionalt transportstöd skulle ha stor betydelse för alla regioner som har problem med stora avstånd. Främst skulle det underlätta företagsetableringar i skogslänen.

Herr talman! Slutligen vill jag bara understryka vad en utsatt kommun i Tornedalen – i det här fallet Övertorneå – i skrivelse till regeringen för några dagar sedan sagt om situationen i Tornedalen:

”Större delen av Tornedalen står inför en befolkningskatastrof om inte åtgärder sätts in omedelbart för att motverka den ökade folkflykten.”

Vidare understryker kommunen sin oro med färska siffror om utflyttningen. Under de fem senaste åren är flyttningsunderskottet 1 100 personer. Under de tre första kvartalen i år har ca 150 personer i åldern 18–34 år flyttat.

Det här säger något om den allvarliga situationen. Det visar också hur angeläget och nödvändigt det skulle vara med ett inomregionalt transportstöd som kunde stimulera t. ex. Norrbottens Järnverk att starta filialföretag i de utsatta kommunerna.

Fru THUNVALL (s) kort genmäle:

Herr talman! I början av sitt anförande gav herr Stridsman en utförlig redogörelse för det betänkande som avlämnats av den utredning som han tydligen har tillhört och som jag återopade. Jag hoppas att det inte var något i mitt anförande som föranledde den redogörelsen, och, som jag först sade, jag är väl medveten om att det är fråga om en utredning, att vad som kan komma fram i form av konkreta förslag av en utredning återstår att se efter remissbehandling etc.

Herr Stridsman talade mycket om olika orter i Hälsingland. Jag har funnit att många förslag från utredningsmajoriteten skulle göra det lättare även för min kommun att få företag etablerade där. Detta var vad jag syftade på. Jag sade också att jag var medveten om att enbart dessa förslag inte kan göra underverk.

Jag är alltså angelägen att påpeka att jag inte har bildat mig någon uppfattning på grundval av tidningsreferat utan jag har begärt att få se utredningsbetänkandet.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Kravet på en målinriktad och kraftfull närings- och regionalpolitik har glädjande nog undan för undan växt sig allt starkare hos fler och fler människor. Detta krav har sitt ursprung i en mycket besvärlig verklighet.

Alltsedan 1967, då vi hade den första länsplaneringsomgången, har sysselsättningsfrågorna och statliga lokaliseringsinsatser i olika regioner samt frågan om Ortsstrukturen stått i centrum i den regionalpolitiska debatten.

Genom den regionalpolitiska propositionen 1972 kunde så regeringen och riksdagen lägga fast den regionala politikens inriktning för den när-

maste framtiden. Den gällde för det första frågan om planen för den regionala strukturen och för det andra frågan om befolkningsramar för länens planering.

Det nu pågående länsplaneringsarbetet – Länsprogram 1974 – skall leda fram till ett länsprogram där utbudet av arbete och olika slag av service intar en framträdande plats. Tidigare har den regionalpolitiska debatten i huvudsak förts här i riksdagen samt mellan företrädarna för statliga myndigheter och de kommunala huvudmännen. För många är det därför i år mycket glädjande, att vi i 1974 års planeringsgenomgång fått med representanter för de stora löntagarorganisationerna i själva planeringsarbetet. Fackliga centralorganisationer, TCO-kommittéer och SACO-föreningar, har nu som remissinstanser fått goda möjligheter att framföra sina åsikter om samhällsplaneringen. I dag vet jag att flera fackliga organisationer med allvar deltar i detta betydelsefulla arbete. Som ett exempel kan jag peka på Västsveriges FCO-distrikt vars verksamhet omfattar Skaraborgs län, norra Älvsborgs och Bohus län. Där har 31 lokala arbetsgrupper och 3 länsgrupper engagerat sig i länsplaneringsarbetet. Jag är dessutom övertygad om att de lokala fackliga arbetsgrupperna i länsplaneringsarbetet skall kunna bidra med många viktiga förslag till åtgärder för att om möjligt söka åstadkomma bättre levnadsförhållanden för människorna ute i kommunerna.

I dag är det framför allt viktigt att se till att de arbetsinsatser som nu genomförts av bl. a. företrädarna för löntagarnas organisationer skall kunna följas upp under de närmaste åren. Det vore därför värdefullt om man även i framtiden kunde hålla debatten levande kring de viktiga regionalpolitiska frågorna. Därför borde den nu snart genomförda informationskampanjen bara betraktas som en inledning till kommande arbetsinsatser på detta område. För att klara detta skulle länsstyrelserna även i fortsättningen behöva personella och ekonomiska resurser för att säkra behovet av samhällsinformation, som underlag för en fortsatt samhällsdebatt i de regionalpolitiska frågorna.

Herr talman! Låt mig gå över till en annan mycket angelägen regionalpolitisk fråga. Det gäller en viktig delfråga i länsberedningens betänkande. Det uppmärksammade länsindelningsförslaget har naturligt nog refererats utförligt av de flesta tidningar i Västsverige, inte minst i lokaltidningar i Skaraborgs län. Det finns också all anledning att räkna med att utredningens betänkande även i fortsättningen blir föremål för en grundlig behandling i de västsvenska länen.

I dag är det inte möjligt att beskriva hur en proposition, byggd på länsberedningens betänkande, kan se ut. Men när det gäller länsindelningsförslaget utgår jag från att den inte kan se ut som det nu föreligger i betänkandet. Liksom tidigare räknar jag självfallet med att regeringen och de berörda statliga myndigheterna kommer att följa debatten om den föreslagna länsindelningen i Västsverige. I väntan på remissvaren från de västsvenska länen tar jag mig nu friheten att anföra några synpunkter på det föreliggande förslaget till länsindelning. Men

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

innan jag gör det vill jag framhålla att jag ställer mig helt bakom länsberedningens principiella ställningstagande. Således delar jag helt och fullt utredningens uppfattning om att huvudansvaret för den samordnade regionala samhällsplaneringen även i fortsättningen skall vara statligt.

Ja, därmed skall jag nu begränsa mig till beredningens förslag om en överflyttning av Habo och Mullsjö kommuner från Skaraborgs till Jönköpings län. Utan tvivel skulle genomförandet av en sådan länsindelning innebära ett mycket svårt bakslag för utvecklingen i Skaraborgs län.

Jag vill gärna erinra om att jag i olika sammanhang här i kammaren mycket kraftigt understrukit behovet av statliga regionalpolitiska insatser i mitt hemlän, i första hand för att stärka befolknings- och sysselsättningsutvecklingen. Jag har framhållit att den fortsatta rationaliseringen inom länets jordbruk kraftigt minskar antalet sysselsättningstillfällen. Jag har också framhållit att en betydande andel av invånarna bor i kommunblock, där sysselsättningsutvecklingen kan antas bli svag på grund av branschsammanställningen inom näringslivet. Jag har dessutom framhållit att det bara är två län till här i landet som har en lägre andel människor sysselsatta i servicenäringar än Skaraborgs län. Jag har även framhållit att löneläget inom länets industri i förhållande till riksgenomsnittet är bland det lägsta i landet.

Om regeringen och riksdagen skulle följa länsberedningens förslag, skulle länets befolkningsunderlag minska med ca 10 000 invånare. Ett sådant beslut skulle kraftigt försämra utvecklingen för ett redan befolkningsmässigt litet län. I detta sammanhang är det ändå märkligt att länsberedningens majoritet har lagt fram sitt förslag utan att redovisa konsekvenserna för invånarna i Skaraborgs län.

Enligt min mening reser sig vid tanken på länsberedningens förslag i detta avseende så många invändningar och frågetecken, att det bästa alternativet är att inte ändra den nuvarande länsgränsen mellan Skaraborgs och Jönköpings län.

Till detta kommer alla de meningsyttringar som framförts av företrädare för berörda kommuner och av enskilda människor. De har samtliga haft den innebörden att man kraftigt motsatt sig en överflyttning till Jönköpings län.

Jag är självfallet mycket glad över att Anders Dahlgren och Håkan Winberg, med sakligt riktiga motiveringar, har gått emot förslaget om överförandet av Habo och Mullsjö kommuner till Jönköpings län. Jag noterar också med intresse Ivar Högströms särskilda yttrande i frågan. Högström understryker bl. a. att "det är med tvekan som jag anslutit mig till beredningens förslag i fråga om Älvkarleby, Habo och Mullsjö kommuner. Dessa förändringar är så marginella att de inte i någon betydande grad underlättar den regionalpolitiska planeringen i de berörda länen. De skulle däremot bryta invanda kontaktvägar och dessutom störa den politiska processen i länen."

Efter dessa mycket kloka synpunkter hade även Högström kunnat reservera sig mot förslaget.

Till sist vill jag bara slå fast att bevarandet av de nuvarande länsgränserna är av avgörande betydelse för att få till stånd en framtida fortsatt positiv utveckling i Skaraborgs län.

Fru SWARTZ (fp):

Herr talman! En allmänpolitisk debatt måste helt naturligt domineras av de stora övergripande frågorna. Vilka frågor det än är, rör de till syvende og sist den lilla människan och hennes villkor.

Materiellt välstånd har i stor utsträckning blivit möjligt för de flesta – det skall vi med stor tacksamhet konstatera. Men det högproducerande samhället, som bidrar till välståndet, ställer verkligen också krav på människorna. Av skilda anledningar orkar inte alla. Vi är ju alla utrustade med psykiska och fysiska resurser. När det gäller omsorgen om och vården av vår fysiska hälsa har vi kommit betydligt längre än vad gäller den psykiska. Ambitionen måste dock vara att också möjligheterna att vårda vår psykiska hälsa skall svara mot det förefintliga behovet.

Samlevnadsproblem, skolleda, mobbning, alkohol- och narkotikamissbruk, brottslighet, självmord och självmordsförsök, allt har en orsak. Här hjälper i allmänhet inte mediciner, teknisk utrustning och vad vi nu kan använda oss av för att avhjälpa kroppsliga krämpor. Det gäller i hög grad att lyssna sig fram, och där kan ingenting ersätta en människa – en medmänniska, väl skickad för detta. Att familjerådgivningen är stadd i utbyggnad är också något klart positivt. Önskvärt är att de organisationer som har sådan verksamhet kan fortsätta och även bygga ut denna. Behovet lär inte minska. Man kan också, glädjande nog, erfara att människor börjar söka hjälp tidigare än förr, vilket väl borde leda till större chans till verklig hjälp.

Det är inte alltför ovanligt att skolsköterskan får ta emot elever som kommer under förevändning att de har ont i en arm eller någon annan diffus åkomma. Snart nog märker väl den vid osäkra barn och tonåringar vana sköterskan vad som egentligen är ärendet. Man behöver prata, man har problem. Syster är den som är lättast att gå till. Man kan ju låtsas att man har någon annan anledning. Skolsköterskan är en stor tillgång, inte minst därför att hon kan klara också det här vårdbehovet i mån av tid. Men elevantalet per skolsköterska är för närvarande för högt, och jag hoppas verkligen att pågående utredningsarbete skall leda till en ändring, så att mer tid kan ägnas åt denna viktiga elevvård. Utbyggnaden av elevvård med psykologer och kuratorer är viktig, men det primära måste vara att få ett tillräckligt antal skolsköterskor. De är lätta att nå, de klarar ofta många av barnens personliga problem och frågor, de är en utomordentlig sluss till kurator och psykolog, och de har goda möjligheter till kontakter med hemmen.

Unga sköterskeelever lär ibland bli ganska förskräckta, när de under sin praktiktid får erfara hur många människor som begår självmord och hur många som försöker men inte lyckas. Varför? Och varför så många? Vi talar inte så ofta och inte så högt om antalet här, men det är faktiskt

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

fler som dör på detta sätt än i trafiken.

Alla som arbetar på ett konstaterat riktigt sätt för att hjälpa människor till psykisk hälsa och balans bör stödjas för att de skall kunna bygga ut sin verksamhet. Behovet är långt större än de möjligheter vi har för närvarande. Som exempel kan nämnas att St. Lukasstiftelsen har åtminstone årslånga köer till sina mottagningar. Det är svårt att avgöra hur mycket en lång väntan betyder för en människa i nöd, men att det betyder något står väl helt klart. Alla svårigheter är ju lättare att komma till rätta med, om man försöker klara upp dem på ett tidigt stadium. Om en människa skall kunna känna att hon lever ett meningsfyllt liv hör fysisk och psykisk hälsa till villkoren. Målsättningen måste ändå vara möjlighet att vårda hela människan.

Som avslutning, herr talman, skulle jag vilja säga något om barnen – de tidiga barnåren. Många föräldrar lär ha sett med förtvivlan tillbaka och önskat att de vetat mer och förstått bättre den tid barnen var små och de själva unga. Det är säkert inte på grund av bristande kärlek och vilja som föräldrar gör sina misstag, det beror på bristande kunskaper. Kan man då ställa krav på att blivande föräldrar skaffar sig kunskap om vad ett barn är och vad det kräver? Ibland har jag önskat att det hade krävts av mig själv en gång. Då skulle mina första barn inte i så hög grad blivit försöksobjekt. Barnet är ett liv, ett ömtåligt liv som vi inte äger utan har att förvalta under några år. Frågan är vilket som är riktigast, att ställa krav på föräldrarna eller att låta dem så småningom, när det kanske är för sent, komma underfund med vad det var som fattades.

Vi har i dag inte möjlighet till rejäl föräldrautbildning för alla som behöver detta. Frågan har aktualiserats många gånger och det är, herr talman, min förhoppning att den skall lösas.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Det vi här i kammaren sysslar med sedan i går förmiddag är den tråkigaste allmänpolitiska debatten i mannaminne. Detta om man får tro en del kommentatorer i dagens tidningar. Vi som är garvade och har hört många debatter och kanske inte tycker att denna är så förfärligt mycket tråkigare än många av sina föregångare kan kanske undra vad det är som föranleder ett så hårt omdöme. Man vill ju gärna tro att det inte var det omfattande energipolitiska avsnittet i går. Det kan väl ha tett sig tråkigt i det avseendet att det inte visade så väldigt mycket av glada figurer och heta motsättningar. Enligt min och jag tror de flestas mening var det ju annars en föredömlig debatt, saklig och sådan till innehållet att den borde ha kunnat bidra till att lugna många oroliga människor i vårt samhälle och göra klart för dem att alla partier och alla ledamöter i riksdagen känner ett stort ansvar, ett gemensamt ansvar både för vår energiförsörjning, för sparsamheten med energi och inför de risker som framtida energiproduktion kan föra med sig. Det kan väl, får vi hoppas, inte vara det som var så tråkigt.

Jag har funderat, och inte bara denna gång, på om det som gör våra debatter mindre intressanta och meningsfulla än de borde vara kanske är att man här i kammaren så gärna talar förbi varandra i den meningen att man polemiserar mot åsikter som inte finns, mot argument som aldrig är framförda och slåss mot motståndare som inte existerar annat än möjligen i den egna fantasin. För en utomstående åhörare kan ju en sådan debatt inte rimligen bli särskilt intressant. Man kunde ta många exempel på den typen av debatt. Vår statsminister, herr Palme, excellerar väl mer än de flesta i den. Det var intressant i går att höra hur herr Palme just i avsnittet om energipolitiken framhöll såsom självklart att alla är överens om att de s. k. marknadskrafterna inte kan släppas lös på det här området. Här kände uppenbarligen herr Palme sitt ansvar som statsminister och ett behov av att göra klart att det inte finns några grupper i samhället som vill släppa lös någon sorts ansvarslösa anonyma marknadskrafter på det här området.

Men så fort han kommer in på det mer allmänpolitiska avsnittet låter det annorlunda. Då talas det just om marknadskrafterna, om deras förödande inverkan i vissa sammanhang och deras oförmåga att lösa problem i andra sammanhang, som om det funnes någon som förespråkade ett fritt spelrum för marknadskrafterna. Men det finns det inte och har inte funnits på 150 år, eller någonting sådant.

Det blir alltså en meningslös debatt. Den ter sig kanske särskilt meningslös för företrädare för ett konservativt och moderat parti, som i själva sin politiska arvsmassa har blandekonomin inbyggd, som sysslade med det vi i dag kallar för blandekonomi och blandhushållning ännu på den tiden när föregångarna till dagens liberaler just förespråkade de fria marknadskrafternas ohämmade tävlan och föregångarna till dagens socialdemokrater talade för motsatsen, att dessa marknadskrafter skulle helt bannlysas. Redan då var det för konservativt tänkande självklart att lösningen på våra problem låg i ett samspel mellan samhällets reglerande, ramuppdragande insatser och de fria marknadskrafterna. Och så har det förblivit.

Den här debatten har rätt mycket handlat om fördelningsproblem. Även det är en fråga moderata och konservativa utgångspunkter mycket intressant debatt. Vi är synnerligen medvetna om att vi har svåra olösta fördelningsproblem i vårt samhälle. För mig är det – med tanke på det jag mest sysslar med här i riksdagen – naturligtast att tänka på de sociala frågorna. Det socialpolitiska avsnittet i moderata samlingspartiets partiprogram börjar så här, herr talman:

”Samhällets ansvar för medborgarnas välfärd är en lika ursprunglig, och självklar, del av den konservativa idétraditionen som uppfattningen att den enskilde har ansvar för sig själv, för sina närmaste och för samhället. Social trygghet är en medborgerlig rättighet.”

Detta innebär att ett konservativt parti förespråkar social grundtrygghet för alla, men det innebär också att ett sådant parti säger ifrån lika tydligt när sociala minoriteter kommer i kläm, när vi får belägg för ekonomiska

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

och sociala klyftor mellan människor eller när arbetare förstör sin hälsa i dåliga arbetsmiljöer. Ett konservativt parti vill nyttiggöra människors naturliga önskan att få så mycket som möjligt över för egen del men vädjar lika självklart till människors beredvillighet att avstå till sämre lottade, till sjuka, handikappade och från arbetsmarknaden utslagna.

Det ligger inte så mycket för oss i moderata samlingspartiet att tala om gamla tider och vad vi och andra har uträttat då – inte därför att vi är rädda för gamla tider utan därför att det för konservativa människor är självklart att politiken handlar om dagen och framtiden och inte om gårdagen. Men eftersom vi kanske oftare än andra råkar ut för den här debattekniken – där debattören polemiserar mot aldrig framförda förslag, inte låtsas om eller förnekar faktiskt framförda förslag och slåss mot motståndare som inte existerar – kan man kanske någon gång få crinra om hur det faktiskt förhåller sig just på de här områdena när det gäller de sociala minoriteterna och deras välfärd.

Det finns en minoritet – om också inte särskilt liten – som har det besvärligt och som hade det ännu besvärligare för några år sedan. Jag tänker på de pensionärer som inte kom med i ATP-systemet. Redan 1964, så snart det framstod klart att våra pensionssystem tålde större åtaganden än man kunde föreställa sig omkring 1960, föreslog moderata samlingspartiet att det skulle börja utbetalas rejäla pensionstillskott till denna grupp. Till en början fick vi alla partier mot oss. Det var rent förfärligt vilka för samhällsekonomin nedbrytande konsekvenser förslaget sades komma att få. Det tog fem år att få alla partier med oss – i dag är det av oss föreslagna systemet i tillämpning.

Det talas mycket om arbetsmiljö, om arbetarskydd och om arbetare som förstör sin hälsa i dåliga arbetsmiljöer. Jag råkade titta i en moderat motion från 1971, då vi just hade börjat ta itu med dessa frågor på allvar. Det heter i motionen bl. a.: ”Även om olämpligheten av ytterligare kostnadsbelastning av näringslivet generellt sett är uppenbar, finns i detta fallet bärande motiv för motsatsen. Omsorgerna om de anställda är nämligen en synnerligen angelägen uppgift för arbetsgivarna, syftande till ömsesidig nytta. En för det ändamålet destinerad arbetsgivaravgift kan således enligt vår mening – i motsats till finanspolitiskt motiverade avgifter – försvaras.”

Vid denna riksdag har tagits upp ett par sådana fördelningsfrågor, som gäller eftersatta minoriteters behov, och vi i moderata samlingspartiet vågar inte minst efter vad som har sagts i denna allmänpolitiska debatt nu hoppas på en allmän anslutning till de krav det gäller. Jag tänker bl. a. på en mycket liten grupp, de gravt handikappade barnen, till vilkas föräldrar det utgår s. k. vårdnadsbidrag. Det gjordes en ändring för ett år sedan av det bidragssystemet, vilken väl var avsedd att medföra en förbättring. Man räknade upp de gamla bidragsbeloppen och gjorde dem samtidigt skattepliktiga och pensionsgrundande. Tyvärr gjordes uppräknningen för låg – lägre än vad familjepolitiska kommittén hade avsett – vilket ledde till att några av dessa verkligen stödbehövande människor

fick en försämring i förhållande till tidigare. Uppräkningen av beloppen räckte alltså inte till för att motsvara effekten av beskattningen.

Vi slog larm omedelbart för att få detta tillrättat. Nu kommer det förslag på denna punkt från regeringen i samband med den stora pensionsreformen. Men till skillnad från en del andra viktiga förslag i propositionen, som skall träda i kraft redan nästa sommar, skjuter man på tillrättandet av denna orättvisa ett år, till 1976. Vi vill ha den åtgärden genomförd samtidigt med en del andra reformer ett år tidigare. Vi vågar väl räkna med att denna ganska lilla grupp, som alltid haft det dåligt och som för ett år sedan fick det sämre än förut, skall få sin behövliga förbättring så snart som det över huvud taget är tekniskt möjligt, det vill säga nästa sommar.

Jag kan också nämna en annan grupp som inte har det bra i samhället, nämligen de partiellt förtidspensionerade. De får fortsätta att leva i dåliga förhållanden även när de inte längre är förtidspensionärer utan ålderspensionärer. Vi har nämligen ett orimligt orättvist system för beräkning av dessa människors pension när de väl når gränsen för ålderspension. Moderata samlingspartiet har ett par gånger tagit upp denna fråga. Nu är vi där igen och vill att det skall ges möjlighet att bland de olika sätt som finns att beräkna pensionsunderlaget i varje enskilt fall välja det förmånligaste alternativet. Det önskemålet lär vi få anslutning till nu, när det talas så mycket om fördelning till eftersatta minoriteters förmån.

Det vore lätt att fortsätta den här exemplifieringen, men jag skall inte göra det. Den tid jag hade anmält mig för har redan gått ut. Jag har bara känt ett behov, herr talman, av att peka på ett område där den politiska värdegemenskapen sannolikt är väsentligt större än den ofta framställs i debatten här i kammaren och utanför riksdagen. I den mån det finns skiljaktiga meningar – och det finns det självfallet – är de verkligen inte skiljaktiga på det sätt som vi så ofta får höra: att det skulle vara från konservativa, moderata utgångspunkter man har svårast att ta upp de här problemen som jag har nämnt.

Jag skulle till sist, herr talman, vilja säga till dem – och de finns på alla nivåer, även här i huset – som möjligen uppriktigt tror eller i debatten låtsas tro att omsorgen om de sociala minoriteterna skulle vara någonting för konservativt tänkande väsensfrämmande, med ett berömt citat: Gå hem och läs historia – idéhistoria och politisk nutidshistoria!

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Det råder för närvarande en högkonjunktur i vårt land. Bl. a. är investeringsviljan mycket god, och det kan i viss mån sammanhånga med inflationsutvecklingen. Man räknar med att om en investering blir fördröjd kommer man att förlora ekonomiskt på grund av inflationen. Företagarnas vilja att investera är mycket stor. De fyllda orderböckerna är en extra stimulans till investeringar för exempelvis rationaliseringar och vidareutveckling av företagen. Detta är väl i och för

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

sig bra, men tyvärr är läget på kreditmarknaden sådant att det föreligger stora svårigheter att få låna pengar till investeringar i maskiner och företag, under det att det ej är lika svårt att låna pengar till bostadsbyggande.

Kreditrestriktionerna sammanhänger med att vi har en överhettad högkonjunktur och med att ränteläget är högre i utlandet än i vårt land. Det kan inte heller förnekas att underskottet i statsbudgeten, vilket nu är uppe i 11 miljarder kronor, är en av orsakerna till den skärpning som skett när det gäller bankväsendets möjligheter att tillgodose lånemarknaden med kapital.

Bostadsbyggandet tar i anspråk nästan lika mycket som underskottet i statsbudgeten, ca 11 miljarder kronor. Tillskottet från AP-fonderna blir avsevärt lägre än beräknat. Sålunda räknade man med att detta tillskott skulle röra sig om 10,8 miljarder kronor, men det blev i runda tal endast 8 miljarder kronor. Det är väl ingen hemlighet att riksbanken ser ganska allvarligt på situationen, och de skärpta kreditrestriktionerna ger belägg för detta påstående. Medel måste fram inom eller utom bankväsendet, vilket givetvis får konsekvenser för bankernas utlåning för andra ändamål.

Förhållandena på kreditmarknaden är sådana att den lånesökande företagaren har stora svårigheter att över huvud taget erhålla lån för möjliggörande av en expansion av sitt företag och rationalisering av driften. Detta är en följd av de hårda kreditrestriktionerna.

Man ställer sig litet undrande inför det förhållandet att en bank föredrar att låta en låntagare ta ut från sin motbok framför att låna honom pengar. Det förekommer, när kreditsökande önskar lån med säkerhet i motbok, att bankinrättningen då uppmanar vederbörande kontoinnehavare att lyfta sitt tillgodohavande på sin inlåningsräkning. I vissa kreditinrättningar förekommer i dag nära nog totalstopp på utlåningssidan. Ett exempel bland många kunde anföras för att belysa de svårigheter som råder på lånemarknaden. Jag skall nöja mig med ett.

En person skulle förvärva ett företag för 800 000 kronor. Säljaren hade inte behov av kapitalet som sådant. Han var därför villig att låta hela likviden stå inne hos den långivande banken på en lång inlåningsräkning, dvs. en inlåningsräkning med tolv månaders uppsägning. Men banken kunde inte – trots att det inte var fråga om utbetalning av några medel – bevilja nämnda kredit utan hänvisade vederbörande till att ställa sig i lånekön.

Nog verkar det horribelt att den som önskar köpa en gård, t ex. en jordbrukare, blir hänvisad till att ställa sig i lånekön, medan den som förvärvar en bostadsfastighet får låna pengar till detta förvärv. Det måste vara något skevt i det hela när man nekar kredit till ett seriöst företag, som inte har möjligheter att få sitt lånebehov tillgodosett på annat vis, medan personer inom en viss sektor fritt kan få låna – jag tänker i detta fall på bostadsbyggandet.

Min anknytning till den kooperativa banken Föreningsbanken ger mig anledning att ställa mig frågande inför att det i nämnda banks stadgar,

som är skrivna enligt gällande lag, sägs att bankens huvudsakliga ändamål är att tillgodose jordbrukets kreditbehov, under det att riksbanken med sina hårda restriktioner minskar möjligheterna att tillgodose just de behov som Föreningsbanken är skyldig att sörja för. De nuvarande hårda kreditrestriktionerna har till konsekvens att t. ex. Föreningsbanken måste neka krediter, oavsett om den har möjligheter att bevilja sådana.

Jag vill i detta sammanhang poängtera att jag, när jag nu begär lättnader i gällande kreditrestriktioner, inte avser krediter enbart för jordbrukare utan speciellt för mindre och medelstora företag, vilkas krediter kan medverka till en produktionsökning, ej till investeringar i rena konsumtionsvaror. Att jag närmast ömmar för de mindre och medelstora företagen, inräknat jordbruket, beror på att dessa företag inte har samma möjlighet att skaffa sig kapital vid sidan av kreditinrättningarna som de stora företagen, vilka har möjligheter att låna av AP-fonderna, på utlandsmarknaden etc.

Jag hoppas, herr talman, att det inte skall dröja alltför länge innan vi får vissa lättnader i de mycket hårda kreditrestriktionerna. Annars blir läget alltför prekärt och bekymmersamt för dem som berörs av restriktionerna.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag skall först be att få instämma i vad herr Carlshamre sade nyss, att vi så ofta i debatterna här i riksdagen talar förbi varandra, för det gör vi. Jag har ju försökt att komma åt det genom att föreslå att vi skulle försöka med manuskriptfria överläggningar. Det tror jag skulle råda bot på missförhållandet, för det beror på att ledamöter sitter och skriver sina anföranden hemma och då inte vet vad andra kommer att säga i debatten. På det sättet talar vi förbi varandra och alltför länge.

Jag övergår så till vad jag egentligen hade tänkt säga. Det berör litet grand riksdagens anseende, förtroendet för riksdagen. En av våra mesta kändisadvokater sade i en TV-debatt häromkvällen i Kvällsöppet att "alla som sitter i riksdagen är ju inte idioter men många är det". Det är ju ett plump övertramp som man kanske inte skulle fästa avseende vid. Men det är allvarligt, herr talman, om man i en demokrati försöker att förinta förtroendet för den folkvalda församlingen.

Ännu värre är det ju om ledamöterna själva bidrar till detta, och jag tror faktiskt att man i någon mån kan säga att det varit så. Speciellt tror jag att moderata samlingspartiets representanter i vissa fall har varit ute och försökt förlöjliga den s. k. lotteririksdagen, jämviktsriksdagen. Det är också allvarligt. Enligt den erfarenhet jag har – den är inte så lång, jag har varit tio år i riksdagen – har ingen riksdag fungerat så bra som just denna jämviktsriksdag. Den har dragit intresset från regeringen till riksdagen i stor utsträckning, vilket är demokratiskt bra, och den har gjort att det går mycket lättare att komma överens i utskotten. Det har blivit en sakpolitisk i stället för en partipolitisk behandling i betydande utsträckning, vilket är välgörande.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Jämviktsriksdagen fungerar naturligtvis också bra genom den service vi har från kansli, vaktmästeri och annat. Denna service har förbättrats kraftigt genom åren och är nu mycket bra; bl. a. servicen när det gäller enkla frågor och interpellationer är nu helt förstklassig.

Sedan några ord om detta att man lottar i jämviktsriksdagen.

Först och främst har det ju inte blivit så många lottningar. Och jag kan inte se att det är något fel i att lotta. Om sympatierna ute i landet är så jämnt fördelade mellan två block – ja, det är ju egentligen inte längre några block, men låt oss ändå hålla fast vid att det i vissa frågor kan förekomma två block – måste det väl vara rättvisast att lotta. Lotten gynnar då ena gången den ena sidan och andra gången den andra sidan. Det måste enligt min mening vara rättvisare än om vi hade fått en utdelning där det varit ett mandats övervikt för ena sidan och det blocket alltid skulle ha vunnit. Jag anser att det sistnämnda förhållandet skulle vara mycket orättvisare, och jag tror att svenska folket delar den uppfattningen.

Det är klart att den jämna mandatfördelningen aktualiserat den omständigheten att det finns vissa ledamöter som ibland röstar efter övertygelse och inte efter partitrohet. Detta ger naturligtvis mycket större utslag när ställningen är så jämn.

Nu finns det, herr talman, en vetenskaplig undersökning utförd vid Göteborgs universitet som visar att 67 procent av riksdagens ledamöter anser att vid en kollision mellan personlig övertygelse och partiloyalitet skall den personliga övertygelsen fälla utslaget. När det gäller folkpartiets riksdagsgrupp är det naturligt nog ett ännu större antal, 80 procent, som anser att den personliga övertygelsen skall fälla utslaget. Och då har det ändå hänt att när någon person röstat efter den personliga övertygelsen har andra ledamöter farit ut i rätt kränkande omdömen vid föredrag och annat ute i bygderna.

Det är ett problem här, eftersom det sägs att sedan riksdagsgruppen sammanträtt och man där inte har uttalat någon annan mening är man låst av det när debatten i kammaren tar vid. Därmed har man ju sagt att debatten i kammaren är totalt meningslös. Man får helt enkelt inte ta intryck av det som sägs i kammaren, och man kan alltså inte ändra sig från det att riksdagsgruppen haft sammanträde till dess att voteringen äger rum i kammaren. Det är, som jag ser det, en ganska allvarlig situation, för en debatt skall ju ändå ha den meningen att man skall kunna påverkas av argument. Jag hör till dem som kan påverkas av argument även från andra än mina partivänner – det hände vid en av de voteringar som varit aktuella – men det får man alltså inte lov till.

Jag har ibland undrat om det förhållandet att kammaren ibland är så glest besatt möjligen kan bero på att ledamöterna inte vågar komma hit därför att de inte vill riskera att bli påverkade av de argument som anförs här. Men det är bara en teori. För en tid sedan hade vi en ledamot av kammaren som vi nu har anledning att sakna, numera landshövding i Gävle, och han hade en idé i det här sammanhanget, nämligen den

att vi skulle debattera vissa dagar, t. ex. onsdag och torsdag, och votera en annan dag. Vi skulle alltså samla voteringarna till en och samma dag. Det skulle ha den fördelen att riksdagsgrupperna då kunde ha sammanträde efter det att debatterna i kammaren hade förevarit och då diskutera med utgångspunkt från vad som sagts i kammaren. Det var i och för sig inte alls någon dålig idé.

Slutligen tror jag sålunda att det är viktigt och nödvändigt att vi gör debatten här i kammaren meningsfull, dvs. förvandlar den från en sken-debatt, som den nu är, till en debatt som kan påverka skeendet.

Herr JOHANSSON i Växjö (c):

Herr talman! Den generation som påbörjade sin levnad i slutet av förra seklet eller i början av detta århundrade har fått uppleva en enorm utveckling. Det är den tekniska utvecklingen som detta baseras på. Det är väl inga överord att påstå, att från vår tideräknings början – ja, långt tidigare – fram till mitten av 1800-talet var de tekniska hjälpmedlen för att underlätta människans arbete av mycket ringa betydelse. Men genom upptäckten av en ny kraftkälla inleddes en ny epok i samhällets produktionsordning. Hantverket övergick till att bli industri. Tillverkningen av varor flyttades därigenom från hemmen till fabriken. Maskiner av olika slag framställdes till människans gagn. Följden blev vidare, som vi känner till, en social omvandling i de länder som anammade teknikens utveckling – eller rättare sagt som hade en chans att få komma i kontakt med den. Så har utvecklingen rusat i väg från James Watts intresse för ångkraften fram till dagens månfärder.

I dag är det lätt att kritisera dem som har haft hand om denna utveckling för att de inte beaktade den miljö- och naturförstöring som har följt i teknikens spår. Men vi skall nog vara litet försiktiga. I stora stycken har vår välfärd nämligen varit ett resultat av teknikens landvinningar. För de människor som var bundna vid ett tungt manuellt arbete blev t. o. m. det lilla första tekniska hjälpmedlet en lättnad i deras tillvaro. Jag behöver här inte heller orda om vad industrin har betytt för standardökningen i vårt land liksom i övriga industriländer. Vår sociala reformverksamhet har kunnat byggas ut osv.

Men klart är att vissa av våra framsteg har fått konsekvenser i form av miljöförstöring som vi i dag försöker rätta till, men där vi aldrig kommer att lyckas helt. Klart är också att hade man vetat följderna av vissa inslag i industriprocessen, hade man säkert valt andra vägar. Vidare hade vi för bara några decennier sedan så mycket orörd natur att man menade att vi hade råd med en viss förstöring. Och vad den inre miljön beträffar, förgiftningarna inom industrin, har ju forskarna först på allra sista tiden slagit larm. Exempel på detta är KemaNords vinylklorid, Bolidens arsenik och Saab-Scantias flygbränsle.

När det gäller fabriksmiljön får vi inte heller glömma att utvecklingen inom ventilationstekniken på ett revolutionerande sätt har hjälpt till att förbättra den, samtidigt som tekniken framgångsrikt har hindrat förore-

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

ningar att komma ut i den yttre miljön. Nämnas bör också att den reningsteknik som i dag används vid huvudparten av våra reningsverk är effektiv och har resulterat i att vattenkvaliteten i samhällens recipienter nu kan visa upp förbättringar.

Om vi alltså kan ha förståelse för utvecklingen – eller hälsar den med tillfredsställelse i många fall – så blir vi i dag skrämde av de larmrapporter som vi överöses med om förgiftningar inom industrin, om kärnkraftens biverkningar osv. Centerns partiledare har sagt: "Det fanns förr många farliga yrken, en del rent livsfarliga, som timmerflottarens. Men då kunde man ändå med sina fem sinnen uppfatta riskerna. I dag är yrkesskadorna smygande och osynliga." – Fälldins uttalande ger kärnan av riskerna i dagens högindustrialiserade samhälle.

Vi har tydligen på vissa håll en industrimiljö, där den anställda löper stor risk för en successiv förgiftning. Det tar ofta några år innan symtomen är påvisbara, men de kommer och visar sig då i form av mestadels svåra sjukdomar. Läkartidningen har nyligen redovisat att förekomsten av cancer i kroppens avgiftningsorgan ökar. Det rör sig om cancer i lever och gallgångar liksom i njurar och urinvägar.

Vi måste säga ifrån att vi inte accepterar att styras av en teknologi och en produktion, vars risker vi inte har kontroll över. Vårt samhälle har liksom övriga industriländer ensidigt sett till den ekonomiska tillväxten med sin stordrift och centralisering. Denna inställning medför också en snedvridning av den ekologiska balansen och är ett hot mot våra ändliga naturtillgångar.

De ekologiska aspekterna på samhällsplaneringen skall bevakas av naturvårdsorganen. Det är ytterst betydelsefullt att ekologiskt tänkande på ett mera påtagligt sätt än nu får vara med i beslutsprocesserna. Vi går i dag ofta till ekonomen, teknikern och juristen i planeringsärenden men glömmar bort biologen och ekologen. Fortsätter vi att handla på detta sätt kan inte resultatet bli mer än ett – ett ohyggligt arv till våra efterkommande. Det behöver därför knappast påpekas att man t. ex. i kommunerna måste ha tillgång till biologisk och ekologisk expertis. Det får inte vara så att naturvårdsfrågorna drunknar i mängden av ärenden som man har att handlägga. Men jag har goda förhoppningar att så inte skall bli fallet. De förtroendevalda i kommunerna har enligt mina erfarenheter fått ett ökat intresse för dessa frågor.

I dag står det klart för de flesta att miljövård inte är någonting som bara intresserar några få s. k. fantaster utan att det verkligen är ett samhällsintresse. Det gäller att åstadkomma en lämplig avvägning mellan produktion och miljö. Varje steg vi nu tar på den tekniska sidan för att öka vår produktion medför tydligen miljöproblem. Det gäller att göra de rätta avvägningarna. Riksdagen har inte varit ointresserad av dessa problem. Åtskilliga beslut som har fattats de senaste åren har angivit en klar viljeinriktning. Men jag vill ändå påstå att det är ungdomen som visar vägen. Och jag tycker att ungdomarna reagerar sunt. De är måttliga i sitt fördömande av vad som försumrats tidigare. De accepterar

mestadels den tekniska utvecklingen och inser vad den betytt för generationen före dem. Men nu menar de att man inte får acceptera några ogenomtänkta trender, där felsteg kan medföra oläskbara miljöstörningar. Man kan inte kalla detta ett gruppintresse – det berör hela mänsklighetens framtid. Ungdomens reaktion mot kärnkraftens risker, mot ingrepp i våra sista vildmarker osv. ger oss faktiskt hopp om att kunna leva vidare på det här klotet.

Den ungdomliga entusiasmen i de här frågorna kan väl i några fall ta sig uttryck i vissa överdrifter, men i allt väsentligt är ungdomens reaktion sund, och det finns all anledning för oss andra att lyssna.

Fru JACOBSSON (m):

Herr talman! Alla vet vi att utredningsarbetet i riksdagen svällt ut kraftigt under senare år. Den 3 oktober i år fanns det 421 offentliga utredningar och sedan höstriktsdagen startade har ytterligare några tillkommit. Samhället av i dag är komplicerat, de frågor vi har att besluta om är för framtiden tunga och viktiga frågor. Vi behöver väl i stort sett det utredningsväsende vi har. Men hur utnyttjar vi det?

I vår komplicerade utredningsmekanism måste det ju hända då och då att man får resultat på den ena kanten som är av intresse på den andra. Två eller flera utredningar, som inte är samordnade, är naturligtvis i regel av tekniska skäl svåra att plötsligt samordna. Men om ett resultat från en utredning visar sig viktigt för en annan samtidigt pågående utredning, hur gör man då? Jag har ett exempel i tankarna.

1956 tillsattes klientelundersökningen. Det har kommit fem delbetänkanden, det sista i våras. De redovisade resultaten är utomordentligt intressanta och av sådant slag att man, enligt min mening, borde ha tagit hänsyn till dem i ett flertal andra utredningar, exempelvis i SIA, i socialvårdsbetänkandet, i barnstugeutredningen, i de utredningar som angår utformning av fångvården och faktiskt också i den delegation som sysslar med jämlikheten mellan könen. Men det har man inte gjort. Man har i stället givit det brottsförebyggande rådet i uppdrag att sammanställa resultaten och rekommendera åtgärder.

Man kan naturligtvis fråga: Om nu resultaten är viktiga även för andra utredningar, kan man inte ta upp dem i debatten i kammaren när dessa andra utredningars betänkanden kommer upp?

Det är klart att man kan göra det. Men det ligger i sakens natur att en enskild riksdagsman inte i kammaren kan ge en lika systematisk presentation som hade kunnat ske under utredningsarbetet. Han kan inte heller vänta sig att de resultat han för in i debatten på ett så sent stadium som i kammaren får någon större effekt.

Jag har gått upp i talarstolen i dag, herr talman, för att efterlysa samordning av arbeten i skilda utredningar i fall som klientelundersökningen. Jag anser nämligen att klientelundersökningens resultat är så väl preciserade i de fem delbetänkanden som finns att de kunde ha använts som material tills vidare i väntan på den sammanställning som brotts-

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

förebyggande rådet skall göra.

Detta om det formella. Jag skall nu motivera varför jag menar att klientelundersökningens resultat är viktiga för både enskilda och samhället.

Klientelundersökningen hade till uppgift att undersöka orsaken till ungdomsbrottsligheten. Man har undersökt 300 Stockholmspojkar i åldern 11–15 år. Av dessa hade 150 debuterat i polisens brottsregister och 150 valts ut via mantalslängder så att de passats ihop med var sin brottspojke i fråga om ålder, socialgrupp, familjesituation och bostadsmiljö. Hela gruppen har följts upp till 21 års ålder. Pojkarna i den första gruppen kallar jag i fortsättningen brottspojkar och i den andra kontrollpojkar.

60 procent av brottspojarna har återfallit i brott, medan jämförelsevis få av kontrollpojarna – endast 15 procent – begick brott under uppföljningstiden. De sociala faktorerna som varit likartade för brottspojarna och kontrollpojarna kan givetvis inte förklara den stora skillnaden i brottslighet mellan grupperna. Man konstaterar därför att yttre miljöfaktorer inte har det starka samband med ungdomskriminalitet som många tagit för givet.

I stället har undersökningen visat att det sätt på vilket pojkarna har blivit uppfostrade varit av avgörande betydelse. Av de brottspojkar som har uppfostrats vad man kallar slappt eller lynnigt – 50 procent – återföll nästan samtliga – 97 procent – i brott.

Det intressanta här är givetvis att den slappa och lynniga uppfostran inte befunnits vara knuten till yttre miljöfaktorer. Den dåliga uppfostran skulle förekomma i alla samhällsklasser och inkomstgrupper, oberoende av om familjen är hel eller splittrad, utan starkare påverkan från boendemiljön. Atmosfären i en familj, omsorgen om barnen, möjligheten att ge barnen social träning skulle tydligen bero på andra faktorer – faktorer som skär rakt igenom samhället.

Herr talman! Dessa resultat är inte revolutionerande i den meningen att de är nya. Klientelundersökningens resultat bestyrker tidigare forskningsresultat.

Beror nu bristen på konsekvent uppfostran av brottspojarna på en allmän oro och otrygghet hos föräldrarna? I så fall torde man inte kunna avhjälpa ungdomsbrottsligheten med en ensidig inriktning av sociala åtgärder utom hemmet. I så fall borde man vid planering av både socialvård och skola hela tiden söka lägga vikt vid att stödja och hjälpa föräldrarna i hemmet och inte endast på att skapa substitut utom hemmet.

Man kan också lägga mer vittgående perspektiv på klientelundersökningens resultat. En av psykologerna, som svarar för en del av det vetenskapliga arbetet, har framhållit att det var som om föräldrarna inte själva visste vilka normer de skulle ge sina barn. Osäkerheten skulle ligga på normplanet.

Herr talman! Detta leder osökt tankarna till Vilhelm Lundstedt, socialdemokratisk riksdagsman.

På 1920- och 1930-talen förfäktade Vilhelm Lundstedt i sina veten-

skapliga arbeten en ideologi, som till stora delar skulle ha passat bra i en moderat partimotion i dag. Han skildrade nämligen hur samhället skulle komma att se ut om regelsystemet för människors handlanden mot varandra uppluckrades. Han skildrade hur en försvagning av den personliga ansvarskänslan kan spolia ett samhälle inifrån och i en av sina böcker varnade han för ett framtida kaos.

Jag menar inte att Lundstedts kaos är här. Jag menar endast att vi genom klientelundersökningen har fått en tankeställare att begrunda vikten av ett bibehållande av ett normsystem. Och jag anser att klientelundersökningens resultat kan ge oss anledning att allvarligt tänka över orsakerna till föräldrarnas osäkerhet och otrygghet.

Fru DIESEN (m):

Herr talman! Den aktuella debatten i utrikespolitiska frågor rör i stor utsträckning frihetsrörelser och minoriteter i olika länder. Regeringen är frikostig med stöd åt organisationer av skiftande slag, helst om de hör hemma på vänsterkanten. Statsministern talar sedan en tid tillbaka också gärna om de små staternas betydelse i världspolitiken.

Det problem som jag tänkte ta upp är inte dagsaktuellt – men det har sedan 30 år tillbaka en ständig aktualitet.

Hösten 1944 flydde omkring en halv miljon balter västerut undan den sovjetiska ockupationen av de tidigare fria staterna Estland, Lettland och Litauen. En hel del av balterna kom att stanna i vårt land, och i dag har vi ungefär 25 000 ester och 4 000 letter inom våra gränser. De flesta av dessa har med beundransvärd flit och energi vuxit in i det svenska samhället och gjort en god arbetsinsats här. Samtidigt har de genom stora uppoffringar också lyckats slå vakt om sitt språk och sin kultur på ett sätt som är värt vår uppskattning. Deras trohet mot sin kultur och sina traditioner kan vara ett föredöme för oss alla.

I jämförelse med senare anlända grupper har balterna haft föga hjälp av det svenska samhället. Statens invandrarverk har under flera år avslagit alla ansökningar om ekonomiska bidrag med hänvisning till att det här rör sig om en etablerad minoritet. Den inställningen har inte invandrarutredningen delat, och jag hoppas att riksdagen när dessa frågor kommer upp skall följa utredningens förslag.

Den estniska staten intog en mycket mer förstående hållning gentemot olika minoriteter. Så var t. ex. undervisning i och på modersmålet en rättighet enligt grundlagen. Den estniska staten drev 19 svenska folkskolor och gav stöd till ett svenskt gymnasium, detta för en folkgrupp som utgjorde ungefär samma andel av befolkningen som esterna gör här i Sverige. Denna tolerans gentemot olika minoriteter var anmärkningsvärd under denna period före andra världskriget när behandlingen på de flesta håll var så helt annorlunda. Men här i landet utgår ett knappt stöd, beviljat för ett år i taget, till två estniska skolor med låg- och mellanstadier. Alla andra skolor har måst läggas ner. Lettiska skolan i Lund har fått avslag på alla framställningar om bidrag.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Kollektiv överföring av flyktingar är en hjälp som vi berömmar oss av. Den betecknar den uttagning från flyktingläger runt om i Europa som äger rum så gott som varje år. Kollektiv överföring av flyktingar från vårt land mot deras vilja har, såvitt jag vet, bara ägt rum en enda gång under detta århundrade. Jag syftar då på de balter som i januari 1946 utlämnades till Sovjetunionen – en outplånlig skamfläck i vår historia. Enligt internationell lag existerar alltså de baltiska staterna, de jure om än inte de facto.

Av de ursprungliga invånarna i de gamla baltiska staterna finns ca en miljon i västerlandet. Uppskattningsvis 700 000 balter deporterades under kriget, bl. a. till Sibirien. De har i sina hemländer ersatts med stora skaror av främmande arbetare. Trots detta finns det fortfarande kvar en nationell självkänsla i dessa underkuvade stater. Kanske beror det på att de genom tradition har mer gemensamt med den västliga världen än med den kommunistiska.

I denna tid, när så många frihetsrörelser uppmuntras, när den ena utbrytarstaten efter den andra erkänns i den heliga frihetens namn, när vår statsminister hävdar de små staternas roll i vår värld, har jag velat erinra om de baltiska staterna. De här små nationerna, som ligger så nära oss och som visar en sådan vilja att vårda ett nationellt arv, borde vi aldrig tillåta oss att glömma. Men att *inte glömma* är inte nog – vi måste aktivt arbeta för att friheten, den dyrbara friheten, skall komma också till dem.

Herr SIEGBAHN (m):

Herr talman! Jag hade egentligen inte tänkt begära ordet i den här debatten, men det har under de senaste dagarna inträffat en del saker som jag anser vara så allvarliga att jag – eftersom vi inte kommer att ha någon ordentlig utrikesdebatt i år – nu vill något närmare beröra.

För närvarande pågår UNESCO:s årsmöte i Paris, och där har en del synnerligen oroväckande händelser inträffat om vilka de svenska tidningarna märkligt nog nästan inte alls rapporterat. För ett par dagar sedan ägde röstning rum om länder som hade begärt att få tillhöra UNESCO:s europeiska region. UNESCO arbetar nämligen i mycket stor utsträckning på regioner för olika världsdelar. Det var främst Canada, USA och Israel som begärde att få ansluta sig till den europeiska regionen, utöver den medverkan som Canada och Förenta staterna har i sin region. Canadas och Förenta staternas ansökan beviljades, men Israels ansökan avslogs med 35 nej-röster mot 23 ja-röster och 26 nedlagda. Sverige liksom övriga Norden stödde förslaget, under det att främst arabländerna och Östeuropa röstade emot. Härigenom är Israel nu det enda landet i UNESCO som inte får tillhöra någon region och som sålunda förhindras att göra en mer aktiv insats i den verksamhet som UNESCO är satt att sköta.

Betydligt allvarligare är att det för närvarande pågår diskussion om ett resolutionsförslag som har framlagts från arabisk sida. Enligt detta skall man först i två punkter fördöma Israels skötsel av kulturella tillgångar och

historiska minnesmärken, under det att man i en tredje punkt uppmanar UNESCO att bryta allt samarbete med Israel. För den som något känner till den internationella tekniken på detta område är detta det näst sista steget mot förslag om uteslutning av Israel ur UNESCO. Det sägs att Sverige vid delröstningen kommer att lägga ned sin röst vid punkterna 1 och 2, dvs. de som bara innehåller ett fördömande, och rösta nej vid punkten 3, dvs. den där man föreslår att Israels samarbete med UNESCO skall upphöra, men därefter avstå vid röstningen om resolutionen i sin helhet.

Detta förfarande belyser flera principiellt allvarliga problem både för Sveriges vidkommande och för internationellt fredsarbete i FN:s anda. Innan jag går in på de frågorna skulle jag inom parentes vilja nämna att jag sedan mina verksamhetsår i Mellanöstern är väl förtrogen med de anmärkningar som riktats mot Israel beträffande arkeologiska och andra liknande frågor. De är desamma år efter år. Arabländerna har år efter år framlagt förslag om resolutioner mot Israels påstådda förstörande av minnesmärken och mot Israels arkeologiska utgrävningar i det gamla Palestinaområdet. Jag hade på sin tid tillfälle att göra närmare undersökningar av alla dessa anmärkningar och fann att de för att använda ett försiktigt uttryck var totalt obefogade. Inte desto mindre återkom de år efter år. Det är självklart att arabernas syfte med dessa ständigt upprepade anklagelser inte gäller omtanken om arkeologiska utgrävningar, utan de har en rent politisk bakgrund och måste därför också bedömas från den synpunkten.

Sedan åtskilliga år tillbaka finns det knappast en internationell konferens, vare sig den rör flygsäkerheten, Rödakorsverksamheten, de mänskliga rättigheterna eller det interparlamentariska arbetet utan att arabländerna ägnar en betydande del av konferenstiden åt att hålla en serie brandtal mot Israels uppträdande, allmänna politik, rätt till medlemskap i berörda organisationer eller dess rätt att över huvud taget existera. Dessa tal brukar normalt även följas upp av förslag till resolutioner vari anklagelserna skulle få något slags stöd och bekräftelse.

Alla dessa förfaringsätt är egentligen endast ett sabotage mot internationellt samarbete och de syften konferenserna sammankallats för att tjäna. Man får väl hoppas att världen icke kommer att medge att Israels existens och fortsatta överlevande förhindras genom resolutionsförfarandet. Från tid till annan hör man uttalanden av olika arabledare, i all synnerhet inför utländsk publik men mera sällan i tal av intern natur, om att man nu äntligen skulle vara beredd på något slags fredlig avveckling av krigstillståndet i Mellersta Östern. Man skulle sålunda vara beredd att frågå besluten från Khartum 1967 om att aldrig sluta fred med Israel, aldrig erkänna Israel och aldrig förhandla med Israel. Någon deklaration om ett sådant avståndstagande har emellertid ännu inte synts till.

I Sverige och många andra länder har man haft stor benägenhet att tro arabländerna på deras ord. Jag är rädd att vi får vänta länge i realiteten

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

innan några seriösa förhandlingar kommer till stånd, i Genève eller annorstädes. Det är klart att vi alla hoppas att så skall ske. Men jag tror att man bör hysa något mindre optimism än vad man ibland ger uttryck för i svensk och annan press. Om viljan hos arabländerna till en fredlig utveckling verkligen finns, så vore det dock ett minimikrav att de avstod från den politik som dessa försök till resolutioner utgör. De skapar sannertligen inte en rimlig atmosfär för fredliga uppgörelser, och som jag förut nämnt utgör de en hänsynslös belastning av de internationella konferenserna.

På en punkt vill jag ytterligare belysa den teknik och taktik som tillämpas vid resolutionsförfattandet. Jag har redan nämnt dagens läge i UNESCO. Jag borde kanske tillägga att det lär pågå vissa försök från kloka delegationers sida att tona ner det utkast som nu föreligger, men hur förhandlingarna går vet vi ingenting om. Från den interparlamentariska konferensen i Tokyo i somras kan jag dra fram ett annat exempel av samma natur. Det gällde ett resolutionsutkast med fördömande av apartheidpolitiken i Sydafrika. I det utkastet hade man, om jag är rätt underbyggd, från arabisk sida trollet in ett beklagande av det faktum att Israel hade diplomatiska förbindelser med Sydafrika – ett förhållande som ju inte är alldeles främmande för Sverige heller, men det fanns inget resolutionsutkast med samma innehåll beträffande våra förbindelser med Sydafrika – och vidare ett skarpt fördömande av Israels illegala politik; det rörde tortyr och annat som man anklagade Israel för i de områden som nu står under israelisk administration.

Det är klart att de svenska parlamentarikerna önskade medverka i fördömandet av apartheid, men då stod de i en svår situation. Resolutionsutkastet innehöll sålunda ett par punkter som de svenska delegaterna inte var beredda att ansluta sig till. Tekniken blev densamma som beträffande UNESCO-konferensen. Många svenskar tog avstånd från ett par av de enskilda punkterna men stödde förslaget i dess helhet. Man brukar i sådana här sammanhang först rösta om varje punkt i förslaget, och sedan röster man om förslaget som helhet.

Hur skall man nu ur svensk synpunkt bedöma och ta ställning till resolutionsförslag av den här typen? I mycket stor utsträckning har vi avstått från att rösta på resolutioner där parter i en dispyt haft diametralt olika uppfattningar. Så var i särskilt hög grad fallet i Mellanösternkonflikten under de år då ambassadör Jarring fungerade som medlare. Skälen var uppenbara, även om deras konsekvenser ofta kunde diskuteras.

Vi har kanske en tendens att säga att för ett land som Sverige, vilket önskar stå utanför de stora konflikterna, kan den naturliga utvägen vara just att avstå vid vissa känsliga omröstningar. Det har nästan utarbetats en avståndets filosofi. Det är emellertid långt ifrån säkert att en sådan metod alltid kan betraktas som neutral och oengagerad. Dessutom har vi andra målsättningar för den svenska utrikespolitiken. Vi vill efter kraften av vår förmåga bidra till lösningen av olika konflikter. Det kan därvid ofta vara rimligt – ja nödvändigt – att göra klart för ena parten

i en konflikt att hans agerande eller hans önskemål enligt vår uppfattning är otillhöriga eller skadliga för konfliktens lösning.

Speciellt gäller detta när en part sätter in för oss helt oacceptabla villkor eller specialuttalanden. Vår teknik brukar då vara att avstå eller i allvarliga fall rösta mot en viss punkt för att därefter godkänna resolutionen som helhet eller, om man anser situationen så kräva, att avslå resolutionen i dess helhet.

Det vore en rimlig åtgärd, när det rör sig om resolutioner där vi inte har något mycket starkt intresse av att stödja hela resolutionsförslaget, att från svensk sida en gång för alla förklara att vi i framtiden inte kommer att stödja resolutioner där det stoppats in meningar som vi inte vill acceptera. De stater som lägger fram resolutionsförslagen och inte är beredda att dra tillbaka sådana punkter får då finna sig i att vi inte stöder dem.

Vi kom i en liknande situation när det gällde PLO:s uppträdande inför FN. Frågan har förut diskuterats i denna kammare. Tyvärr var diskussionen inte allmän utan förbehållen de två ledamöter som hade ställt frågor i ämnet. Där var en punkt inryckt som i realiteten betydde att det var PLO som var företrädaren för Palestinaaraberna. Som alla här i riksdagen minns röstade man från svensk sida ja till resolutionen i dess helhet, men man uttalade i en röstförklaring att Sverige inte tar ställning till frågan om PLO ensamt företräder Palestinaaraberna.

I en sådan situation borde man från svensk sida på förhand ha klargjort att om nämnda uttalande inte togs bort skulle man komma att rösta nej till resolutionen. Genom ett sådant förfarande skulle man i fortsättningen kanske inte slippa alla resolutioner av denna typ men det skulle måhända bli något mindre av detta okynne.

Det märkliga med PLO-resolutionen var nu att Sverige för första gången inte avstod från att rösta i en känslig fråga. Här förelåg en situation där parternas intressen i eminent grad stod emot varandra. Och ändå beslöt man från svensk sida – jag förstår att det skedde efter mycken tvekan – att stödja resolutionen. Jag har inte begärt ordet nu för att kritisera regeringen i denna fråga. Jag vill bara notera att det var en avvikelse – och en mycket beklaglig sådan – från Sveriges normala förfarande att inte stödja en grupps önskemål på det sätt som man här gjorde. Jag tror att regeringen om några månader kommer att finna att det var ett mycket olyckligt ställningstagande, som ingalunda befordrade några fredliga uppgörelser. Motivet kan vara vackert, nämligen att man skall låta varje part komma till tals – men vem har sagt att PLO är parten? Vi vet att det finns många andra företrädare för palestinierna. Att höra en part som officiellt inte har deklarerat annat än att man har för avsikt att förintä Israel är inte detsamma som att höra en annan part vid förhandlingar – det är att höra en part som inte vill förhandla. Här har man alltså följt en helt ny linje i ett som jag tycker mycket oträngt mål.

Jag gillar emellertid inte helt allmänt filosofin att man skall avstå från att rösta i ett fall som detta. Det vore mycket rimligt att man från svensk

sida intog den ståndpunkten att om en viss fredspolitik bäst tjänas av att man säger nej till ett förslag så skulle man göra det. Vi kan ju tänka oss följderna om alla länder skulle handla som Sverige gjorde. Kant tillskrivs ju det kategoriska imperativet att man skall handla så som man önskar att alla människor skulle handla och att man således skall kunna upphöja sitt eget handlande till allmän morallag. Antag nu att flertalet länder i världen för att inte bråka i en fråga där de inte har något speciellt intresse att bevaka, även om de ogillar den uppfattning som kommer fram i ett resolutionsförslag, avstår från att rösta. Resultatet skulle kunna bli att ett fåtal länder – kanske några arabländer ena gången och några östeuropeiska stater den andra – får igenom ett förslag som stöds av endast 10–15 stater därför att ett hundratal länder avstår från att rösta. Det har förekommit åtskilliga gånger i FN och även i andra organisationer att en minoritet har röstat för och en ännu mindre minoritet har röstat emot ett förslag medan det stora flertalet stater har avstått från att rösta. Det är en feghetens och ansvarslöshetens politik, och det är i hög grad tvivelaktigt om den tjänar några fredliga syften.

Jag tror alltså att det är motiverat att man från svensk sida allvarligt överväger hur man skall uppträda i sådana fall och att inte utveckla ett avståndets filosofi utan en filosofi om hur man genom sin röstning kan förhindra det sabotage av internationella konferenser som nu florerar – och det inte bara från arabsidan utan även från andra länder. Om sådana förslag framställs bör man pröva dem mot bakgrund av våra egna bedömningar av vilka åtgärder som kan gagna en fredlig utveckling. Därvid bör vi fästa större avseende vid vår frihet att ta ställning. Vi har aldrig sagt att vår neutralitetspolitik skulle gå ut på att inte ta ställning. Vi har vår åsiktsfrihet, och det är, som många gånger sagts, vi själva som bestämmer innehållet i vår politik. Detta borde vi utnyttja för att främja en fredlig utveckling. Om vi i större utsträckning använder våra möjligheter att aktivt verka i sådana här situationer och försöker förhindra resolutioner av denna typ skulle vi kanske ge ett ännu mycket väsentligare bidrag till en fredlig utveckling i världen.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att i likhet med herr Siegbahn säga några ord om Mellanösternfrågan, men jag vill börja med att tacka fru Diesen för att hon aktualiserade den baltiska frågan. Den får inte glömmas bort.

Herr Siegbahn framförde en utförlig kritik av den avståndets politik när det gäller röstning i FN i frågor om Mellanöstern, som den svenska regeringen har tillämpat under senare år. Det var värdefulla och klargörande synpunkter, som jag i huvudsak instämmer i. Jag kanske missförstod honom, men jag fick intrycket att han sade att han inte hade begärt ordet för att kritisera regeringens röstning, när den stödde resolutionen att ge PLO tillfälle att tala i generalförsamlingen. Jag uppfattade det ändå så att han tar avstånd från den röstningen. Jag åter-

kommer till den frågan.

Man kan naturligtvis säga att det kan vara uppfriskande med ett klart ställningstagande, efter allt avstående, men det får då inte vara vilket ställningstagande som helst.

Jag vill fästa uppmärksamheten på ett anförande som statsrådet Lidbom höll i går i FN:s generalförsamlings tredje utskott, där han bl. a. kom in på Mellanösternfrågan. Till att börja med sade statsrådet Lidbom följande, enligt det referat som jag har fått:

”När det gäller Mellersta Östern framstår klart att ingen lösning är möjlig som inte samtidigt tillgodoser såväl Israels existensberättigande som det palestinska folkets legitima rättigheter.

Det är uppenbart att en lösning på konflikten i Mellersta Östern måste garantera Israel rätt att existera inom ’säkra’ och ’erkända’ gränser. Det säger resolution 242 uttryckligen.”

De sista två meningarna har jag läst in till protokollet därför att jag anser att de är ett i och för sig självklart men samtidigt – för att komma från den svenska regeringen – ovanligt klart uttryck för en av de grundläggande principerna för vår bedömning av konflikten i Mellanöstern. Det är värdefullt att detta har sagts så klart, och det vore önskvärt om det kunde ske oftare och med större eftertryck.

Därefter fortsatte statsrådet Lidbom och pekade på just den fråga som jag tänkt beröra med några ord, nämligen frågan om PLO:s möjlighet att tala i generalförsamlingen. På den punkten säger herr Lidbom att den svenska regeringen har stött det beslutet i övertygelse om att ingen rättvis och varaktig lösning är möjlig utan en dialog där alla berörda parter får komma till tals.

Det är klart att det här kan låta sympatiskt: att alla får komma till tals, att man har en dialog. Men det är då en smula ologiskt att ge sitt stöd åt just den part som hela tiden förkunnat sig *inte* vilja ha en dialog. PLO bygger hela sitt handlande på att motparten skall utplånas, att Israel inte har något existensberättigande. Man accepterar inte heller de FN-resolutioner som enligt vår uppfattning skall ligga till grund för en lösning.

Nu är det ju inte så att PLO saknar möjlighet att få fram sina synpunkter, även om organisationen inte får tillfälle att framträda i generalförsamlingen. Det får normalt inte organisationer av PLO:s typ göra. Det är i själva verket ett unikt beslut. Effekten av detta beslut är ju inte bara att PLO får yttra sig, utan framför allt att man ger ett stöd åt PLO:s strävan att bli erkänd som något slags exilregering för palestinierna.

När man frågar vad det finns för anledning att ge ett sådant stöd får man det mycket märkliga beskedet från den svenska regeringen, lämnat av utrikesministern här i kammaren för ett par veckor sedan, att PLO är mest representativt för palestinierna därför att PLO har alla arabstater bakom sig.

Enligt den svenska utrikesministern skall alltså ett antal diktaturstater av olika politisk färg få bestämma vem som representerar palestinierna.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
7 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Det är onekligen en något förvånande synpunkt för att komma från en svensk socialdemokrat. Det rimliga vore väl att man verkar för en lösning som innebär att de människor som det gäller skulle få bestämma vilka som skall företräda dem. Det finns ju inte någon dokumentation för att PLO skulle ha rätt att företräda de grupper som går under den sammanfattande benämningen palestinier.

Det är också märkligt att Sverige ger detta stöd till den organisation vars hela inställning och vars handlande från början till slut har baserats på att staten Israel skall förgöras och att de judar som har kommit till Israel efter 1917 inte skall ha rätt att fortsätta att leva i detta område. Det är ju själva grunden för PLO:s verksamhet. Som man redan har kunnat notera har också FN-beslutet av PLO inkasserats som ett stöd för den linjen och för PLO:s vägran att acceptera FN:s resolutioner.

Över huvud taget kännetecknas den svenska regeringens uppfattning och handlande i Mellanösternfrågan under det år som gått sedan oktoberkriget av en successiv anpassning till de synpunkter som har framförts av arabsidan, och av de mest extrema företrädarna för den. Det började med att dåvarande utrikesministern Wickman vägrade att ta ställning till och ta avstånd från Syriens och Egyptens angrepp i oktober 1973. Det fortsatte med herr Palmes och den libyske premiärministerns gemensamma uttalande om helhjärtat stöd för "befrielseströrelser". I slutet av våren kunde vi notera att den svenska utrikesministern först efter en uttrycklig fråga tog avstånd från de fruktansvärda terroråden i Ma'alot och i Kiryat Shmona. Han kunde inte göra detta utan att samtidigt också angripa Israel för att denna stat försöker oskadliggöra terrororganisationerna. Nu har alltså den svenska regeringen tagit ytterligare ett steg genom stödet åt PLO i FN, och man frågar sig med en viss beklämning: Vad kommer härnäst?

I likhet med herr Siegbahn anser jag att det vore en naturlig följd av de allmänna principer som gäller för svensk utrikespolitik att den svenska regeringen tog avstånd från arabstaternas ständiga försök att i alla möjliga och omöjliga sammanhang få in angrepp och trakasserier mot Israel av det slag som han gav exempel på. Det borde vara helt självfallet för Sverige, med de ambitioner vi har att tala klarspråk i utrikespolitiska frågor, att också göra upp med den typ av politik som arabstaterna bedriver, i stället för att tassa i filtofflor, på ett sätt som är mycket svårt att inte uppfatta som en eftergivenhet för oljeintressena.

Jag vill bara notera, i anslutning till det exempel som herr Siegbahn gav från Interparlamentariska unionens sammanträde i Tokyo nyligen, att folkpartiets företrädare där, Per Ahlmark, talade och röstade emot de resolutioner som riktades mot Israel. I fråga om den resolution mot Sydafrika som herr Siegbahn rätt utförligt gick in på talade Per Ahlmark emot de inslag i den som riktades mot Israel, och när det gällde resolutionen i dess helhet avstod han från att rösta med hänvisning till de inslagen och avgav en röstförklaring.

Herr talman! Den här debatten närmar sig sitt slut. Den har i huvudsak

varit inrikespolitisk, och jag har bara velat framföra de här synpunkterna med hänsyn till det som hänt på senaste tiden i Mellanösternkonflikten. Liksom herr Siegbahn anser jag att de händelserna inte bör få passera obemärkta när vi har en allmänpolitisk debatt i den svenska riksdagen.

I detta anförande instämde herr Wijkman (m).

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Jag vill bara till riksdagens protokoll få noterat att jag delar herr Romanus' uppfattning att PLO inte bort tillerkännas den exklusiva rätten att tala inför Förenta nationernas generalförsamling. PLO skulle ändå ha haft rika möjligheter att i vederbörande utskott i Förenta nationerna få framföra sina synpunkter och krav.

Jag har velat göra den här anteckningen till riksdagens protokoll därför att jag, när jag för ett par veckor sedan som svensk delegat i Förenta nationerna hade att ta ställning till denna fråga på det planet, liksom folkpartiets representant anmälde avvikande mening. Eftersom det inte förs något protokoll där finns detta inte noterat på annat sätt än vad som nu kan göras i riksdagens protokoll.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ansvar för ekonomiskt förtal

Föredrogs justitieutskottets betänkande nr 21 i anledning av motion om ansvar för ekonomiskt förtal.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:196 av herrar Fridolfsson (m) och Nordgren (m) vari yrkats att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag till lagstiftning rörande s. k. ekonomiskt förtal.

Utskottet hemställde

att riksdagen i anledning av motionen 1974:196 gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet uttalat om utredning av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal.

Reservation hade avgivits av fröken Mattson (s), herr Nygren (s), fru Bergander (s), herrar Nilsson i Visby (s) och Lövenborg (vpk), fru Andersson i Kumla (s) samt herr Lundgren (s) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen skulle avslå motionen 1974:196.

Herr NYGREN (s):

Herr talman! Den fråga om ansvar för ekonomiskt förtal som har tagits

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

Ansvar för ekonomiskt förtal

upp i motionen 196 av de moderata riksdagsmännen herrar Fridolfsson och Nordgren är ingen ny fråga för riksdagen. Den har kommit lika punktligt som statsverkspropositionen i riksdagarna sedan den gamla tvåkammarrisdagens tid. Ärendet har också lika punktligt burits fram av moderata riksdagsmän, tidigare högermän.

Motionens krav har även varje år med betydande majoritet avvisats av riksdagen. Men det finns ett undantag i behandlingen av ärendet vid årets riksdag.

För första gången har man nu i justitieutskottet lyckats få en majoritet för bifall till motionen. Där har moderater, folkpartister och centerpartister slutit sig samman och bildat majoritet. Vi som vill avvisa tanken på en lagstiftning mot ekonomiskt förtal har hamnat i minoritet.

Här står nu två intressen mot varandra. Det ena är att utreda en lagstiftning om bestämmelser mot ekonomiskt förtal som skydd mot skadeverkningar som företag kan åsamkas genom sådant förtal. Det andra intresset är att bevara de nuvarande vida gränserna för yttrande- och tryckfrihet.

Kravet på vakthållning mot en lagstiftning som kan hämma och t. o. m. omintetgöra en fri och öppen debatt i bl. a. konsumentupplysningsfrågor präglar också de remissyttranden över motionen som utskottet i år har inhämtat från löntagarnas och pressens organisationer.

Tjänstemännens centralorganisation – TCO – har sagt ifrån att man tar bestämt avstånd från motionärernas förslag. Man anser att nuvarande skydd mot ekonomiskt förtal är tillräckligt, och man uttalar rädsla för att en lagstiftning skulle inverka hämmande på bl. a. arbetstagarorganisationernas företagsupplysning.

Pressens samarbetsnämnd, som är en sammanslutning av Publicistklubben, Svenska journalistförbundet och Svenska tidningsutgivareföreningen, ställer sig bestämt avvisande till motionärernas yrkande. Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker också.

Men det finns en organisation som med stor entusiasm kräver en lagstiftning på detta område. Det är Industriförbundet, som kräver effektiva bestämmelser mot s. k. ekonomiskt förtal. Förbundet ser det väsentliga vara att förebygga publicitetsskador, och man kräver effektiva preventiva åtgärder. Med en något mera tveksam motivering instämmer SACO, Sveriges akademikers centralorganisation, i motionärernas uppfattning att frågan bör bli föremål för utredning.

Vid utskottets behandling har Industriförbundets krav vunnit förståelse bland samtliga borgerliga ledamöter. Jag är inte förvånad över att moderaterna har givit motionens och Industriförbundets krav sitt stöd. Särskilt förvånad är jag inte heller över att centerpartisterna har lyssnat mera till Industriförbundet än till löntagarnas och pressens uppfattning i denna fråga. Men jag vill deklarera att jag har svårt att förstå att folkpartisten herr Westberg i Ljusdal har anslutit sig till den borgerliga majoriteten. Jag hade väntat mig att folkpartiet i denna fråga skulle ha lyssnat mera till pressens och TCO:s mening än till företagarnas.

Nu kan man kanske inom majoriteten finna litet tröst i några myndigheters remissvar över motionskravet. Men särskilt entusiastisk är inte heller deras uttalade mening.

Justitiekanslern t. ex. säger att tillkomsten av en straffbestämmelse onekligen skulle innebära en inskränkning i den fria kritikrätten, men han har ändå stannat för att se motiv för en utredning.

Riksåklagaren säger att han inte har anledning motsätta sig att frågan utreds, och detsamma menar konsumentombudsmannen, som dock gör reservationen att det är nära till hands att avstyrka på grund av konsekvenserna av en eventuell lagstiftning. Näringsfrihetsombudsmannen har sagt ja till utredningskravet.

Remissvaren är inte överraskande. Att Industriförbundet vill driva en lagstiftning mot ekonomiskt förtal har länge varit känt av utskottets ledamöter. Att de stora löntagarorganisationerna och pressens organisationer lika bestämt motsätter sig en lagstiftning är inte heller någon nyhet. Att rättsliga myndigheter skulle ha skäl att motsätta sig en utredning hade väl ingen väntat.

Den majoritet i riksdagen som tidigare år motsatt sig lagstiftningskravet har ansett att s. k. ekonomiskt förtal bör kunna åtkommas som vanlig ärekränkning. Även när det gäller ärekränkning mot kollektiva enheter har det redovisats att brottsbalkens förtalsstadgande tolkas vidsträckt. Ett visst stöd för näringsidkare mot sådant förtal utgör också den 1970 beslutade lagen mot otillbörlig marknadsföring.

Sedan ställningstagandet i justitieutskottet blev känt har flera tidningar reagerat med stor kraft mot tanken på en utredning om ansvar för ekonomiskt förtal.

Dagens Nyheter har direkt vädjat till riksdagens liberaler att överge den borgerliga majoritetslinjen och ge stöd till den socialdemokratiska och kommunistiska reservationen.

Jag är övertygad om att man inte bara inom pressen utan också inom löntagarnas led skulle hälsa med mycket stor tillfredsställelse om riksdagen än en gång avvisade kravet på en utredning i denna fråga.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen vid justitieutskottets betänkande nr 21, som innebär avslag på majoritetens förslag om en utredning om bl. a. de skaderättsliga aspekterna på ekonomiskt förtal.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Som det har sagts tidigare, är det här ärendet en gammal bekant. Min avsikt är att mycket kort framföra några synpunkter.

Redan 1963 uttalade som bekant utredningen om illojal konkurrens

Torsdagen den
7 november 1974

Ansvar för ekonomiskt förtal

och konsumentupplysningskommittén att det var angeläget att frågan angående ekonomiskt förtal bringades till en lösning. I samband med 1970 års lagstiftning om otillbörlig marknadsföring m. m. har från vissa håll framförts synpunkter på att frågan om ekonomiskt förtal borde lösas i detta sammanhang. Departementschefen betonade då att den här frågan inte hörde hemma vare sig i en lag om illojal konkurrens eller i en lag om otillbörlig marknadsföring och att frågan borde tas upp i ett annat sammanhang.

Åren har gått och ännu har det inte hänt något på det här området. Därför anser utskottsmajoriteten att det är angeläget med en förutsättningslös utredning som skall se över frågorna. Jag är den förste att erkänna att detta är mycket komplicerade och besvärliga frågor. Mot den bakgrunden har vi ansett det vara riktigt att riksdagen överlåter åt Kungl. Maj:t att besluta om formerna för utredningens bedrivande.

I förhållande till förra årets reservation, som var undertecknad av de tre icke-socialistiska partierna, är årets majoritetsskrivning från dessa partier mera öppen, och man kräver inte förslag till lagstiftning rörande s. k. ekonomiskt förtal. Det må ankomma på utredningen att så småningom framlägga förslag om på vilket sätt den här frågan kan och bör lösas.

Motionen som ligger till grund för utskottets betänkande har i år remissbehandlats, och vi har här av herr Nygren hört både positiva och negativa synpunkter. Flera tunga instanser har dock tillstyrkt en förutsättningslös utredning. Riksåklagaren har bl. a. sagt att det är fråga om ett svårbedömbart område, där intresseavvägningar och gränsdragningar av olika slag måste göras. En utredning kan klargöra om det är önskvärt och erforderligt med ett ingripande lagstiftningsvägen. Näringsfrihetsombudsmannen har bl. a. sagt att det enligt hans mening föreligger sakliga skäl för att närmare utreda frågan samt att utredningen inte bör begränsas till frågan om kriminalisering av ekonomiskt förtal utan att möjlighet bör ges att överväga problemet i vidare mån. Dessa synpunkter har också utskottsmajoriteten understrukit, och jag vill betona vikten av att hela frågan om ekonomiskt förtal utreds utan att man är bunden till några särskilda förutsättningar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i justitieutskottets betänkande nr 21.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Givetvis uppskattar jag den uppmärksamhet som herr Nygren visade min person. Jag beklagar bara att herr Nygren inte behandlade utskottets betänkande utan talade om något helt annat. Om han studerar betänkandet och tar fasta på vad herr Polstam nyss anförde, så skall han förstå att jag inte är den mörkman, som han ville göra gällande.

Som ekonomiskt förtal brukar betecknas förtal som riktar sig mot en fysisk eller juridisk person – jag ber att få understryka orden fysisk och

juridisk person. Herr Nygren talade om företagen men glömde att det ofta gäller också enskilda människor, omsorgen om den enskilde – och som medför ekonomiska skadeverkningar för den utpekade men inte innefattar angrepp mot någons personliga heder.

Frågan om ansvar för ekonomiskt förtal har gång efter annan varit uppe till behandling i riksdagen. Ofta har det skett i anslutning till tillkomsten av lagar som tangerat detta område. Så var t. ex. förhållandet vid tillkomsten av lagen om otillbörlig marknadsföring, då justitieministern själv redovisade att flera remissinstanser anfört att allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal behövs. Han ansåg dock inte att sådana bestämmelser hade sin naturliga plats vare sig i en lag om otillbörlig konkurrens eller i en lag om otillbörlig marknadsföring utan i stället i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen. Frågan om införande av allmänna bestämmelser i ämnet fick enligt justitieministern tas upp i annat sammanhang.

Tredje lagutskottet, som så småningom fick tillfälle att behandla en proposition med förslag till lag om otillbörlig marknadsföring, delade justitieministerns uppfattning att frågan om ekonomiskt förtal inte borde behandlas i förevarande sammanhang. Och utskottet tröstade sig med att departementschefen var införstådd med att ekonomiskt förtal kan medföra skada för dem som drabbas därav, varför det torde kunna förutsättas att hithörande frågor ägnas tillbörlig uppmärksamhet. Så långt utskottet. Frågan är emellertid fortfarande olöst, och den har även i år tagits upp i en motion som efter remissförfarande har behandlats i justitieutskottet. Och utskottet föreslår att frågan om bestämmelser mot ekonomiskt förtal göres till föremål för en förutsättningslös utredning. Jag vill på denna punkt understryka – vilket också herr Polstam sade – att det alltså gäller en förutsättningslös utredning. En sådan utredning bör avse hela frågan om ekonomiskt förtal i ett vidare perspektiv, varvid även de skadeståndsrättsliga aspekterna liksom frågan om ärekränkning av juridisk person bör komma under bedömande.

Utskottet är medvetet om att det här rör sig om ett svårbedömt spörsmål, där det gäller att tillmötesgå såväl kravet på ett tillfredsställande skydd mot skadeverkningar av ekonomiskt förtal som intresset av att bevara de nuvarande vida gränserna för yttrandefrihet och tryckfrihet. Jag vill understryka att vi i betänkandet säger att det gäller att bevara de nuvarande vida gränserna för yttrandefrihet och tryckfrihet. Det är inte uteslutet att utredningen kan komma att visa att detta är en omöjlig balansgång – jag ber herr Nygren observera det. Men det är angeläget att utredningen får klargöra om något kan göras för att skapa ett bättre rättsskydd på detta område utan att man därför behöver inskränka yttrandefrihet och tryckfrihet.

Kan det vara farligt att göra en sådan kartläggning? Jag har mycket svårt att förstå att det skall behöva medföra alla de risker som man här talar om. Vi finner det angeläget att utredningen får klargöra om något kan göras för att skapa ett bättre rättsskydd på detta område utan

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

Ansvar för ekonomiskt förtal

Torsdagen den
7 november 1974

Ansvar för ekonomiskt förtal

att därför komma i konflikt med yttrandefrihet och tryckfrihet.

Flera av remissinstanserna har varit av samma mening som utskottet och uttalat att det bör utredas om det över huvud taget finns några möjligheter att lösa dessa problem på ett tillfredsställande sätt. Så säger t. ex. konsumentombudsmannen, att det på grund av vissa negativa konsekvenser, som kan följa med en lagstiftning om straff för ekonomiskt förtal, kunde ligga nära till hands att avstyrka motionen, men med hänsyn till att de problem som hänger samman med lagstiftning och ekonomiskt förtal inte tidigare klarlagts vill KO inte motsätta sig att en utredning nu företas. Det är också så vi resonerar. På grund av att dessa problem inte har klarlagts vill vi inte motsätta oss en genomlysning av problematiken.

Näringsfrihetsombudsmannen sammanfattar sitt yttrande på så sätt, att det föreligger sakliga skäl för att närmare utreda frågan om ekonomiskt förtal. Utredningen bör dock inte begränsas till enbart detta utan bör ges möjlighet att överväga problemet i vidare mening. Det är det vi har anslutit oss till.

Justitiekanslern anser det motiverat att en utredning kommer till stånd.

Riksåklagaren anser sig icke ha anledning att motsätta sig en utredning. En utredning kan klargöra om det är önskvärt och erforderligt med ett ingripande lagstiftningsvägen och hur i så fall en lagstiftning bör utformas. Vi delar den uppfattningen. En utredning kan klargöra om det är önskvärt och erforderligt med ett ingripande lagstiftningsvägen och hur en sådan lagstiftning i så fall bör utformas.

Av remissinstanserna är det endast hovrätten över Skåne och Blekinge, Pressens samarbetsnämnd och TCO som går emot utredningskravet. Detta har herr Nygren talat om.

TCO framhåller risken för att en bestämmelse om ekonomiskt förtal kan medföra en oacceptabel inskränkning i pressens nuvarande informationsfrihet och en icke oväsentlig hämsko på konsument- och kreditupplysningen och på arbetstagarorganisationernas företagsupplysning. Men inte heller TCO är säker på att det är fallet. Man säger att det kan vara risker för det. Ja, men det är ju det utredningen skall visa – om sådana risker föreligger! Det är ju väldigt svårt att ha en uppfattning i en sådan fråga innan den är ordentligt utredd. Det har ju aldrig varit princip i riksdagen att ta ställning innan en fråga blivit utredd, alltså innan man genomlyst den problematik det gäller. Också i det här sammanhanget måste det vara riktigt att vänta med ställningstagandet till dess frågan blivit utredd.

Utredningen skall vara förutsättningslös. Vi säger att det är ett svårbedömt område där intresseavvägningar och gränsdragningar av olika slag måste göras. Det gäller främst att skapa klarhet i rättsförhållandena på det här området – ett område som för många är utomordentligt betydelsefullt. Man bör därvid undersöka om det är möjligt att åstadkomma ett bättre rättsskydd utan att därför komma i konflikt med den för oss så viktiga yttrandefriheten och tryckfriheten.

Först en utredning kan visa om det är möjligt att lösa de här problemen, och hur man i så fall bäst löser dem. Jag yrkar därför bifall till utskottets betänkande.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Ansvar för ekono-
miskt förtal*

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle nog vilja rekommendera herr Westberg att gå hem och läsa på betänkandet en gång till. Det som skiljer i årets och fjolårets att-satser – om vi nu håller oss till dem – är i stort sett det att ni i fjol anhöll om en utredning, medan ni i år säger att riksdagen skall ge Kungl. Maj:t till känna att man vill ha en utredning. I texten har ni visserligen skrivit in att utredningen inte bör ha några bestämda förutsättningar. Men samtidigt kräver ni att de skadeståndsrättsliga aspekterna liksom frågan om ärekränkning av juridisk person bör komma under utredningens bedömande. Det är ingenting annat än en beställning precis i likhet med fjolårets – bara med andra ord.

Sedan har jag aldrig någonsin kallat herr Westberg för mörkman. Men jag har sagt att herr Westberg i det här ärendet har lyssnat till Industriförbundet och burit fram Industriförbundets krav och inte lyssnat till vad TCO och Pressens samarbetsnämnd har haft för mening. Dessa organisationer har inte bara tagit avstånd från en utredning. Pressens samarbetsnämnd har sagt att man ställer sig bestämt avvisande till en utredning. TCO har sagt att TCO tar bestämt avstånd från en utredning. Det är klartext som också herr Westberg borde ha kunnat läsa.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vidhåller min mening att herr Nygren bör läsa på bättre. Den stora skillnaden mellan i fjol och i år är att vi i år avstyrker motionen och begär en förutsättningslös utredning som kommer att få visa om det är möjligt att göra någonting för att öka rättsskyddet.

Jag går inte Industriförbundets ärenden, herr Nygren, även om detta förbund kan ha riktiga meningar ibland och anser att denna fråga bör utredas. Jag delar konsumentombudsmannens mening, och jag tycker att jag står på säker grund när jag går tillsammans med den som skall försvara konsumenternas intressen i det här samhället. När KO klart säger ifrån att den här frågan bör kartläggas tycker jag inte att man behöver hesitera inför tanken att låta denna fråga genomlysas så att vi får fastare mark under fötterna om det blir fråga om att ta ställning. Utredningen kommer att visa om det finns anledning att ta ställning.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Nu måste jag faktiskt be att få läsa innantill för herr Westberg i Ljusdal.

I den att-sats som herr Westberg har anslutit sig till står det "att riksdagen i anledning av motionen 1974:196 ger Kungl. Maj:t till känna" osv. Hur kan herr Westberg då påstå att majoriteten har avstyrkt motionen? Jag väntar med mycket stort intresse på en förklaring.

Torsdagen den
7 november 1974

Ansvar för ekonomiskt förtal

Sedan var herr Westberg oförsiktig nog att hänvisa till konsumentombudsmannen, tydligen utan att ha läst vad konsumentombudsmannen har sagt. Jag skall citera ett litet stycke för begrundan. Han säger: "En kriminalisering av ekonomiskt förtal skulle också kunna verka återhållande när det gäller företagens villighet att i reklam lämna uppgifter och ge omdömen om konkurrenternas produkter." Det är bara en av de reservationer som konsumentombudsmannen gör, innan han till sist kommer fram till inte att tillstyrka en utredning utan att inte motsätta sig en utredning. Det är en helt annan sak, herr Westberg.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nygren har deltagit i behandlingen av motionen i utskottet och han har varit med när vi har röstat ned motionsyrkandet. Han kan läsa innantill och konstatera att vi inte har tillstyrkt motionen utan "i anledning av motionen" begärt en förutsättningslös utredning och det är, herr Nygren, någonting annat. Jag tycker att det är ganska klara besked.

Jag ansluter mig till konsumentombudsmannens uppfattning, efter noggrant övervägande, där han pekat på risker och svårigheter som föreligger man där han till slut – därför att frågorna inte tidigare är belysta – kommit fram till att han inte vill motsätta sig en utredning. Och varför skulle då jag göra det?

Herr andre vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Herr FRIDOLFFSSON (m):

Herr talman! Ett rättssamhälle som vårt skyddar den enskilde medborgaren från att ärekränkas. Riksdagen, den lagstiftande församlingen, har ansett att det är nödvändigt att dra en gräns när det gäller rätten att kritisera enskilda individer. Det är förbjudet att utpeka en medborgare som brottsling. Det är förbjudet att lämna uppgifter som utsätter en person för andras missaktning. Detta är i lag straffbart.

Men när det gäller förtal mot ett kollektiv, mot en juridisk person, mot ett företag eller en firma, som medför skadeverkningar för företaget, för dess anställda och för ägaren eller ägarna – alltså s. k. ekonomiskt förtal – saknas bestämda lagregler. Visserligen kan man försöka komma åt den eller dem som sprider oriktiga uppgifter om ett företag eller en persons yrkesutövning genom att åberopa vissa paragrafer när det gäller ärekränkning eller lagen om otillbörlig marknadsföring, men de lagreglerna är otillräckliga och är icke skrivna för ekonomiskt förtal.

Det är redan omnämnt ett par gånger att den här frågan i flera år varit uppe till riksdagens behandling. Jag har i år liksom tidigare tillsammans med min medmotionär, herr Nordgren, aktualiserat frågan i motionen 196. I höst har utskottsmajoriteten – efter många försök att vinna förståelse för detta problem – uttalat sig för en utredning av frågan

om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal.

Flera s. k. tunga remissinstanser har uttalat sig för att en utredning bör företagas. Justitiekanslern, riksåklagaren, näringsfrihetsombudsmannen och konsumentombudsmannen är positiva till att man utreder frågan om att kriminalisera ekonomiskt förtal. Herr Nygrens redogörelse för remissinstansernas svar var rätt besynnerligt så till vida att han noterade respektive remissinstansers tonläge: Industriförbundets remissvar var entusiastiskt, medan övriga tunga remissinstanser var mindre entusiastiska. Jag har aldrig kunnat läsa remissutlåtandena i riksdagen på det sättet, utan jag läser dem rakt upp och ner. Det är ingen uppsluppen läsning, utan det är bara att notera klart och entydigt var vederbörande står. Jag tror att vi skall tänka på det när vi får redogörelserna från de tunga remissinstanser som här har varit positiva till en utredning. Det bör också nämnas att LO uppmanats ge sin syn på den här frågan, men LO kom inte in med något svar – hur man nu skall tyda detta.

En reservation har fogats till utskottsbetänkandet. Socialdemokraterna och vpk-ledamoten i justitieutskottet hävdar i sin skrivning att en lagstiftning i denna fråga skulle begränsa yttrande- och tryckfrihet i sådan grad att man avstyrker en utredning. Det är, herr talman, enligt mitt förmenande ett ohållbart resonemang. Jag har inte hört att någon hävdar att lagen om ärekränkning av en person är ett så starkt ingrepp i yttrande- och tryckfriheten att den borde försvinna ur våra lagregler.

Varför skulle då en lagstiftning om ekonomiskt förtal komma i större konflikt med de här fundamenten i vårt samhälle?

Naturligtvis är jag – det vill jag understryka – medveten om att det här är en svårbedömd fråga. Inte minst tidningsfolk, journalister, upplever frågan som känslig och svårbedömd. Detta vill jag understryka och hoppas att de ärade kammarledamöterna noterar det – i alla fall kan man läsa det i protokollet efteråt.

Man upplever en risk att debatten och upplysningen om konsumentupplysningsfrågor kommer att begränsas. Vi upplever alla yttrande- och tryckfriheten som något ovärderligt i vårt samhälle. Den är något som vi alla verkligen slår vakt om. Men jag tror också att det finns hos svenska folket en klar känsla för rättstrygghet.

Enskilda personer har trygghet mot förtal men icke juridiska personer såsom företag – stora likaväl som små. Företagen åläggs en massa olika skyldigheter. De skall till offentliga institutioner lämna detaljerade uppgifter om det mesta. De har ett hårt tryck på sig när det gäller miljöskydd, produktutveckling m. m. Många av dessa frågor är oerhört viktiga och väsentliga, och det råder inte någon strid om detta. Man varför skall då inte företagen ha det skyddet att grova påhopp och lögnaktiga beskyllningar från vissa tidningar och journalister förbjuds? De som attackerat ett företag genom att sprida falska beskyllningar om företaget eller dess produkter har egentligen ingenting att frukta, men beskyllningarna drabbar företaget och de anställda mycket hårt.

Jag vet, herr talman, att det har blivit en annan inställning i samhället

gentemot företagsamhet. Den tiden är förbi när man lyfte på kepsen för en företagare. Men jag blir ändå litet förvånad när jag hör hur rädda mina debattkolleger är för att sluta upp bakom en företagarorganisation. Om det lämnas korrekta uppgifter så spelar det inte någon roll – herr Westberg i Ljusdal var också inne på den saken – om det är en företagarorganisation som lämnat uppgifterna.

Det är ju så att ett företag inte får bedriva osaklig reklam. Man skall kunna stå för de uppgifter man lämnar – en enligt min mening helt självklar regel. Men jag kan inte begripa att det skall vara fritt fram för dem som vill kasta ut sanningslösa beskyllningar mot en företagare eller mot den produkt eller firma han företräder. Vi har sett många exempel på det under senare tid.

Herr talman! Detta skulle ha blivit en lottningsfråga om allt hade klaffat. Tidningen Expressen har emellertid under de senaste dagarna drivit något av en kampanj i den här frågan mot motionärerna och utskottsmajoriteten. I en artikel häromdagen med rubriken "Fp-rebeller stoppar borgerligt hot mot tryckfriheten" lät man allmänheten veta att det här inte blir någon lottningsfråga. Rubriken får naturligtvis stå för journalistens eller rubriksättarens räkning, men den är i vad gäller hotet mot tryckfriheten i grunden fel. Huruvida den är korrekt i vad gäller herr Ahlmarks röstningsförfarande får vi snart besked om. Skulle påståendet om hotet mot tryckfriheten vara riktigt innebär detta att de som vill förhindra lagstiftning om ekonomiskt förtal anser att tryckfriheten och yttrandefriheten icke existerar i godtagbar form i exempelvis Norge. Där finns redan en lagstiftning om ekonomiskt förtal, och denna har enligt samstämmiga uppgifter därifrån aldrig utgjort något hot mot yttrandefriheten eller tryckfriheten. Det vore underligt om vi inte också här i Sverige kunde få till stånd en lagstiftning om ekonomiskt förtal som innebär att yttrandefrihet och tryckfrihet bevarades men att de grova formerna av förtal av juridiska personer kunde åtalas.

I går hade tidningen Expressen en stor ledare som var direkt riktad mot riksdagsledamöterna. Man uppmanade där riksdagsmännen att välja sida. De skulle antingen välja utskottets linje, vilket innebar att man stöttade företagen och struntade i konsumenterna, eller också följa fp-rebellerna med namngivne herr Ahlmark över till den sida där socialdemokraterna och vpk befinner sig. Det var en grupp som tog konsumenternas parti. Jag tar för givet att det kommer att offentliggöras hur vi röstar i dag, och då skall man alltså kunna avläsa vilka som är konsumentvänliga och vilka som är företagsvänliga.

Man skall naturligtvis inte fästa alltför stort avseende vid dessa – jag höll på att säga – hot, där det dels kastas ut påståenden att tryckfriheten är i fara, dels spelas ut konsumenter mot företag. Jag finner, herr talman, det vara ett tilltag som visar stor okunnighet om det verkliga förhållandet att försöka få allmänheten och även oss politiker att acceptera den tanken att det råder ett motsättningsförhållande mellan konsumenterna och företagen. I vissa situationer är vi ju alla konsumenter. Vad skulle fö-

retagsamheten göra utan konsumenter, och hur skulle konsumenterna klara sig utan företagsamhet?

Frågan gäller, herr talman, till sist: Vad vinner konsumenten på att oriktiga, lögnaktiga uppgifter kastas ut via massmedia? Inte ett dugg. Konsumenterna blir bara villrådiga och undrande.

En saklig, vederhäftig och bred information om varor och tjänster är OK. Naturligtvis skall företagsamheten tåla kritik, hård och berättigad kritik. Det är en sak. Men avsiktligt vilseledande uppgifter vill vi komma åt.

Motionen, de tunga remissinstansernas skrivning och utskottsmajoritetens skrivning går samstämmigt ut på att det är av behovet påkallat att man utreder en lagstiftning om ekonomiskt förtal.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Nordgren (m).

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag ville säga herr Fridolfsson att jag inte alls lagt några personliga värderingar i min återgivning av remissyttrandena, men jag vill betona att det finns en väsentlig skillnad mellan ett remissyttrande, som i en elvasidig bilaga pläderar för en lagstiftning, och ett annat som anført en rad reservationer men till sist säger att man inte vill motsätta sig en utredning.

Vad det här gäller, herr Fridolfsson, är att vi har en annan mening. Vi anser att den nuvarande lagstiftningen är tillräcklig för att utgöra skydd för dem som kan utsättas för ekonomiskt förtal, och att man inte behöver förkväva press- och yttrandefriheten i vårt land.

Herr Westberg i Ljusdal sade i ett tidigare inlägg att det i år stod "i anledning av motionen", vilket skulle innebära avslag på motionen. Får jag då erinra om att det stod exakt likadant i ert yttrande i fjol.

Herr FRIDOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Bara ett par ord till herr Nygren. Jag tycker det är helt ovidkommande om Industriförbundet har skrivit 11 sidor, där man pläderar för hur den här frågan bör lösas, eller om man som justitiekanslern, riksåklagaren, näringsfrihetsombudsmannen och konsumentombudsmannen har skrivit en eller två sidor. Det är frågan det gäller. Sedan spelar det ingen roll hur många sidor ett yttrande omfattar. Vad som är viktigt är vad remissinstanserna framhållit om hur den här frågan bör lösas.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! År efter år motionerar man från konservativt håll om lagstiftning och ändring av tryckfrihetsförordningen för att komma åt s. k. ekonomiskt förtal. Det har aldrig i någon moderatmotion de här åren varit fråga om någon "förutsättningslös" utredning. Det har alltid

Torsdagen den
7 november 1974

*Ansvar för ekono-
miskt förtal*

gällt "utredning syftande till lagstiftning". År efter år har man också i reservationer talat om utredning *och* förslag till lagstiftning. Man tillsätter självfallet ingen utredning om man inte önskar en ny lag och en ändring i grundlagen. "Annars vore den (utredningen) meningslös", sade fru Kristensson i ridsdagsdebatten 1971. "Meningslös" alltså om man inte syftade till lagstiftning. Och en annan av reservanterna frågade så här 1971: "Varför skulle man utreda, om man inte har som syfte att försöka komma fram till en lagstiftning?"

Jag tycker det är en bra fråga. Varför skulle man utreda om man inte hade som syfte att komma fram till en lagstiftning? Det är ju tydligt vad man siktar till. När man nu säger att utredningen skall vara "försättningslös" är det ett försök att tona ner kritiken mot den här tanken. Det har inte lyckats och bör inte lyckas. Låt oss diskutera vad saken *egentligen* gäller.

Den mest utförliga och målmedvetna plädningen för en sådan här lag är, som redan antytts i debatten, Industriförbundets skrivelse till justitieministern i februari 1971. Den skrivelsen har uppenbarligen inspirerat mycket av det moderata tänkandet på området. Jag citerar därför några avgörande meningar ur Industriförbundets framställning:

"Det väsentliga är --- att söka förebygga publicitetsskador --- Efter- som följderna av att en oriktig uppgift lämnas sällan kan förutses uppstå en faresituation redan på spridningsstadiet. Det är detta stadium som bör vara utgångspunkt vid valet av lämpligt korrektiv. Införandet av särskilda straffbestämmelser mot ekonomiskt förtal och ärekränkning av kollektiv synes utgöra den bästa lösningen på problemet.

"Straffbestämmelser skulle få en allmänpreventiv effekt och förmodligen nedbringa antalet skadevällande utsagor. I förekommande fall skulle därigenom den drabbade även kunna få ersättning för allmän förmögenhetsskada. Straffbuden bör omfatta såväl osanna som ogrundade påståenden."

Det här är ganska klart språk. "Publicitetsskador" - det är alltså omdömen i tidningar om företag, deras varor och tjänster, som kan nedbringa försäljningen. Straffbelagt skulle inte bara vara "osanna" omdömen utan också "ogrundade" påståenden. Det gäller att ingripa redan på "spridningsstadiet", alltså förhindra att en tidning trycker sådana omdömen. Och det sker alltså bäst genom straff och skadestånd, så hårda att de avskräcker pressen från att publicera uppgifter av det här slaget.

Det är alldeles uppenbart att för att nå det syftet krävs väsentliga förändringar av lagar och av tryckfrihetsförordningen. Men hur man än skriver de här lagarna kommer det alltid att bli kautschukparagrafer. Vad är t. ex. "ogrundat" påstående om ett företag, en vara eller en tjänst? Skall tidningen *bevisa* att dess värdering är riktig? Får man alltså inte trycka konsumentupplysande artiklar, som är värderande, om man inte på något slags *objektivt* sätt kan bevisa att ens värderingar är hållbara?

Herr Fridolfsson sade nyss att "hård kritik" skall företag klara, men "avsiktligt vilseledande framställningar" skall man inte få föra fram.

Tänk er alla mål i framtiden inför domstolar som skall avgöra vad som är "kritik" och vad som är "vilsledande kritik"! Det blir en väldig godtycklighet som kommer att breda ut sig. Det vore minst av allt en fördel för det rättssamhälle som herr Fridolfsson talade för.

Alla kan förstå vilken hämning en sådan här lag skulle vara för massmediernas aktiva och värderande konsumentupplysning. Det är helt naturligt att pressens organisationer vänder sig mot sådana tankegångar. I sitt remissvar till justitieutskottet är också Pressens samarbetsnämnd mycket klar i sin argumentering. Låt mig citera ur den skrivelse bakom vilken står Publicistklubben, Svenska journalistförbundet och Svenska tidningsutgivareföreningen. Herr Fridolfsson sade att alla "tunga" instanser gick på hans linje. Jag utgår då från att han anser att TCO och Pressens samarbetsnämnd är *lätta* remissinstanser. Jag tar mig ändå friheten att citera ur dess svar:

"I det moderna samhället med dess starka inriktning på produktion och konsumtion är det en viktig uppgift för massmedierna att ge konsumenterna vederhäftig upplysning om varor och tjänster. Denna upplysning kan ske antingen i form av konsumentupplysning, dvs. saklig information om varor och tjänster, eller genom varurecension som återger journalisters personliga värdering. För att så allsidigt som möjligt informera läsaren måste det vara en självklar strävan att bl. a. belysa konkurrensförhållandena.

Vida gränser för yttrande- och tryckfriheten är nödvändiga för att massmedierna skall kunna fullgöra denna viktiga uppgift. En lagstiftning mot ekonomiskt förtal skulle kunna leda till att den konsumentupplysande verksamheten starkt hämmas eller i vissa fall till och med omöjliggörs."

Så långt Pressens samarbetsnämnd. Tjänstemännens centralorganisation går på samma linje. TCO:s remissvar är utomordentligt kärvt i tonen mot moderatmotionen, vilket herr Nygren redan har påpekat.

Och det är tyvärr alldeles klart att den lagstiftning som Sveriges Industriförbund önskar också är målsättningen för de moderater som är efterår motionerar i frågan. Häromåret väckte man en motion som t. o. m. stycke efter stycke var en ordagrann avskrift av Industriförbundets skrivelse, dock utan angivande av källan. Därför är det ett sätt att glida undan kritik när man ibland talar om telefonkampanjer som förtalar företag eller nämner enmansföretag som kan skadas av ogynnsam publicitet. Det är *pressen* det framför allt handlar om, och det har alltid varit exempel från *större företag* som man tidigare hänvisat till.

Jag har gått igenom debatterna från tidigare år för att se på de exempel som brukar anföras från moderathåll. Herr Schött (m) var 1972 starkt indignerad över ett fall från Bofors AB. En f. d. anställd vid företaget hade anmält för konsumentombudsmannen en av Bofors gjord tandkräm och menade att de små plastkulorna i tandkrämen var hälsovådliga. Socialstyrelsen fick utreda ärendet men vidtog ingen åtgärd, vilket inte heller KO gjorde. Men Bofors AB menade att bara *anmälan* till KO hade skadat försäljningen. Man ville ha rättslig prövning och skadestånd, men

Torsdagen den
7 november 1974

*Ansvar för ekono-
miskt förtal*

lagen medger inte det.

Det menade herr Schött var bevis på "hur otillfredsställande lagstiftningen är". Enligt hans mening skulle vi alltså ha en lag och en grundlag där bara en *anmälan* till KO om en vara skulle vara straffbar, om KO inte sedan finner skäl att agera. Det är lätt att föreställa sig hur oerhört försiktig man i så fall i fortsättningen måste vara för att över huvud taget anmäla någonting för opartisk prövning om bara en sådan begäran skulle kunna leda till dryga böter efteråt.

Fru Kristensson (m) gav några andra fall för tre år sedan här i kam-maren. Hon sade att en rad företag vitsordat att de "blivit utsatta för osanna påståenden". Och hon exemplifierade bl. a. med att "man hade stött grekjuntan och alla möjliga liknande påståenden som visade sig vara osanna men där det inte fanns någon möjlighet att få ersättning för den ekonomiska skada som förtälet hade vållat".

Hon syftade tydligen på den kritik som under den grekiska diktaturens tid riktades mot företag som investerade i eller handlade med Grekland på olika sätt. Detta bedömdes av en del debattörer som stöd åt juntan. Och de företagen utsattes för en politiskt grundad kritik för detta, ungefär som vi i dag kritiserar handel med och investeringar i Sydafrika. Några företag svarade då att handeln med Grekland *inte* var stöd åt juntan, att man i stället hjälpte det grekiska folket och att man inte kunde ta politiska hänsyn i sina affärsförbindelser.

Det är en debatt vi lyssnat till många gånger. Men fru Kristensson menar då att de som kritiserat ett företag för ekonomiska förbindelser med grekjuntan skulle kunna straffas för detta, om företaget skadats av den kritiken, och tvingas betala skadestånd om företaget på något sätt kan visa att man lidit ekonomiskt avbräck av debatten.

Jag kan hålla med fru Kristensson om att *om* vi hade en lag om ekonomiskt förtal så skulle vi riskera att de som angripit företag för investeringar i diktaturer åtalas för det. Just därför skall vi *inte* ha någon sådan lagstiftning med en munkorgsparagraf av det slag som fru Kristensson tydligen tänkte sig. Den skulle avsevärt kunna hämma t. ex. den utrikespolitiska debatten här i landet liksom naturligtvis den konsumentpolitiska. Sådana paragrafer blir alltid – jag upprepar det – kautschukartade. De kan nyttjas i syften som var främmande när man skrev lagen, de skapar osäkerhet om vad man får säga och inte säga.

Jag vill utifrån det fall som fru Kristensson tog upp 1971 – om grek-juntan – ställa en konkret fråga till moderaterna. I dag kritiserar många debattörer de företag som har intima ekonomiska förbindelser med Sydafrika. Jag kan föreställa mig att det kan skada en del företag, att deras försäljning här hemma i en del fall kan minska. Anser ni att sådan kritik i så fall skulle vara straffbar och att skadestånd mot kritikerna skulle kunna utdömas? Det ansåg tydligen fru Kristensson när det gällde grek-juntan. Anser ni det också när det gäller Sydafrika? Jag frågar alltså inte alls om ni instämmer i kritiken mot de här företagen eller inte. Jag frågar bara *om* kritiken skall kriminaliseras i lag och i grundlag.

Naturligtvis inser jag, liksom alla andra, att företag ibland kan drabbas av totalt osaklig kritik och lida skada av det. Vissa möjligheter att beivra ärekränkning om persons yrkesutövning och ekonomiska förhållanden finns redan. Visst annat skydd ger 1970 års lag om otillbörlig marknadsföring. Men visst kan det hända att företag skadas av kritik som inte är straffbar. Det händer också ofta att enskilda personer skadas på olika sätt av artiklar som inte heller är åtalbara. Allt detta är utomordentligt beklagligt.

Men det är ett pris vi betalar för tryckfriheten. I den demokratiska och liberala idétraditionen på tryckfrihetens område har en tanke ständigt återkommit. Tryckfrihet och yttrandefrihet måste värnas, inte för att allt som trycks och sägs är riktigt och värdefullt. Åtskilligt är fel, och en del är säkert tarvligt. Men tryckfriheten och yttrandefriheten måste ha vida gränser för att fungera effektivt. Tidningar och enskilda skall inte ständigt behöva fråga sig: Är den här kritiken så objektivt välgrundad att jag kan klara ett åtal, är den här artikeln så försiktigt skriven att jag undviker skadestånd? För om den frågan hänger över tidningsredaktionerna och andra massmedier, har vi i praktiken redan beskurit tryckfriheten och delar av den fria debatten.

Därför måste vi ha en liberal tryckfrihetslagstiftning. Vi skall beklaga de övertramp som den medger men inse att en del av det är ofrånkomligt om vi skall värna för vår demokrati ännu viktigare värden. Jag har därför i alla år röstat mot den lagstiftning, eller utredning om lagstiftning, som man på moderathåll motionerat om. Jag gör det också nu och yrkar bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar Ullsten och Romanus, fru Anér samt herrar Lindahl i Hamburgsund, Sjöholm och Karl Bengtsson i Varberg (samtliga fp).

Herr FRIDOLFFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ahlmark är känd för att inte minst här i riksdagen stå upp till olika samhällsgrupperings försvar. Ofta är det minoriteter i samhället som han slåss för. Jag måste säga att ofta tycker jag att han gör det väldigt bra. Jag har känt sympati för hans engagerade inlägg för vissa folkgrupper. Men nu måste jag ta avstånd från herr Ahlmarks sätt att agera. Man kan nästan säga att han hoppar på hela den svenska företagsamheten. Den har han ingen förståelse för. Herr Ahlmarks inlägg var ju en attack mot företagsamheten – som betyder så fantastiskt mycket för vårt samhälle.

En sådan här lagstiftning ville herr Ahlmark inte vara med om. Följden skulle bli en stor mängd mål i rätten om vad som är ekonomiskt förtal. Men detta är ju ett försvar för att pressen gör sig skyldig till ogrundade påståenden och lögnaktiga påhopp. Det är ju ett kraftigt underbetyg åt svensk press. Jag tror inte den är så osaklig som herr Ahlmark här försöker göra gällande. Han tycks mena att om vi skulle få en lag på det här

området så skulle allt rasa ihop.

Får jag ställa en direkt fråga: Anser herr Ahlmark att det icke råder någon tryckfrihet och yttrandefrihet i framför allt Norge men även i Danmark och Finland, där man har en sådan lagstiftning? Det vore mycket intressant att få ett besked om herr Ahlmark anser att det råder beskuren yttrandefrihet i vårt grannland Norge.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag diskuterar inte den norska lagstiftningen utan den lagstiftning som moderaterna år efter år har föreslagit i motioner och debattinlägg i den svenska riksdagen. Det är här i Sverige som vi lagstiftar och det är de förslag som väcks här som vi skall diskutera.

Herr Fridolfsson uppfattade min plädering för tryckfriheten som att jag "hoppade direkt på den svenska företagsamheten". Detta är nonsens, herr Fridolfsson. Jag har polemiserat mot det här förslaget därför att det skulle leda till kautschukparagrafer och till godtycke i rättstillämpningen. Det skulle hämma konsumentupplysningen i pressen och på andra håll liksom delar av debatt i övrigt.

Jag har tagit upp det fall som fru Kristensson har berört, där kritiken mot vissa företag för att de stött grekjuntan skulle kriminaliseras. Jag har ställt en direkt fråga till moderaterna om motsvarande kritik för investeringar i Sydafrika också skulle bli lagstridig. Jag har förklarat varför man måste ha vida gränser för tryckfriheten om man över huvud taget effektivt skall upprätthålla den. Inga svar på de frågorna från herr Fridolfsson, ingen som helst invändning mot de principiella resonemang som jag här sökt föra.

Jag skulle alltså enligt herr Fridolfsson "hoppa direkt på den svenska företagsamheten". Jag tror att de konservativa motionärerna underskattar företagets möjlighet att klara sig mot kritik som de uppfattar som ogrundad. Företagen har ju möjlighet att genom sina varors kvalitet visa att kritiken är ogrundad. Det finns opartiska instanser för konsumentupplysning som kan ge rättelse och som får publicitet åt sina bedömningar. Det finns möjlighet att med inlägg i tidningar bemöta kritikerna. Det finns ibland chansen att annonsera och lägga till rätta. Många företag har manstarka informationsavdelningar som sannerligen inte ligger på latsidan.

Jag är kort sagt övertygad om att svenskt näringsliv mycket väl klarar den fria debatten och den tryckfrihetsförordning som vi har i dag. Det är en grov underskattning av näringslivets styrka om man tror att en munkorgsparagraf av det slag som vi här riskerar måste införas för att skydda företagen. Ett vitalt näringsliv och en vital debatt inte bara *kan* utan *måste* förenas i en demokrati som den svenska.

Herr FRIDOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Utskottsmajoriteten vill utreda frågan om en lagstiftning i vad gäller ekonomiskt förtal.

Herr Ahlmark ställde en direkt fråga – hur ser vi på en kriminalisering av den kritik som leder till att företag som har affärer med grekijuntan, Sydafrika etc. råkar i svårigheter. Det är det som den föreslagna utredningen skall ge oss besked om. Givetvis bör utredningen också studera grannlandet Norges erfarenheter av den lagstiftning som där finns. Vi åker världen över för att studera andra länders förhållanden – inte minst herr Ahlmark reser jorden runt för att studera förhållandena i andra länder. Vore det då fel, vore det något uppseendeväckande om vi kastade ett öga på hur det norska systemet fungerar – där man redan har en lagstiftning av det slag som vi motionärer förespråkar.

Herr Ahlmark säger: Det där är helt ointressant. Vi skall tala om hur vi skall ha det här i Sverige. – I så fall skall vi sluta med riksdagsresor.

Herr Ahlmark menade att mina synpunkter var nonsens. Det måste jag omedelbart returnera till herr Ahlmark.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Intresserad som jag är av konservativ idédebatt har jag noga gått igenom moderata inlägg på det här området. Då har jag funnit uttalanden av fru Kristensson, som har företrätt moderata samlingspartiet just i debatten om ekonomiskt förtal. Hon hävdade med indignation att det hade riktats kritik mot företag för att de stött grekijuntan, Detta hade skadat företagen, och därför behöver vi en lagstiftning som skyddar företag mot sådan kritik.

Då har jag frågat: Menar ni moderater verkligen att man skall kriminalisera också kritik mot de företag som i dag investerar i eller bedriver handel med Sydafrika? På det svarar herr Fridolfsson, och det är ganska symptomatiskt: det skall vi ha en utredning om, och det får utredningen ge besked om.

Herr Fridolfsson kan alltså inte i dag ge ett klart besked om att man skall få kritisera företag som tidigare stödde grekijuntan och som kanske i dag stöder Sydafrika. Han kan inte ge klart besked på den punkten. Det behöver han en utredning om. Vi som inte behöver en utredning för att ge svar på denna klara fråga bör rösta för reservationen.

Herr NYQUIST (fp):

Herr talman! Jag ansluter mig gärna till herr Ahlmarks uppfattning om lagstiftningsaspekten och de betänkliga konsekvenser som en särlagstiftning mot ekonomiskt förtal kan få. Jag kan i det sammanhanget nämna för kammaren att det för några år sedan gjordes en företagsenkät här i landet. Man gick ut och frågade företrädare för företag hur de såg på frågan om ekonomiskt förtal och om önskade särskilda åtgärder mot ekonomiskt förtal. Det är intressant att konstatera att faktiskt endast drygt hälften av de tillfrågade företagen ville ha en särlagstiftning mot ekonomiskt förtal. Knappt hälften av företagen föredrog av olika skäl snarare aktivare åtgärder av utomrättsliga organ av typ Pressens opinionsnämnd, Allmänhetens pressombudsman och Radionämnden.

Frågan om åtgärder mot ekonomiskt förtal har, som vi alla vet, blivit en lång följetong med många turer och en "bollning" av spörsmålet från det ena utredningssammanhanget till det andra. Det började på allvar med straffrättskommitténs förslag redan i början av 1950-talet, som gick ut på att bestämmelser skulle tas in i den föreslagna brottsbalkens bedrägerikapitel. Jag har följt frågan alltsedan dess.

Av de officiella uttalanden, som gjorts, är det väl bara ett av intresse som inte har nämnts. Den i slutet av 1960-talet sittande konsumentupplysningskommittén tog verkligen seriöst på den här frågan och uttalade i sitt betänkande uttryckligen: "Kommittén vill — — — betona vikten av att konsumentupplysningsaspekten beaktas vid en totallösning av problemet ekonomiskt förtal, vilket utgör en lagstiftningsfråga som det är angeläget att snarast bringa till en positiv lösning." Det har nu inte blivit fallet.

Uttalandet att frågan skulle ägnas "tillbörlig uppmärksamhet", vilket också biträttats av vederbörande departementschef, utskott och riksdag i olika sammanhang, har i varje fall jag uppfattat så att departementet borde göra en kartläggning och översyn av problemkomplexet. Jag tror att man måste göra det förr eller senare.

Som framgår ganska entydigt av en rad remissyttranden är området bemängt med konfliktsituationer och svåra gränsdragningsfrågor. Jag hör till dem — det framgick väl av vad jag inledningsvis sade — som anser att en rättslig reglering av ekonomiskt förtal bjuder på många och komplicerade spörsmål, inte minst på tillämpningsplanet. Bevisfrågorna och skadestandsregleringen kommer att bli verkliga stötestenar. Men att därmed i något slags resignation ge upp innan man ens kartlagt de många politiskt, ekonomiskt och rättsligt så ömtåliga frågorna är att ge oss förtroendevalda ett dundrande underbetyg, för att nu inte tala om det vitsord som måste tilldelas justitiedepartementet.

Jag är alltså inte övertygad om att det behövs en särlagstiftning mot ekonomiskt förtal. Det är möjligt att man med vissa justeringar eller kompletteringar klarar sig med de nuvarande reglerna i brottsbalken om förolämpning och förtal, i marknadsföringslagen och i lagen med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens — som för övrigt är intagen efter bedrägerikapitlet i brottsbalken. Jag vill dock påstå att det nuvarande rättsläget är utomordentligt oklart. Min uppmaning är därför: Stoppa de många turerna vid första bästa anhalt och försök klara ut ett diffust rättsförhållande! Varje klart besked är bättre än svävande utfästelser om översyn i annat sammanhang, oavsett om man kommer fram till ett negativt eller ett positivt beslut i frågan om lagstiftning.

Låt mig så bara ta upp två frågor som stötts och blötts i den allmänna debatten om justitieutskottets föreliggande betänkande med förslag om en förutsättningslös utredning. Dels har det hävdats att utskottsmajoriteten skulle gå storfinansens och Industriförbundets ärenden, dels har det förmenats att även en förutsättningslös utredning är ägnad att äventyra det fria ordet och nagga tryckfriheten i kanten.

Torsdagen den
7 november 1974*Ansvar för ekonomiskt förtal*

Fakta i målet är ju, som tidigare framhållits, att inte bara Industrieförbundet uttalat sig för en utredning utan även JK och NO. Riksåklagarämbetet och KO har uttalat att de inte vill motsätta sig en utredning. En intressant observation i marginalen är att NO vid behandlingen av marknadsföringslagsförslaget 1969–1970 ifrågasatte om brottsbalkens ärekränkingsbestämmelser inte vore till fyllest mot ekonomiskt förtal. I det föreliggande remissvaret säger dock NO, efter att ha redovisat olika fall som han på det ena eller andra sättet haft att göra med, att sakliga skäl talar för att närmare utreda frågan om ekonomiskt förtal. Det är svårt att bortse från NO:s erfarenheter ute på fältet och hans slutsats, som knappast kan ha något att göra med ekonomiska intressen.

En annan faktor av betydelse är TCO:s inställning. I sitt remissyttrande med anledning av marknadsföringslagförslaget anförde faktiskt TCO att allmänna bestämmelser om ekonomiskt förtal måste anses av behovet påkallade och att kvarstående frågor på detta område borde lösas. TCO yttrade följande:

”Enligt TCO:s mening är det viktigt att även annat ekonomiskt förtal än sådant, som berör förhållandet näringsidkare emellan blir föremål för reglering antingen i detta sammanhang” – dvs. i samband med arbetet med marknadsföringslagsförslaget – ”eller i samband med konsumentupplysningskommitténs utredningsarbete.” Att konsumentupplysningskommittén hade uppfattningen att frågan snarast borde bringas till en positiv lösning har jag redan redovisat.

I den nu aktuella remissen har emellertid TCO avstyrkt förslaget med hänvisning till det beaktansvärda skälet att ”en bestämmelse om ekonomiskt förtal kan medföra en oacceptabel inskränkning i pressens nuvarande informationsfrihet samt en icke oväsentlig hämsko på konsument- och kreditupplysningen samt på arbetstagarorganisationernas företagsupplysning”. Ja, den risken är uppenbar, herr talman, men vi har ju redan en lagstiftning som täcker in en del av området, och det gäller då att klara ut var gränserna i själva verket går mellan lagstiftnings- och tryckfrihets- och informationsaspekterna och vad som egentligen händer och har hänt ute i det praktiska livet.

Informationsfriheten och den fria konsumentupplysningen är den självklara utgångspunkten vid varje utredning om ekonomiskt förtal. Men allra minst vi konsumenter kan vara betjänta av ovederhäftiga och osanna uppgifter som ett led i en illvillig förtalskampanj, i vilken inte endast företagarna utan också indirekt de anställda kan drabbas. Då det gäller pressfrihetsfrågorna tror jag att mycket kan klaras ut genom en självsanering, i vilken Pressens opinionsnämnd och Allmänhetens pressombudsman är viktiga länkar i säkerhetskedjan. Och radion har sin radionämnd. Men frågan kvarstår: På vilket sätt beivras de helt klara övertrampen, som pressen själv inte vill kännas vid, och de fall som ligger vid sidan av massmedierna? Och hur klarar man ut de oklara gränsområdena mellan redan befintliga lagkomplex?

Med tanke på de uttalanden, som har gjorts av enskilda riksdagsmän,

har jag grundad anledning förmoda, att justitieutskottets utredningsförslag kommer att falla. Om så sker, hoppas jag föregen del att behandlingen i utskottet och den debatt som har förts här i dag skall bli en signal till att i varje fall departementet nu gör en behövlig översyn. I det här läget biträder jag emellertid utskottets förslag.

I detta anförande instämde herrar Sven Gustafson i Göteborg (fp) och Löfgren (fp).

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Låt mig först ge ett rakt svar på herr Ahlmarks raka fråga: Kritik mot företag som investerar i Sydafrika bör enligt min mening under inga omständigheter kriminaliseras.

Om det i dag hade funnits ett förslag till lagstiftning mot ekonomiskt förtal, skulle jag med all säkerhet icke ha kunnat rösta för det förslaget. Nu föreligger det inget sådant, utan det finns ett förslag från utskottsmajoriteten som – om formuleringen kan tillåtas – uttryckligen icke syftar till lagstiftning. Ett sådant förslag kan jag stödja, och – vad mer är – jag anser mig tvungen att stödja det, men jag måste något motivera detta.

Jag delar icke uppfattningen att företag och juridiska personer bör ha samma skydd som enskilda människor mot det som vi kan kalla yttrandefrihetens avigsidor. Det skall icke ha det i vårt samhälle. Vi måste i dag betrakta företagsamheten som en del av det offentliga, av samhället som sådant. Den är inte ett privat avsnitt av vårt samhälle. Samhället i en annan mening underkastar sig rätt stora obehag och besvär för yttrandefrihetens skull – det är det pris vi betalar för yttrandefriheten – och det, anser jag, får också företagsamheten finna sig i att göra. Den kan icke räkna med samma skydd som vi har rätt att kräva som enskilda personer. Vi måste sätta den fria kritikens krav väldigt högt.

Men redan debatten i dag har i sig enligt min mening visat, att vi nästa gång den debatten skall föras – och den kommer uppenbarligen att föras varje år – behöver ett bättre underlag för den än vi nu har. Det är uppenbart att all remissbehandling och all utskottsbehandling icke förmår förebringa det material vi behöver för ställningstagande i den här besvärliga frågan.

Jag är för egen del rätt övertygad om att den allsidiga och förutsättningslösa utredning som nu föreslås lär komma att visa bl. a. att nuvarande rättsregler i kombination med det system som vi har för utomrättslig prövning och utomrättsliga reaktioner vid övertramp i fråga om yttrandefrihetens gränser räcker ett mycket långt stycke. Jag vill gärna peka på att det alldeles särskilt räcker ett långt stycke till skydd för det som här har kallats enmansföretag och fysiska personer. Men när det gäller sådana företag och sådana personer måste identifikationen mellan person och företag vara så stark att reglerna om kränkning av enskild person bör räcka väldigt långt för att beivra uppenbara övertramp.

Det bör väl också vara klart – och det har herr Nyquist påpekat – att man icke får sätta snävare gränser för konsumentupplysningen. Man får icke kräva att varje kritik av en vara eller en produkt skall vara grundad i den meningen att den skall kunna tekniskt eller vetenskapligt bevisas. Man får inte heller förbjuda subjektiva omdömen om varor. Vi måste ha rätt till detta, annars kringskärs alldeles för mycket en viktig sektor i yttrandefriheten.

Att vi ändå behöver en utredning har jag blivit övertygad om. Vi vet alltså inte riktigt hur rättsläget är, och vi får uppenbarligen heller aldrig riktigt veta det. Det har nämligen blivit en vana att det som kunde ha blivit mål inför domstol i sådana här fall görs upp genom förlikning: Man kan dra slutsatsen att när stora och med juridisk sakkunskap väl utrustade företag går med på att göra avbön och betala skadestånd utan föregående rättslig prövning, så beror det på att man är övertygad om att en rättslig prövning skulle utfalla till den förfördelades förmån. Man skulle inte ta på sig stora kostnader och stora prestigeförluster för att tillmötesgå någon som säger sig vara förfördelad om man inte trodde att en domstol skulle meddela fällande dom.

Men vi får nästan aldrig några klara besked just därför att det inte blir några domar, därför att det inte blir några åtal. Man föredrar att göra upp, bl. a. säkert därför att det ger bättre utdelning i kontanta pengar. Det är en välkänd sak för alla publicister och alla tidningar att många eftersträvar den lösningen – största möjliga ekonomiska gottgörelse – och då avstår från den mera offentliga upprättelsen.

Men detta leder till att vi får dåligt med rättsfall, dåligt med prejudikat. Och det i sin tur är en motivering för att låta en sakkunnig utredning se på detta och ordentligt klargöra vad rättsläget i dag faktiskt är.

Det är klart att det kan sägas att bara i och med att riksdagen begär en utredning så har man därmed också begärt förslag till lagstiftning. Men jag tror inte att den regeln är undantagslös. Det är uppenbarligen så – det har framgått av debatten, senast av herr Nyquists anförande – att det finns ledamöter här i kammaren som anser sig ibland kunna medverka till en utredning utan att därför ha för avsikt att den skall syfta till en viss bestämd lagstiftning. Detta är ett sådant fall. Vi hade i viss mån ett parallellfall för några dagar sedan i en helt annan fråga. På socialutskottets förslag begärdes en utredning av dödsbegrepp, döds- hjälp och sådana ting, och där framgick också uttrycklingen att utskottet icke avsåg att utredningen skulle tillmötesgå motionärers krav på viss lagstiftning. Så nog händer sådant.

Jag tror alltså uppriktigt att en översyn av rättsläget och ett konstaterande – vilket är lika viktigt – av vilka följder för yttrandefriheten som en lagstiftning skulle få kommer att leda till att många som i dag önskar ett förstärkt skydd mot ekonomiskt förtal, på grunder som jag väl kan förstå, blir mer tveksamma än nu om att införa det skyddet.

Vi har, herr talman, sedan 1766 i det här landet dragits med rätt stora olägenheter för samhälle och enskilda och alltså betalat ett rätt högt pris

Torsdagen den
7 november 1974

Ansvar för ekonomiskt förtal

för en tryckfrihet och en yttrandefrihet som kanske är de i sitt slag förnämsta i världen. Det är också nästan alltid så, att när denna yttrandefrihet sätts i fråga eller när det framförs i och för sig goda skäl för att inskränka den, tvingas de som, låt mig säga i alla väder, försvarar yttrandefriheten arbeta med ganska dåliga exempel. När man skall försvara rätten att ge ut böcker och skriva i tidningar, nästan om vad som helst och hur som helst, är det tyvärr så gott som alltid dåliga böcker och dåliga tidningar man tvingats försvara. Men det gör ingenting till saken – det är principen det gäller.

Här nämndes Norge. Det är riktigt att det finns en sådan här bestämmelse i Norge, och jag känner inte heller till något exempel på att den faktiskt skulle ha varit till särskilt men för yttrandefriheten i vårt broderland. Men vad jag vet är att vi i Sverige glädjer oss åt en yttrandefrihetsslagsstiftning som medger större frihet än även våra nordiska grannländers motsvarande lagar – med ett visst undantag för Finland, vilket är ett arv från tiden mellan 1766 och 1809. Detta försprång, som vi nog med viss rätt kan sägas ha framför alla länder i världen, tycker jag vi skall försöka behålla och slå vakt om och inte inskränka.

Man kan uttrycka skillnaden så, att medan all världens presslagar i övrigt har den utgångspunkten, att de är till för att skydda samhälle och enskilda mot pressen, är sedan 1766 den svenska tryckfrihetsförordningens utgångspunkt att skydda pressen mot samhälle och enskilda intressen. Det är en fin distinktion, men den är inte oviktig.

Jag vill därför, herr talman, när jag röstar för att vi i syfte att få ett bättre underlag för debatten skall genomföra den av justitiekottet föreslagna utredningen, ändå ha sagt att jag inte tror att den skall leda fram till en begränsning av yttrandefriheten till skydd mot ekonomiskt förtal.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av fröken Mattson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nygren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitiekottets hemställan i betänkandet nr 21 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av fröken Mattson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 125

Nej – 169

Avstår – 2

Föredrogs justitieutskottets betänkande nr 24 i anledning av motion angående förtal av avliden.

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! Justitieutskottets ställningstagande till min motion om förtal av avliden visar att utskottet är ense med mig om frågans stora vikt.

Från den seriösa historiska forskningens uppgift och rätt, för att inte säga skyldighet, att så långt möjligt är klarlägga förlopp och karaktärer, är den tendens i tiden vida skild, som går ut på att utan respekt för beläggbara fakta smutskasta avlidnas personligheter och förvrida fakta. Falskt och vilseledande börjar man, när ett dylikt förfarande påtalas, åberopa exempelvis författarens, konstnärens skapande frihet. Det är enligt min mening ett fattigdomsbevis om en författare, en konstnär, inte har fantasi nog för att skapa gestalter som han själv ger namn och liv utan tillgriper historiska personligheter. Det senare förfaringssättet vittnar om en andlig omogenhet som yppar sig i snarast infantila trotsreaktioner mot den gamla satsen: Om de döda intet annat än gott. Det för tanken till småpojkar som röker och svär och stolt ser sig omkring med ett: "Titta vad jag kan och vågar!"

Flagranta fall de senaste åren har med beklaglig styrka visat, att man på en del håll inte anser sig vara ställd under ett ovillkorligt, över alla rådande sanningskrav utan självsvåldigt tar sig rätten att smutskasta en död, förolämpa hans minne och såra de människor, organisationer och bygder, till vilka den dödes gärning varit knuten och med vilka hans minne är förknippat.

Herr talman! Ett gammalt ord säger: Där lagen slutar, tar hedern vid. Det är ett fint och värdigt ord, som man borde kunna hoppas skulle äga allmängiltighet i denna tid. Men då hederskänslan för att inte säga anständighetskänslan, gentemot de döda sviker, tvingas man tyvärr vända på uttrycket och säga: Där hedern slutar, tar lagen vid. Den måste göra det, då det enligt min mening är fråga om en moralisk sanering. Jag hoppas därför på en gynnsam lösning av det problem min motion tar upp.

Herr talman! Jag har inte något annat yrkande än justitieutskottet.

Herr LUNDGREN (s):

Herr talman! Fru Åsbrink säger, helt riktigt, i sin motion att människovärde och integritet tillkommer en person även efter döden.

Att vi bestraffar förtal av en avliden beror naturligtvis på den aktning vi hyser för människovärdet. Denna aktning kräver att vi inte tillåter att någon i oträngt mål förtalar en död. Det är ett renlighetsintresse i samhället att ha sådana regler att en enskild inte är rättslös när han inte längre kan försvara sig.

Torsdagen den
7 november 1974

*Upphävande av
lagen om tillfälligt
omhändertagande*

Rättsskyddet åt en avliden bör uppfattas *dels* som en tro på det bestående värdet av intellektuella eller konstnärliga prestationer eller moraliska ställningstaganden, *dels* som ett erkännande av varje enskilds värde alldeles oavsett samhällsställning, prestationer eller moralisk halt. Ett ytterligare motiv för kriminalisering är att ärekränkande beskyllning mot avliden kan innefatta angrepp även mot de efterlevandes ära eller i varje fall mot deras pietetskänsla.

Förtal av avliden är, liksom övriga förtalsbrott, i princip ett målsägandebrott, dvs. det får inte åtalas av annan än målsägande. Kretsen av personer som tillerkäns målsäganderätt har bestämts till att omfatta vissa angivna närstående till den avlidne. Allmänt åtal för förtal av avliden kan dock väckas av åklagare, om åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. När det gäller frågan, vilka som äger rätt att väcka åtal, finner den socialdemokratiska gruppen i utskottet motionärens önskemål betydelsefulla och vill gärna stryka under utskottets deklaration om stor förståelse.

Kungl. Maj:ts ställningstagande bör emellertid enligt god praxis inte föregripas. Utredningen, som är benämnd Ärekränkning, är nämligen för närvarande – liksom de synpunkter som framkom under remissbehandlingen av denna utredning – föremål för överväganden inom justitiedepartementet.

Herr talman! Med denna kortfattade deklaration och kommentar vill jag yrka bifall till utskottets hemställan i betänkande nr 24.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13 Föredrog justitieutskottets betänkande nr 25 i anledning av motioner angående straffsanktionerad tystnadsplikt för tolk.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14 Upphävande av lagen om tillfälligt omhändertagande

Föredrogs justitieutskottets betänkande nr 27 i anledning av motion om upphävande av lagen om tillfälligt omhändertagande.

I detta betänkande behandlades motionen 1974:638 av herr Hermanson m. fl. (vpk) vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde förslag om upphävande av lagen om tillfälligt omhändertagande.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1974:638.

Reservation hade avgivits av herr Lövenborg (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:638 hos Kungl. Maj:t begärde förslag om upphävande av lagen om tillfälligt omhändertagande.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har i sin motion föreslagit upphävande av lagen om tillfälligt omhändertagande. Justitieutskottets majoritet har ansett att den bör vara kvar. De motiveringar som finns i majoritetsskrivningen är bl. a. att det är för tidigt att kunna uttala sig om effekten, att "erfarenheterna är alltför begränsade" etc. Bl. a. mot den bakgrunden kan man alltså inte tänka sig ett upphävande.

Jag kan inte dela den meningen. De invändningar vi framförde när lagförslaget debatterades väger fortfarande lika tungt, och vi anser dessutom att värderingen av lagförslagets effekter har gett nya skäl för vår ståndpunkt.

Jag vågar påstå att vid utskottets diskussion i ärendet kunde man skönja både olust och tveksamhet från flera håll. Inte minst påpekades det att den sociala sidan som förknippats med lagen inte alls fungerat, vare sig i Stockholm eller annorstädes.

När man diskuterade tillkomsten av denna lag framhöll anhängarna i argumentationen att den skulle bli ett verksamt medel för att hjälpa ungdomar på glid. Jag tror ju inte att det är på det sättet som socialt arbete skall bedrivas, men även de som var anhängare till lagförslaget just på grund av dess sociala koppling måste ju känna sig tämligen besvikna i dag, eller hur?

Den s. k. slussningen har ju inte fungerat vare sig i Stockholm eller någon annanstans. Det kunde man konstatera under debatten i utskottet, och den statistik som polismyndigheterna i Stockholm har levererat ger stöd för den kritiken.

Här har man alltså gjort en genomgång av de olika distrikten. Man har tagit reda på hur många som omhändertagits och hur många som slussats vidare. Man kommer då fram till att antalet omhändertaganden med stöd av 3 § i lagen om tillfälligt omhändertagande har skett i totalt 3 851 fall. Antalet omhändertaganden då social utredning ej förekommit är 3 611 fall. Antalet sociala utredningar enligt 6 § har inte skett i mer än 240 fall. I och med den statistiken förfaller ju egentligen huvudskälet till lagen såsom det åberopades i den föregående debatten.

Jag vill emellertid i sammanhanget också deklarerat att jag inte tror på det här sättet att bedriva "socialt arbete". Jag tror framför allt inte på det när det är polisen som i hög grad sköter utredningsarbetet. I utskottets skrivning sägs det ju bl. a. att "med hänsyn till svårigheterna att framför allt på mindre orter åstadkomma en fungerande jourverksamhet torde det emellertid vara nödvändigt att i en del fall utredningen utförs eller i vart fall påbörjas av polispersonal". Att polisen utför sociala utredningar kan ju inte vara riktigt, och det är inget uttryck för någon aversion mot polisen om man säger detta. Det är inte dess arbetsuppgifter.

Vad som nu sker är ju att man inriktar sig på symptomen, inte på

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Upphävande av
lagen om tillfälligt
omhändertagande*

Torsdagen den
7 november 1974

*Upphävande av
lagen om tillfälligt
omhändertagande*

orsakerna till viktiga samhällsproblem. Det är med åtgärder på det socialt förebyggande området såsom insatser för bättre fritidsmöjligheter, för uppväxtmiljön, för bostaden och för arbetet som man kan komma någon vart. Det är viktigare att syssla med det än att konstruera nya lagar som ger polisen ökade möjligheter att ingripa.

Vi har vänt oss mot lagförslaget av flera skäl. Vi är tveksamma till den utredning om personliga förhållanden som 3 § i lagen ger anledning till. Avsikten med den utredningen skall vara att utröna om den omhändertagne är i trängande behov av hjälp eller stöd från samhällets sida. Statistiken visar dessutom att väldigt många plockas in men att inte särskilt många utredningar företas.

För dem vilkas förhållanden blir utredda kan det naturligtvis få vissa konsekvenser. Vi ifrågasätter verkligen om ett sådant här tillfälligt omhändertagande av någon som "stör allmän ordning" skall vara skäl för en utredning. Att bli föremål för en sådan innebär att man hamnar på ett papper. Det har visserligen sagts att det handlar om ett s. k. arrestblad som inte är avsett för registerändamål, men någon vattentät garanti för att det inte används på annat sätt finns inte.

Man får inte underlätta möjligheterna att plocka in folk i arrester, och det gör den nya lagen. Och ingen kan bestrida att den främst drabbar människor som redan har det besvärligt, de s. k. underprivilegierade grupperna i samhället.

Termen störande av allmän ordning är också ett begrepp som kan tolkas olika, beroende på vem som gör tolkningen. I länder som justitieutskottet nyligen har besökt har man inge sådan lag. Och jag skulle tro att det annorlunda beteckande som utlänningar ofta har skulle ge polisen i andra länder väldigt mycket jobb, om den svenska lagen om tillfälligt omhändertagande skulle tillämpas där. Man sjunger mera, är mera högljudd och har över huvud taget ett annat uppträdande på offentlig plats. Som vi vet hamnar numera många utlänningar av olika omständigheter i Sverige, och det är självfallet att de beter sig som hemma och kan tyckas störa vad som faller inom begreppet allmän ordning.

Sedan kommer ett annat element in i bilden, som i varje fall tillskyndarna av lagen inte antydde något om när den förbereddes, nämligen att den kan användas och har använts mot demonstranter. I friskt minne har vi väl alla det intermezzo då Östermalmspolisen i Stockholm beordrade gripandet av tio grekiska invandrare som hade demonstrerat mot fascistjuntan i Aten. Då stödde sig poliskommissarien i fråga just på lagen om tillfälligt omhändertagande. Han hävdade att den skulle tillämpas därför att det enligt hans uppfattning rörde sig om störande av allmän ordning. Men alla vet att dessa greker gjorde en mycket okonventionell demonstration mot den dåvarande grekiska fascistjuntan, och för dem blev det naturligtvis en chock när svenska polismyndigheter gjorde en aktion, som de facto uppfattades som en solidaritetsyttring för juntan.

Vi anser att bl. a. den incidenten ytterligare bekräftar våra tidigare

framförda invändningar mot denna nya mycket tänjbara lag, som ytterligare kan skärpa förhållandet mellan polis och allmänhet.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag på justitieutskottets hemställan i betänkande nr 27 och bifall till reservationen.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Lagen om tillfälligt omhändertagande tillkom efter brottskommissionens förslag att flytta över bestämmelserna från polisinstruktionen till en särskild lag. Detta skedde så sent som 1973 och lagen trädde i kraft den 1 oktober samma år. En viss nyhet i den särskilda lagen var att man nu bl. a. tog in regler om befogenheten att under speciella förhållanden omhänderta barn som är under 15 år och föra dem i första hand till hemmen. En annan nyhet var föreskriften att utredning skall göras beträffande dem som omhändertagits med stöd av 3 § och avse hans eller hennes personliga levnadsförhållanden. Men det skall ske bara i den mån behov av sådan utredning kunde anses föreligga. Den utredningen skall sedan i första hand göras av företrädare för social myndighet.

Herr Lövenborgs inlägg i dag var i viss utsträckning en upprepning av vpk:s argumentering 1973. Jag minns också mycket väl debatten då när man från vpk hävdade att lagen ger polisen befogenheter att mer eller mindre godtyckligt ingripa mot dem som på något sätt avviker från det vanliga. Det var då – och är det inte mindre i dag – en tråkig beskyllning mot en hel yrkeskår som arbetar lojalt i samhällets tjänst och till medborgarnas bästa. Polismännen är helt vanliga medborgare som vi andra med samma rättigheter och samma skyldigheter. De är väl utbildade och kommer av allt att döma att få ännu bättre utbildning efter hand. Ingenting talar för att den här yrkesgruppen skulle ha sämre omdöme än andra yrkesgrupper eller andra människor. Poliserna har att följa de lagar och bestämmelser som stiftas bl. a. i det här huset, och de gör det också. Gör de det inte kan det komma att bedömas som tjänstefel och beivras i vanlig ordning.

Rikspolisstyrelsen fick i uppdrag att utfärda tillämpningsföreskrifter beträffande denna lag om tillfälligt omhändertagande och gjorde det också redan den 14 september 1973. För att tillämpningen av den här mycket känsliga lagstiftningen skulle kunna ske utan problem utbildades genom rikspolisstyrelsens försorg instruktörer för lokal utbildning inom varje polisdistrikt. På så sätt fick praktiskt taget varje polisman, i varje fall de som kunde komma i kontakt med just denna lagstiftning, del av hur den skulle tillämpas.

Herr talman! Jag skall citera de här tillämpningsföreskrifterna i viss utsträckning beträffande 3 § för att visa hur angelägen rikspolisstyrelsen varit och är för att rätt tolka och tillämpa vad regering och riksdag avsett så att tjänstgörande polismän kan handla riktigt.

”Ett omhändertagande med stöd av 3 § kan föranledas av såväl straffbelagda som icke straffbelagda handlingar. Befogenheten för varje po-

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Upphävande av
lagen om tillfälligt
omhändertagande*

Torsdagen den
7 november 1974

*Upphävande av
lagen om tillfälligt
omhändertagande*

Polismannen att på detta sätt ingripa utgör ett viktigt hjälpmedel i arbetet att upprätthålla allmän ordning och förebygga brottslighet. Ett omhändertagande får dock inte ske om inte alla förutsättningar därför klart är för handen. Stora krav ställs på polismannens omdöme. Detta är särskilt fallet då ett frihetsberövande ifrågasätts för att tillgodose syftet att upprätthålla allmän ordning. Det måste å andra sidan beaktas att ett omhändertagande, även om det är tillfälligt, innefattar ingrepp i medborgarens grundlagsenliga rätt till personlig integritet och därmed i en viktig medborgerlig rättighet.

Som en grundläggande förutsättning för ett omhändertagande av ordningsskäl gäller att någon genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna. Det är alltså fråga om ett uppträdande som innefattar angrepp eller fara för angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller eljest från allmän synpunkt. Polismannen äger sålunda inte att med stöd av bestämmelsen ingripa för att upprätthålla ordning exempelvis i en lägenhet. Däremot kan paragrafen åberopas även på privat område när det gäller att avvärja straffbelagd gärning. I båda fallen äger polismannen bruka nödvändigt våld för att genomföra tjänsteåtgärden. Våldets omfattning måste dock alltid vägas i förhållande till det intresse som skall skyddas.

Frågan huruvida ett visst uppträdande stör den allmänna ordningen får inte avgöras från den begränsade synpunkten av vad som för den enskilde polismannen framstår som obekvämt eller olämpligt. Den måste avgöras efter vad som för allmänheten eller eljest ur allmän synpunkt framstår som anmärkningsvärt och störande. Enbart den omständigheten att en person vägrar åtygda polismands tillsägelser innebär sålunda inte i och för sig att han stör den allmänna ordningen. Det avgörande i ett sådant fall är vilka följder från ordningssynpunkt som en bristande efterrättelse kan antas medföra.

I de fall då ett störande av eller omedelbar fara för allmän ordning är för handen, gäller som ytterligare förutsättning för omhändertagande att ingripandet verkligen är nödvändigt för ordningens upprätthållande. Denna grundförutsättning framgår av bestämmelsen i 16 § PI om tillvägagångssättet vid utförandet av tjänsteåtgärd, nämligen att polisman aldrig får använda strängare medel än förhållandena kräver utan alltid i första hand bör söka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar.

Bestämmelsen i 3 § bör även kunna tillämpas t. ex. i fall då någon uppträder påverkad av alkohol eller narkotika i en sådan miljö eller i sådant sällskap att polismannen har grundad anledning räkna med att t. ex. en fortsatt ölförtäring sannolikt skulle leda till ett direkt lagbrott. De samlade preventiva och humanitära synpunkterna torde här kunna tillmätas en sådan avgörande betydelse att ett omhändertagande framstår som motiverat."

Detta var ett litet utdrag av de anvisningar som rikspolisstyrelsen har utfärdat med stöd av 3 § lagen om tillfälligt omhändertagande. Det visar

hur ambitiös man är från polisens sida att verkligen gå samhällets ärenden. I denna lagstiftning ligger en önskan att från samhällets sida hjälpa människor som kan behöva hjälp. Den ambitionen har man bevisligen också från polisens sida.

Huruvida den här lagen hittills har haft avsedd effekt när det gäller hjälpsatser åt personer som omhändertagits tillfälligt med stöd av just denna lag är det alltför tidigt att ha någon mening om, även om den aviserade utvärderingen av rapporterade omhändertaganden för ordningsstörande uppträdande i Stockholms polisdistrikt nu har kommit. Herr Lövenborg åberopade ju den. Det är intressanta uppgifter som där redovisas, men de kan strängt taget inte jämföras med någonting annat, eftersom det är första året som lagen varit i kraft. Betydligt intressantare blir utvärderingen om ett eller ett par år. Då har vi ett bättre jämförelsematerial både lokalt och regionalt. Vi vet genom denna utvärdering ingenting om hur det är i andra delar av landet. Berörd personal, polis- och socialvårdspersonal, har då fått mer erfarenhet och rutin i detta arbete. Skulle det om ett eller annat år visa sig att lagen måste ändras bör det då också finnas ett bättre underlag för en sådan åtgärd än nu efter så här kort tillämpningstid.

Herr talman! Jag nöjer mig med detta och yrkar bifall till justitieutskottets hemställan i dess betänkande nr 27.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Herr Polstam har stort förtroende för de enskilda polismännens omdöme, och det är kanske naturligt. Han citerade också tillämpningsreglerna, som ju är många. Kvar står i alla fall att det är den enskilde polismannen som har ansvaret för att tolka hur lagen skall tillämpas och att avgöra vad som är störande av allmän ordning. Det är ju inte upp till allmänheten att tolka detta.

Det sägs ofta av lagens försvarare att den egentligen inte innebär någonting nytt utöver den polisinstruktion som tidigare gällde och som gav möjligheter att upprätthålla allmän ordning bl. a. genom tillfälligt omhändertagande. I det sammanhanget måste man fråga sig: Om möjligheterna redan fanns, varför skulle man då skapa en ny lag? Det är klart att en ny lag har större tyngd och dignitet än polisinstruktionen, och det kan vara betänkligt. Men det är ju inte bara detta, utan lagen om tillfälligt omhändertagande innebär att man gick en liten bit längre, bl. a. i 3 §, som skall utgöra motivering för utredning om personliga förhållanden osv. Den omhändertagne hamnar alltså i pappersluntorna med namn och allt, vilket kan användas som ett misskötsamhetskriterium.

Herr Polstam måste väl hålla med om att den s. k. slussningen till sociala myndigheter inte alls har fungerat, och därmed försvinner ett av huvudmotiven för lagen. Det visar bl. a. den statistik som polisen i Stockholm har ställt till förfogande.

Det finns ingenting att jämföra med, säger herr Polstam, därför att

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Upphävande av
lagen om tillfälligt
omhändertagande*

Torsdagen den
7 november 1974

*Upphävande av
lagen om tillfälligt
omhändertagande*

lagen har gällt under så kort tid. Men det man kan jämföra är i vart fall antalet omhändertagna och hur många som gått vidare till den s. k. sociala slussningen.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Herr Lövenborg säger att den enskilde polismannen har ansvaret för tolkningen av bestämmelserna. Självfallet, det har han i fråga om alla lagar som han är satt att övervaka. I annat fall skulle vi inte våga släppa ut honom på egen hand. Vi måste lita på att man med hjälp av utbildning och information kan få självständigt arbetande personal.

Möjligheter till omhändertagande fanns redan förut i polisinstruktionen, säger herr Lövenborg, och det är alldeles riktigt. Men när brottskommissionen undersökte de här frågorna visade det sig att det var ett ganska meningslöst omhändertagande som gjordes enligt polisinstruktionen, för det följdes aldrig upp. Personer omhändertogs och var inne på polisstationen, i vissa fall bara några minuter och i vissa fall någon timme, och därefter hände ingenting. Just behovet att omhänderta en person är det första tecknet på att han kan behöva hjälp, och därav kom bestämmelsen om att det också skulle göras en utredning, i första hand genom de sociala myndigheterna, eftersom det då som regel är fråga om sociala problem.

Att slussningen till de sociala myndigheterna inte har fungerat i Stockholm kan man visserligen dra vissa slutsatser av, men jag upprepar vad jag sade: Lagen har varit i tillämpning under ett år, och det har varit en kort inkörningstid. Läser man promemorian mycket noga, kan man också finna motiveringar till att det inte har blivit så många som slussats över till sociala myndigheter. Jag förmodar att med den uppföljning som nu sker kommer vi att få uppleva ett annat resultat till ett annat år.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Jag vill betona att det inte bara är i Stockholm som den sociala slussningen inte har fungerat, utan det finns andra delar av vårt land där man har gjort precis samma iakttagelser. Det går naturligtvis att försvara varje ny lag med mer eller mindre fyndiga argument, men jag tycker att man i ärlighetens namn måste säga att ett av huvudargumenten vid lagens tillkomst har försvunnit, eftersom kontakten med de sociala myndigheterna inte fungerar.

Jag betvivlar inte att justitiekottets ledamöter, herr Polstam och andra, präglas av en ärlig vilja att försöka få bukt med sociala missförhållanden, men den ambitionen motverkas mycket ofta av den snedvridna satsningen på det polisiära området, som tar hand om resurser som egentligen borde läggas på förebyggande verksamhet.

Det fanns en lösdrivarlag en gång i världen. Den hjälpte inga människor i nöd och hade ingen förebyggande effekt, men den gav polisen lagliga möjligheter att ingripa mot människor som hade det svårt. Den nya lagen

om tillfälligt omhändertagande har heller ingen social mission att fylla, men den kan krångla till det för människor och bädda för polisiärt godtycke på mycket lösa grunder.

Självfallet är jag medveten om att man måste ha någon ordning på gator och torg, men vi skall akta oss för att komma in i den situation som Albert Engströms koling beskriver ungefär så här: Är man god och glad inne så åker man ut, och är man god och glad ute så åker man in.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Om det här arbetet, herr Lövenborg, under den första tiden inte har fungerat så som vi hade önskat, tycker jag inte att det skall vara en anledning till att vi inte skall fortsätta med det och vänta oss ett bättre resultat när personalen fått mera erfarenhet.

Att sedan ta upp lösdrivarlagen i det här sammanhanget tycker jag faktiskt är ganska olämpligt. Vi har väl över huvud taget fått en helt annan samhällsinställning sedan lösdrivarlagens dagar. Den är en förlegad historia. Jag tycker att vi inte skall dra in den i diskussionen om lagen om tillfälligt omhändertagande.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Lövenborg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lövenborg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 27 röstar ja.

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Lövenborg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lövenborg begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	273
Nej	–	16
Avstår	–	5

§ 15 Föredrogs

Justitieutskottets betänkanden

Nr 28 i anledning av propositionen 1974:95 med förslag till lag om nordisk vittnesplikt m. m.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Upphävande av
lagen om tillfälligt
omhändertagande*

Nr 29 i anledning av propositionen 1974:124 med förslag till lag om visst stöldgods m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 16 Förhållandet mellan kyrka och stat

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 37 med anledning av motioner rörande förhållandet mellan kyrka och stat.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:39 av herr Sjöholm (fp) vari hemställdes att riksdagen beslutade att hos Kungl. Maj:t begära att förslag i kyrka-stat-frågan snarast förelades riksdagen.

1974:349 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde förslag om kyrkans skiljande från staten samt

1974:728 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att en utredning tillsattes med uppdrag att i enlighet med de i motionen angivna riktlinjerna framlägga förslag till reformer beträffande svenska kyrkans interna organisations- och arbetsförhållande.

Sistnämnda motion hade remitterats till kulturutskottet och därefter överflyttats till konstitutionsutskottet.

Utskottet hemställde

att riksdagen förklarade motionerna

1. 1974:39 och 1974:349,

2. 1974:728

besvarade med vad utskottet i betänkandet anför.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar Werner i Malmö (m) och Björck i Nässjö (m) vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen skulle

1. avslå motionerna 1974:39 och 1974:349,

2. ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anför med anledning av motionen 1974:728.

2. av herr Berndtson (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen skulle

1. med anledning av motionen 1974:39 och med bifall till motionen 1974:349 hos regeringen begära förslag om kyrkans skiljande från staten.

2. avslå motionen 1974:728.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden

1. av herrar Boo, Fiskesjö, Jonnergård och Nordin (samtliga c),
2. av herr Lindahl i Hamburgsund (fp).

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Det stora utredningsarbete om kyrkans framtida förhållande till staten som utfördes under åren 1958–1972 har som bekant inte resulterat i någon proposition. Med något av sårad stolthet lade regeringen hela frågan på is i mars 1973 när ett par riksdagspartier öppet hade deklarerat att de inte kunde ansluta sig till beredningens förslag om ett organisatoriskt särskiljande av kyrkan och staten.

I samma uttalande lät regeringen också meddela, att det inte kunde bli tal om några mer djupgående reformer för kyrkans vidkommande, utan det fick bli vid det gamla.

Resonemanget är ganska underligt. Nog är väl principfrågan om kyrkans förhållande till staten ett spörsmål för sig och kyrkans behov av interna reformer för sitt arbete ett annat. Det finns inte några motiv för en sådan koppling mellan de båda problemkomplexen. Det är klart att det finns reformuppgifter som berörs av den principiella frågan om kyrkans förhållande till staten, t. ex. vem som skall vara huvudman för begravningsväsende, folkbokföring osv. Men detta är inte i den meningen interna frågor, som berör kyrkans inre liv och arbete. Det finns emellertid en rad andra frågor, som inte behöver beröra den principiella frågan. Man kan ivra för de reformerna vare sig man ansluter sig till ett samband mellan eller ett särskiljande av kyrkan och staten. Därför kunde mycket väl dessa reformer särbehandlas.

Ett uppskov med en sådan behandling på obestämd tid fram till kanske mitten av 1980-talet finner jag dels ekonomiskt ansvarslöst, dels föga hänsynsfullt mot kyrkan – och därmed också mot övriga samfund.

Utredningsarbetet – det största som väl någon gång ägnats en fråga – har varit lika dyrbart som omfattande. Mycket av det ofantliga material som man har grävt fram är värdefullt och skulle kunna komma till god nytta i nuläget, men ju längre tiden lider desto mer inaktuellt blir stora delar av materialet. Och det finns ingen saklig grund för uppskov med utredningen av den nämnda typen av reformer. Man har mer en känsla av att regeringen ville trilskas då den avvisade också interna reformer av djupgående slag när nu inte riksdagspartierna, och i viss mån inte heller svenska kyrkan, ville godta den principiella lösning som utredningen presenterade. Regeringens beslut därvidlag är också föga hänsynsfullt mot kyrkan. Reformarbetet har ju praktiskt taget stått still under alla åren sedan kyrka–stat-beredningen begynte sitt arbete i slutet av 1950-talet. Vi vet hur det år efter år väckts motioner som på något sätt berört kyrkan och som avslagits med hänvisning till kyrka–stat-beredningens arbete. Skall vi nu behöva vänta kanske ytterligare tio år innan reformarbetet kommer i gång, måste regering och riksdag anses ha gjort sig skyldiga till en oförsynthet gentemot svenska kyrkan.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Förhållandet
mellan kyrka och
stat*

Vilken annan samhällsinstitution har i allt fått bli fixerad vid det gamla under så många år och i en tid då samhällsutvecklingen går så snabbt? Kyrkan beskylls ofta för konservatism och stelbenthet – den hänger inte med i tiden, anpassar sig inte efter de nya kraven, osv. Ja, så måste det ju bli när kyrkan i väsentliga avseenden förhindrats att förnya sig. Jag menar att regeringen använder sin makt över kyrkan på ett sätt som riksdagen borde reagera mot.

I utredningen om kyrkans framtida förhållande till staten talades det som bekant i slutbetänkandet mycket om religionsfrihetsfrågan. Religionsfriheten ansågs vara ledmotivet för hela utredningsarbetet, den slagruta man använde för att komma åt de friska vattenkällorna. Frågan gavs föga relevant en kraftig överbetoning. Man frågade sig ibland i debatten om vi hade det bättre eller sämre än i öststaterna vad gäller religionsfriheten. Frågan har nu tonats ned avsevärt. Inte minst har därvid kommun- och kyrkoministern Hans Gustafssons inlägg bidragit. Han är inte på samma sätt som sin företrädare fixerad vid religionsfrihetsfrågan utan har i stället tagit upp den praktiska jämlikhets- och rättvisefrågan i förhållandet mellan samfunden. Det tycker jag är ett riktigt grepp, som ger hopp inför ett närmande i framtiden. Men ett allt längre uppskov vad gäller kyrkans interna reformer kan bli en religionsfrihetsfråga, om staten utövar ett ogrannlagt tryck genom att hindra ett reformarbete inom kyrkan.

Vi har från moderata samlingspartiet motionerat om en utredning av de reformer som nu är nödvändiga för kyrkans interna liv. Reformerna är redan i viss mån behandlade i den stora utredningen. Egentligen är det därför mera fråga om en inventering och en prioritering. Vi finner nu som tidigare ingen anledning att godta den totala organisatoriska separation mellan kyrkan och staten som beredningen har föreslagit. Därför avvisar vi de bägge motioner 1974:39 och 1974:349 där man yrkar på en sådan lösning. Men detta principiella ställningstagande behöver inte på något menligt sätt beröra den föreslagna utredningen om nödvändiga interna reformer. Vare sig kyrkan skiljes från staten eller ej är det ostridigt, att kyrkan själv bör besluta om t. ex. den nya Bibeleditionen. Det må väl vara en gemensam mening att den inte bör gillas och stadfästas av Olof Palme utan snarare av ärkebiskopen – om nu inte Konungen kan komma i fråga. Det sistnämnda blir förvisso en uppgift för nästa års kyrkomöte att pröva. Eller låt oss ta de kyrkliga böckerna. Vi är väl helt överens om att dem bör kyrkliga organ bestämma över, liksom över gudstjänstformerna och mycket annat.

Det är också ostridigt att en mera demokratisk uppbyggnad av den kyrkliga organisation som beslutar om kyrkans evangelisatoriska och diakonala verksamhet är nödvändig. Det är ett synnerligen angeläget önskemål, och det kan också realiseras helt oberoende av hur man ställer sig till principfrågan om kyrkans slutliga förhållande till staten.

Vidare är det ostridigt att de fria samfunden måste få ett med kyrkans likvärdigt samhällsstöd. Det har inte skett.

Torsdagen den
7 november 1974

*Förhållandet
mellan kyrka och
stat*

Nu menar utskottets majoritet att tiden inte är mogen, utan man vill i "lugn och avspänd atmosfär" låta berörda grupper fortsätta diskussionen. Jag finner det vara fromma önskningar, och jag vill inte förmäna utskottet den fromheten, men jag har liksom på känn att ju längre man drar ut på frågan, desto färre förutsättningar finns det för denna lugna och avspända atmosfär.

Man hänvisar också till ärkebiskopens arbetsgrupp som håller på med de här frågorna, och det låter ju gott och väl. Men säkert kommer betänkandet från den utredning som ärkebiskopen har initierat att av myndigheter och politiker betraktas som en partsinlaga, vilket det också är om man ser på utredningens sammansättning. Man har också fått veta att sekreteraren i den utredningen, stiftssekreterare Stolt i Västerås, har framfört sin tveksamhet till kulturutskottet, där vår motion först hamnade och där jag tycker att den skulle ha förblivit. Den behandlar inte någon specifik konstitutionell fråga.

Sekreteraren nämner just att arbetsgruppen upplever det som en oviss faktor att inte veta hur långt man kan vilja gå från statens sida. Vi känner behov av kontakt, säger han och fortsätter: "Eftersom det är fråga om två parter – staten och kyrkan – är det svårt för den ena parten att göra upp ett reformprogram utan någon förankring hos den andra parten. Om man agerar helt fristående kan resultatet lätt bli att situationen blir ännu mera låst än tidigare." Och det är vad man kan förmoda. Det blir förmodligen inte någon lugn och avspänd atmosfär, utan debatten kan i stället komma att polariseras. Därför finner jag det välmotiverat att man redan på nustadiet tillsätter en utredning, sammansatt av både politiker och representanter för kyrkan. Detta har vi föreslagit i moderatmotionen 1974:728 och med anledning av den har vi skrivit reservationen 1, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Därest riksdagspolitiken underordnas partiernas program finns det i riksdagen majoritet för att skilja kyrkan från staten. Vänsterpartiet kommunisterna har den inställningen och fullföljer den konsekvent. Socialdemokraterna talar i sitt partiprogram om att förhållandet mellan staten och kyrkan skall regleras "i enlighet med demokratins och religionsfrihetens principer", och detta bör väl tolkas som kyrkans skiljande från staten. Folkpartiet hade nyligen ett landsmöte som tog ställning i frågan, och majoriteten uttalade sig för att skilja kyrkan från staten.

Så långt förefaller saken vara klar. Går vi däremot till konstitutionsutskottets betänkande så är läget ett annat. Det är endast vänsterpartiet kommunisterna som förordar kyrkans skiljande från staten. Socialdemokraterna tillsammans med centern och folkpartiet vill inte göra något nu utan sitter och väntar på något som man kallar lugn och avspänd atmosfär. Pressad av att landsmötets protokoll knappast hunnit mer än justeras fogar folkpartisten herr Lindahl i Hamburgsund till konstitu-

Torsdagen den
7 november 1974

*Förhållandet
mellan kyrka och
stat*

tionsutskottets betänkande en liten brasklapp i form av ett särskilt yttrande vari han säger – egentligen ingenting!

Frågan om kyrkans skiljande från staten har länge stått under debatt. Nytt material har framlagts av stat-kyrka-beredningen, som under 1972 lade fram sitt betänkande Samhälle och trossamfund. Många förväntade att regeringen skulle lägga fram en proposition grundad på beredningens ställningstaganden. Så blev emellertid inte fallet. Regeringen lyssnade mer på vissa kyrkliga och borgerliga kretsar än på beredningen och retirerade genom att inte lägga fram några förslag till lösningar. Detta skulle innebära att nuvarande ordning även i fortsättningen skulle bestå. Det är att märka att utredningens förslag kännetecknas av kompromiss och inte är så långtgående som arbetarrörelsens gamla krav. Likväl har reaktionen blåst i trumpeterna för att hindra förslagens genomförande. Regeringen har fallit för trumpetstötarna.

Den kampanj som bedrivits mot utredningens förslag är både primitiv och reaktionär. Den var framför allt igångsatt från kyrkligt håll men har också fått stöd från de borgerliga partierna. Fru Alva Myrdal har beskrivit denna kampanj på följande sätt:

”En våldsam agitation sattes i gång mot vad känslöbetonat kallades ’nedmontering av kyrkan’, ’rasera ej vår gamla kyrka’, ’skall vi begravas som hundar på leråkrar’, ’låt oss slippa en privatkapitalistisk kyrka’ – detta är bara några axplock ur en ohygglig illvillig argumentering från prästerligt och inte minst kyrkokommunalt håll.”

Däremot var remissvaren från länsstyrelser, kommuner och organisationer positiva till utredningsförslagen. Tyvärr var det de högljudda och osakliga reaktionerna som fick fälla avgörandet.

Konstitutionsutskottets majoritet intar samma hållning som regeringen. Man säger sig vilja avvakta någon sorts enighet. Utskottet säger att det är ”angeläget att statsmakterna kan ta ställning till de frågor som aktualiserats genom beredningens förslag i en såvitt möjligt lugn och avspänd atmosfär”.

Men hur skall man kunna skapa denna lugna och avspända atmosfär när reaktionära krafter gått till attack på sätt som jag nyss citerat? Inbillar sig någon att dessa krafter vill ha en atmosfär, där man sakligt får diskutera relationerna mellan stat och kyrka? Det är inte för att skapa en sådan atmosfär man skriar om nedmontering av kyrkan och hundbegravningar på leråkrar.

Det är beklämmande att socialdemokraterna viker sig för denna osakliga kampanj i stället för att driva ett gammalt krav om kyrkans skiljande från staten vilket har stöd även i deras eget partiprogram. Det är en illusion att tro att man skall kunna genomdriva principiellt viktiga krav med mindre än att man tar upp striden med reaktionära krafter.

Ärkebiskopen har tillsatt en arbetsgrupp för vissa reformer beträffande kyrkans organisation. Även denna sköra tråd söker utskottsmajoriteten använda för att hänga upp sitt avslagsyrkande på – eller för att, som det faktiskt står, förklara motionerna besvarade. Arbetsgruppen har na-

turligtvis inte särskilt mycket att göra med den principiella frågan om kyrkans skiljande från staten.

Moderata samlingspartiet har en särskild reservation till förmån för en motion av herr Nordstrandh, vari yrkas på en statlig utredning med uppgift att utarbeta förslag till reformer beträffande kyrkans organisation och arbetsformer. Det enda sambandet mellan denna motion och den fråga vi egentligen har att behandla torde vara att moderaterna har som utgångspunkt att stat-kyrka-beredningens förslag inte kommer till utförande. Det av utskottet dunkelt tänkta har av moderaterna klarare uttalats. Man ställer upp mera öppet i den reaktionära kampanjen mot beredningens förslag.

I ett särskilt yttrande säger centerpartiet att det förhållandet att ingen proposition lagts fram på grundval av beredningens förslag är ett uttryck för att centerns uppfattning i kyrka-stat-frågan kan göra sig gällande i det fortsatta arbetet. Centerns uppfattning sammanfaller som bekant med uppfattningen hos de kyrkliga kretsar som vill stoppa beredningens förslag. Centern talar också om att beredningens förslag inte längre är aktuellt, och därefter hamnar man på frågan om den arbetsgrupp ärkebiskopen tillsatt.

Sammantaget blir utskottsskrivningen, de särskilda yttrandena och även moderaternas reservation ett besked om att den högljudda kyrkliga opinionen mot beredningens förslag har inregistrerat framgångar. Detta är illavarslande.

När utskottet utifrån dessa förhållanden söker sig fram till att motionerna är besvarade, så är det ett försök att dölja det faktum att man direkt går emot kravet på kyrkans skiljande från staten. Det vore ärligare att säga detta, men det vågar man tydligen icke.

I debatten kring frågan om vad som skall ske med stat-kyrka-beredningens förslag har anförts att man vill undvika "grumliga mellanlägen" och därför bör man avvakta. Men kan man tänka sig mera grumliga mellanlägen än att söka gömma de principiella frågorna om kyrkans skiljande från staten bakom kyrkliga arbetsgrupper och ett luddigt tal om lugn och avspänd atmosfär, så som utskottet gör?

Vänsterpartiet kommunisterna har i motionen 349 utgått från beredningens förslag. Vi har registrerat de reaktionära krafternas kampanj mot förslagen, men vi har också noterat den breda uppslutning som finns i samhället i övrigt bakom förslagen.

Vi finner inga skäl till ytterligare dröjsmål i denna fråga, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 2, som fogats till konstitutionsutskottets betänkande nr 37. I reservationen föreslås att riksdagen hos regeringen begär förslag om kyrkans skiljande från staten. Nuvarande ordning är inte förenlig med den allmänt omfattade principen om religionsfrihet.

Herr BOO (c):

Herr talman! Centerns inställning i kyrka-stat-frågan är välkänd. Re-

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

*Förhållandet
mellan kyrka och
stat*

Torsdagen den
7 november 1974

*Förhållandet
mellan kyrka och
stat*

dan i 1968 års beredning om kyrka-stat kom partiets ståndpunkt till uttryck genom den reservation som centerns ledamot Gunnar Larsson avlämnade.

Ett bibehållande av församlingsstyrelselagen och kyrkans beskattningsrätt är en första förutsättning för att svenska kyrkan skall kunna bibehålla karaktären av öppen folkkyrka och vara en garanti för kyrklig verksamhet i hela landet. Väsentligt är också att de fria samfunden genom tillräckliga ekonomiska resurser får garanti för sin verksamhet. Dessa förutsättningar finner vi ingen anledning att ändra på eller att ha någon annan uppfattning om nu.

Inomkyrkliga reformer får inte hindras av att beredningens förslag inte längre är aktuellt. I stället ser vi det som väsentligt att den arbetsgrupp som tillsatts inom kyrkan fått tillfälle att lägga fram önskvärda reformförslag samt att den också genom remisser blir i tillfälle att diskutera förslagen innan kyrkomötet 1975 behandlar dem. Jag finner det förvånande att en inom kyrkan verksam kraft som herr Werner i Malmö inte har något förtroende för denna arbetsgrupp och dess möjligheter att göra bedömningar och komma fram till resultat. Jag tycker tvärtom att det bör ankomma på denna utredning att själv se till att den motsvarar de förhoppningar som från många håll ställts på den, att gruppen verkligen skall ta itu med problemen och åtminstone skissera hur man inom kyrkan själv vill ha den inre organisationen ordnad. Jag tyckte att herr Werner var mycket negativt inställd till den möjligheten. Det har här tidigare i debatten också talats om hundar. Jag tyckte att herr Werner och herr Berndtson gläfsste ungefär lika bra i diskussionen om dessa frågor.

Jag vill alltså ha sagt att centerns uppfattning står fast. Vi menar att fortsatt kyrkligt reformarbete självklart skall ha en inriktning mot ett ökat lekmannainflytande i kyrkans styrelse och anser att det inte nu finns någon anledning att biträda motionskravet.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall gå förbi herr Boos olämpliga ordval. Vi kan väl försöka hålla debatten på en hyfsad nivå och respektera varandra. Därför drar jag en barmhärtighetens slöja över herr Boos analogier.

Ärkebiskopens arbetsgrupp har jag naturligtvis respekt för. Men när det gäller att få fram realistiska alternativ i den politiska debatten menar jag att gruppen redan nu borde kompletteras med inslag från politiskt håll. Detta belade jag också med vad sekreteraren hade anfört, nämligen att utredningsgruppen kände sig osäker och menade att här är fråga om två parter och det är svårt att bara representera den ena. Jag tror att gruppens arbete hade blivit mera fruktbart i den praktiska politiken om man hade haft tillgång till kompletterande synpunkter från politiskt håll.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Werner i Malmö läser sitt inlägg i protokollet, så skall han märka hur oerhört kritisk han i långa stycken var mot den uppläggning som vi förordar.

Dessutom vill jag säga att jag hoppas att den inomkyrkliga utredningen verkligen skall ta allvarligt på dessa frågor. Man vet väl ungefär var opinionen ligger, och självfallet bör man beakta det.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Ja, även jag hoppas naturligtvis på ärkebiskopens utredning, men jag kan tyvärr inte hysa något större hopp vad gäller resultatet av den politiska bearbetningen av utredningsresultatet.

Sedan är det riktigt att jag var kritisk i mitt tidigare anförande, men det har jag väl som oppositionsman rätt att vara.

Fru SWARTZ (fp):

Herr talman! I diskussionen om svenska kyrkans förhållande till staten har folkpartiet redan från början haft en klar linje som vi sedan följt. Vår liberala grundsyn i denna fråga finns klart uttryckt i 1962 års partiprogram och något mer utförligt och preciserat i 1972 års partiprogram.

Vi framhåller religionsfriheten som ett omistligt värde. Trossamfunden skall själva ha rätt att bestämma villkoren för medlemskap och att forma sitt inre liv. Den enskildes rätt att själv avgöra medlemskap i trossamfund får inte omintetgöras av tvingande lag. Vi poängterar de förpliktelser stat och kommun har mot trossamfunden.

Givetvis räknar vi också svenska kyrkan som ett trossamfund. Vi säger att svenska kyrkans frihet i förhållande till staten måste tryggas, att den bör beredas goda möjligheter att bedriva sin verksamhet över hela landet. Andra trossamfund skall ges en likvärdig behandling. Detta är en nödvändig följd av vårt krav att de "andliga och etiska värden som kristen kultur och humanistisk livssyn skapar skall bevaras och aktas som omistliga grundvalar för ett gott samhälle".

Folkpartiets landsmöte har, som framgår av ett särskilt yttrande av herr Lindahl i Hamburgsund, gjort ett uttalande, vilket är helt i linje med vad som sägs i programmet.

Landsmötet ansåg den här frågan vara av sådan dignitet att det fattade beslut om ett samrådsförfarande, vilket kommer att ta sin början inom den närmaste framtiden. Detta är en fråga som verkligen engagerar väldigt många människor i vårt land. Folkpartiet har i olika sammanhang slagit fast att det, när det gäller beslutet om de framtida relationerna mellan kyrkan och staten, krävs en bred samling. Vi är inte beredda att medverka till beslut med knappa majoriteter.

Innan man har tillgång till erforderligt material angående remissvaren rörande beredningens slutbetänkande och innan resultatet av det arbete som den av ärkebiskopen tillsatta arbetsgruppen för fortsatt arbete med önskvärda reformer beträffande svenska kyrkans organisation föreligger,

anser vi det vara oklokt att fatta beslut om de åtgärder som föreslås i de motioner vi behandlar.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande detta betänkande samt behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till kl. 19.30.

§ 17 Interpellation nr 150 om bättre överensstämmelse mellan den svenska och den norska trafikpolitiken

Ordet lämnades på begäran till

Herr STJERNSTRÖM (c), som yttrade:

Herr talman! När det gäller att förbättra kommunikationerna i Norrlands inland är det angeläget att utnyttja de möjligheter som föreligger till ut- och inskeppning av gods i norska hamnar. Särskilt skulle hamnarna i Trondheim och Hommelvik kunna komma till användning i större omfattning än som är fallet för närvarande.

För att detta skall möjliggöras är det dock nödvändigt att en bättre samordning kommer till stånd mellan svensk och norsk trafikpolitik. Detta gäller inte minst i fråga om taxesättningen vid järnvägsfrakter. Den nu tillämpade taxesättningen motverkar en expansion av trafiken över riksgränsen. Som exempel kan nämnas att det med rabatt kostar 78 kronor att med järnväg transportera 20 ton gods från Hommelvik (i Norge) till Luleå, medan motsvarande kostnad på den mer än 100 km längre sträckan mellan Västerås och Luleå stannar vid 62:96 kronor. Även fraktkostnaderna på det betydligt längre avståndet mellan Göteborg och Luleå är lägre än mellan Hommelvik och Luleå. Mellan Storlien och Luleå är det 890 km, och där kostar det 56:72 kronor med rabatt att transportera 20 ton gods, under det att kostnaden på den endast 98 km långa sträckan mellan Hommelvik och Storlien är 25:60 kronor.

Det är angeläget att denna för transporter till norska hamnar diskriminerande taxesättning ses över. Målet måste vara att samordna taxorna mellan de båda länderna. Riksdagens trafikutskott hade under årets vårsession att behandla dessa frågor och framhöll då att en bättre överensstämmelse mellan den svenska och norska trafikpolitiken bör åstadkommas. Utskottet ansåg att det borde "ankomma på Kungl. Maj:t att ta erforderliga initiativ för att ernå en tillfredsställande och snar lösning på dessa frågor". Riksdagen beslöt i enlighet härmed och gav detta Kungl. Maj:t till känna.

Det i det föregående angivna exemplen ger emellertid vid handen att några synbara resultat av riksdagens uttalande inte uppnåtts beträffande den i sammanhanget väsentliga frågan om taxesättningen vid järnvägsfrakter.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens medgivande att till herr kommunikationsministern ställa följande fråga:

Har regeringen tagit några initiativ i enlighet med riksdagens uttalande under årets vårsession för att tillgodose kravet på en bättre överensstämmelse mellan den svenska och den norska trafikpolitiken?

Denna anhållan bordlades.

§ 18 Interpellation nr 151 ang. fördelningen av odlingsförsöken

Ordet lämnades på begäran till

Herr JONASSON (c), som yttrade:

Herr talman! Landets jordbrukare fattar årligen ekonomiskt betydelsefulla beslut om åtgärder för jordbearbetning, såtid, val av gödningsmedel och gödselgivor, val av sort m. m. Den nuvarande riksförsöksverksamheten är på grund av begränsningar i omfattning, inriktning och lokalisering otillräcklig för att ge säkert underlag för dessa beslut.

Sedan år 1967 har dessa odlingsförsök minskat i antal och de verkar ha koncentrerats till de bördigare områdena inom varje region. Det är särskilt jordbruket i skogs- och mellanbygder som blir lidande. Vid utläggningen av försök tycks fortfarande 1967 års jordbrukspolitiska beslut och den därvid beräknade nedläggningen av jordbruksmark ligga som underlag.

Regeringens jordbrukspolitiska uppfattning tycks under senare tid ha genomgått en förändring i positiv riktning. Den nya politik som håller på att formas bör också inbegripa en förändring av odlingsförsöken på jordbruksområdet. Alla delar av landet måste få del av dessa försök. Det är också väsentligt att poängtera betydelsen av den lokala bestämmanderätten över dessa försök.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr jordbruksministern framställa följande frågor:

1. Hur fördelas odlingsförsöken på jordbruksområdet mellan och inom länen?

2. Anser jordbruksministern att dagens principer för fördelning av odlingsförsöken mellan olika bygder är tillfredsställande?

Denna anhållan bordlades.

§ 19 Föredrogs en från herr Gunnar Richardson inkommen skrivelse, däri denne avsagt sig uppdraget att vara suppleant i styrelsen för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond i och med innevarande års utgång.

Med anledning härav beslöt kammaren dels att godkänna avsägelsen, dels att erforderligt val skulle anställas i föreskriven ordning.

§ 20 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Undertecknad anholder härmed om ledighet från riksdagsarbetet fr. o. m. den 15 november till höstsessionens slut för uppdrag i samband med det tjugonionde ordinarie mötet med FN:s generalförsamling.

Stockholm den 6 november 1974

Olof Johansson

Herr andre vice talmannen anmälde att herr *Grabö* skulle inträda som ersättare för herr Olof Johansson i Stockholm under hans ledighet från riksdagsmannauppgiftet.

§ 21 Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner

Nr 147 med förslag till ändring i lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid, m. m.

Nr 149 med förslag till organisation av den nya centralmyndigheten för domstolsväsendet m. m.

Nr 163 med förslag till lag om ändring i kommunala renhållningslagen (1970:892)

Nr 165 med förslag till lag om utbetalning av pristillägg för kött

§ 22 Anmälades och bordlades motionerna

Nr 1900 av herr *Adolfsson m. fl.*

Nr 1901 av herr *Andersson i Örebro m. fl.*

Nr 1902 av herr *Bohman m. fl.*

Nr 1903 av herr *Bohman m. fl.*

Nr 1904 av herr *Fälldin m. fl.*

Nr 1905 av fru *Gradin* och fröken *Engman*

Nr 1906 av herr *Gösta Gustafsson i Göteborg m. fl.*

Nr 1907 av herr *Helén m. fl.*

Nr 1908 av herr *Hermansson m. fl.*

Nr 1909 av herrar *Hörberg* och *Karl Bengtsson i Varberg*

Nr 1910 av herrar *Hörberg* och *Jonsson i Alingsås*

Nr 1911 av fru *Jacobsson* och herr *Johansson i Vrångebäck*

Nr 1912 av herr *Olof Johansson i Stockholm m. fl.*

Nr 1913 av herr *Komstedt*

Nr 1914 av herrar *Mathsson i Fagersta* och *Gustavsson i Nässjö*

Nr 1915 av herrar *Nordgren* och *Hovhammar*

Nr 1916 av herrar *Nyquist* och *Henmark*

Nr 1917 av herrar *Persson i Karlstad* och *Pettersson i Helsingborg*

Nr 1918 av herr *Romanus*

Nr 1919 av fru *Theorin* och herr *Ulander*

Nr 1920 av herr *Ullsten*

Nr 1921 av herr *Ullsten*

Nr 1922 av herr *Åsling m. fl.*

Nr 1923 av herr *Östrand*
avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:150 angående
riktlinjer för bostadspolitiken m. m.

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

Nr 1924 av herrar *Boo* och *Börjesson* i Falköping

Nr 1925 av herr *Hermansson m. fl.*

Nr 1926 av fru *Jacobsson*

Nr 1927 av fru *Kristensson m. fl.*

Nr 1928 av herrar *Nordin* och *Fiskejö*
avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:151 med förslag
till lag om bostadsdomstol m. m.

Nr 1929 av herrar *Hovhammar* och *Nordgren*

Nr 1930 av herr *Wennerfors m. fl.*

Nr 1931 av herr *Östrand*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:152 med förslag
till lag om ändring i förköpslagen (1967:868)

§ 23 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställts, nämligen
av

Nr 324 Herr *Löfgren* (fp) till herr finansministern angående tillsättande
av besparingsutredning:

När avser statsrådet att tillsätta den av riksdagen begärda bespa-
ringsutredningen?

Nr 325 Fru *Lantz* (vpk) till herr socialministern om ökat stöd till kom-
munernas barnstugeutbyggnad:

Har statsrådet observerat benägenhet hos kommunerna att av eko-
nomiska skäl skjuta barnstugeutbyggnad på framtiden och föranleder
förhållandet något initiativ från statsrådets sida att föreslå en för-
längning av anordningsbidraget för daghem och fritidshem respektive
annan form till ökat stöd för denna verksamhet?

Nr 326 Herr *Petersson* i Röstånga (fp) till herr försvarsministern om åtgärder för att undvika inkallelse av värnpliktiga med psykiska besvär:

Avser statsrådet att skärpa inskrivningsförfarandet för att undvika
inkallelser av värnpliktiga med psykiska besvär?

Nr 327 Herr *Lidgard* (m) till herr justitieministern om ökade möjligheter
att bereda nyutexaminerade juris kandidater tingsmeritering:

Vilka åtgärder planeras för att bereda nyutexaminerade juris kan-
didater ökade möjligheter till s. k. tingsmeritering?

Nr 116

Torsdagen den
7 november 1974

Nr 328 Herr *Sundkvist* (c) till herr jordbruksministern angående behovet av veterinärtjänster:

Är jordbruksministern beredd att låta ompröva indragning av veterinärtjänster på grund av att djurhållningen har ökat?

§ 24 Kammaren åtskildes kl. 17.55.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert